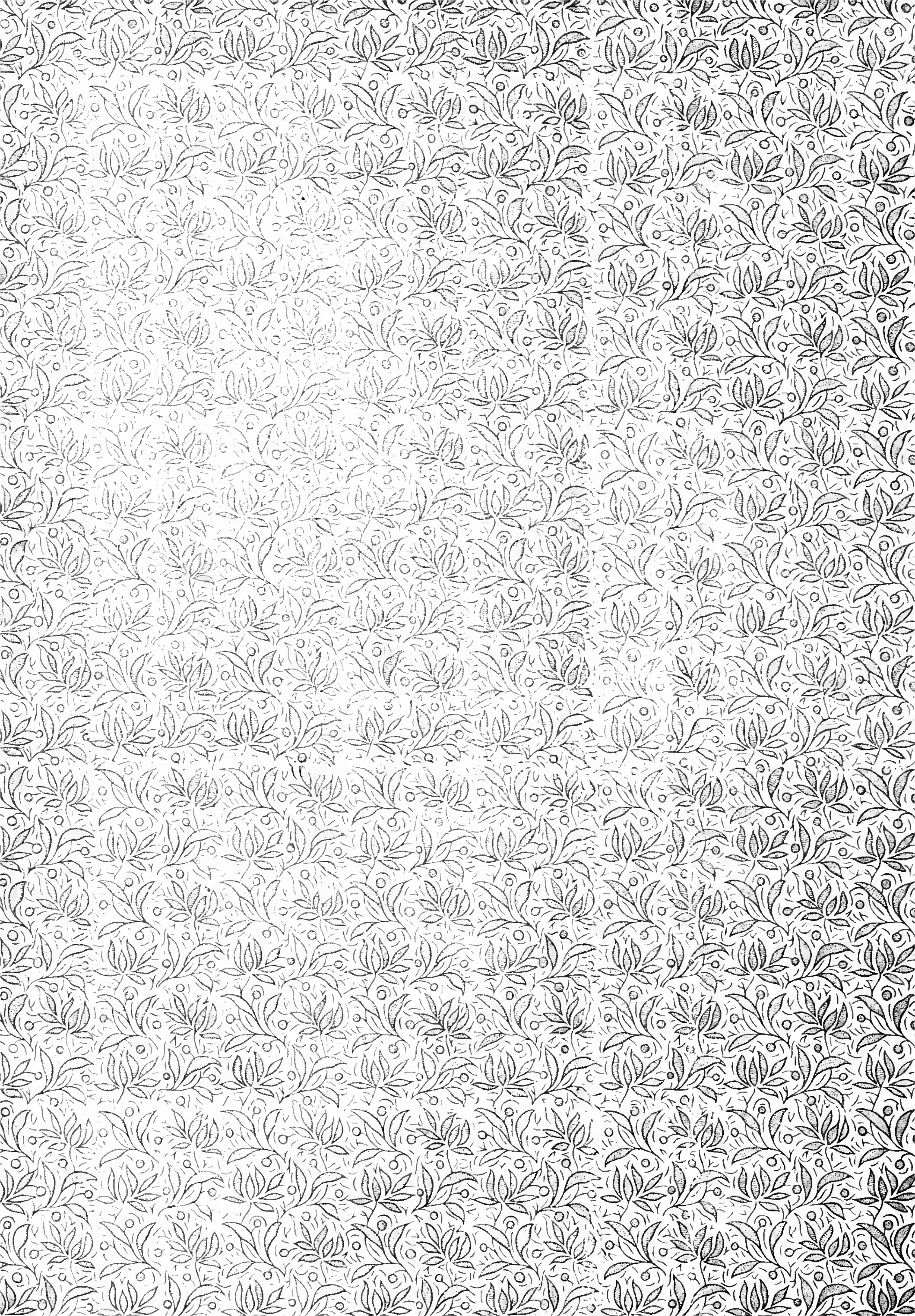

3 1761 07920425 1

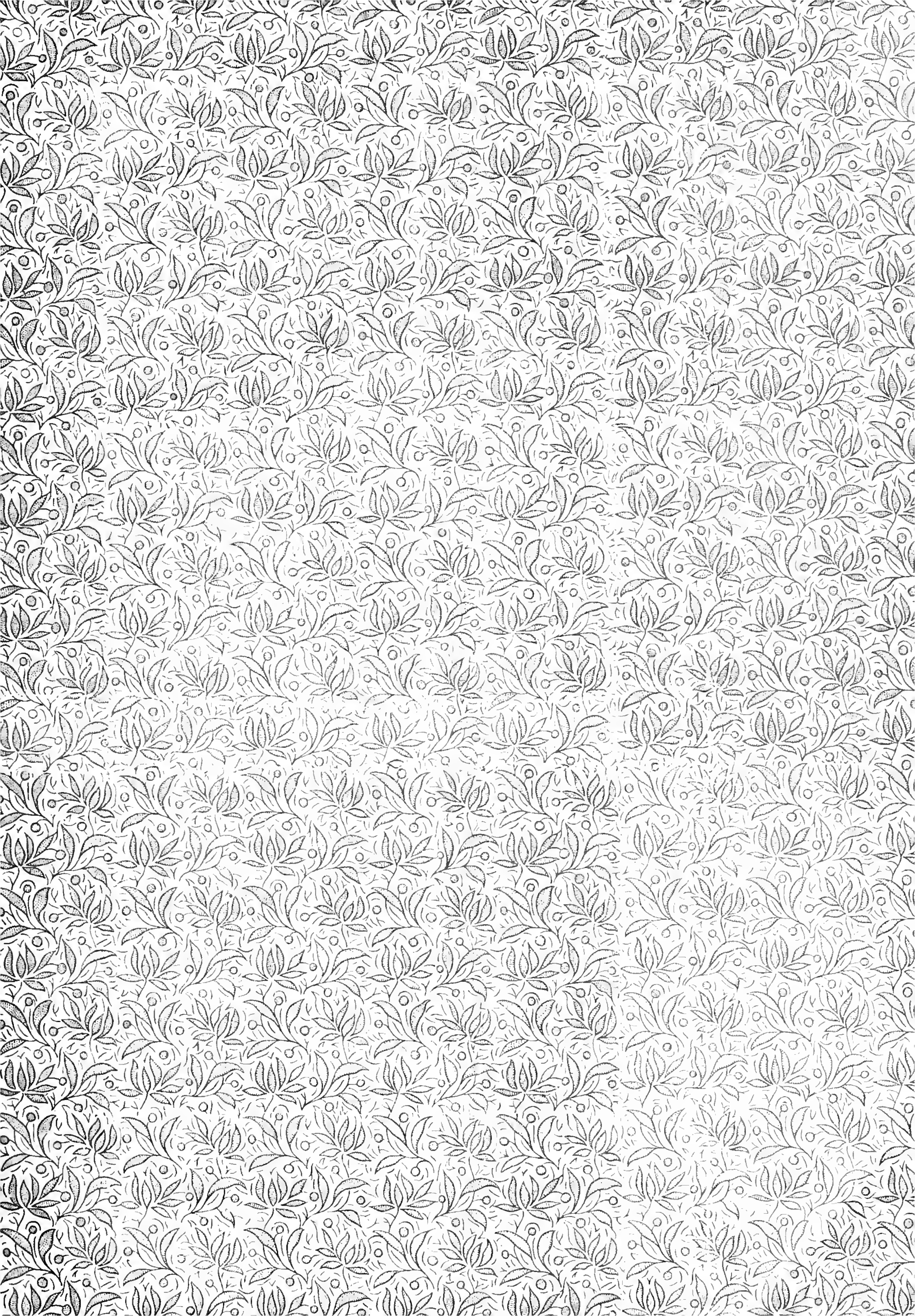
II. Rákóczy Ferencz

és korának története

DB
932
.48
F4A33

Prof. Krath Béla

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/msodikrk00rk

II. RÁKÓCZY FERENCZ.

Mányoki Ádámnak, a szász király birtokában levő eredeti festményéről készült kép.

(Az eredetiről készült festmény gróf Kreith Béla Fővárosi 1848—49-iki ereklye-múzeumában van.)

II. RÁKÓCZY FERENCZ

ÉS KORÁNAK

TÖRTÉNETE

A LEGJOBB KUTFŐK NYOMÁN

SZERKESZTI

GRÓF KREITH BÉLA

A FŐVÁROSI 1848—49-IKI EREKLYEMUZEUM KIADÁSA

1905

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-TÁRSULAT

DB
232
.R8
Z7

NAGYMÉLTÓSÁGU

GRÓF ZICHY JENŐNEK

A RÁKÓCZY-KULTUSZ FÁRADHATATLAN NEMES APOSTOLÁNAK
IGAZ BARÁTSÁGA JELÉÜL AJÁNLJA

A SZERZŐ.

LIBRARY
JUL 24 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

»Szent hazaszeretet, mibe mártsam tollam?
Hogy dicső képedet híven lerajzoljam,
Olyan híven, olyan szépen,
Hogy megbűvöld, ki rád szemét fogja vetni,
Hogy örök tanyára tégy szert valamennyi
Magyar kebelében.«

Petőfi.

A fejedelem haza készül. Haza készül birodalmába, mely száműzetésében, sőt halála után is az övé maradt . . .

A királyi szó megnyitotta előtte az ország határait, hogy visszatérhessen halópora is oda, a hol szelleme élt s örökkön élni fog.

A magyar nép hódolata várja a holt fejedelmet, a hazaszeretetnek s önfeláldozásnak, a világtörténelemben is, legmagasztosabb példaképét . . . Várja, hogy hódolattal boruljon le koporsója előtt, mely egy szentet zárt magába . . .

Mert szent volt ő mint ember is. Tökéletes, magasztos, kinek glóriája csodálatosan fénylő. De . . . »Szent hazaszeretet, mibe mártsam tollam, hogy dicső képedet híven lerajzoljam! . . .«

Mert nincs olyan toll, mely méltóan kifejezni tudná a te magasztalásodat, oh Rákóczy . . . Te vagy

»Hazánk Szentje, Szabadság vezére,
Sötét éjben fényes csillagunk,
Óh Rákóczy, kinek emlékére
Lángolunk és sirva fakadunk!«

Te vagy a magyar nép szive, lelke, bánata, öröme, vigasztalása . . . Te öntesz erőt a csüggedt lelkekbe. Te vagy az égdörgés, a villámlás csodás zenéje . . . Te vagy a szivárvány vigasztaló képe . . . Igen, a szivárvány, a mely — oh, hiába, rút fekete felhő, fát szaggató szélvész, — áttör a sötétségen, hogy fényt, derűt, megnyugvást hintsen szerteszét . . . A magyar nemzet csodás szivárványa vagy te, oh Rákóczy! A fogalom, melyet Krisztus urunk fejezett ki e szavakkal: az út, az igazság és az élet! . . .

Fogadd e könyvben az emlékezés egy szerény virágát tőlünk is! Szebbet, jobbat, diszesebbet kináltak már és fognak neked még kinálni; igazabb szivvel, őszintébb lelkesedéssel soha!

És te, magyar nép, zárd szivedbe az ő történetét! Tanítsd meg rá gyermekeidet s unokáidat század- és ezrediziglen! Hogy járjanak az úton, a mely »az igazság és az élet!« S a melyen kivül nincs számukra hely!

I. RÁKÓCZY GYÖRGY.

1630—48-ig erdélyi fejedelem (sz. 1591. megh. 1648.) II. Rákóczy Ferencz dédapja.

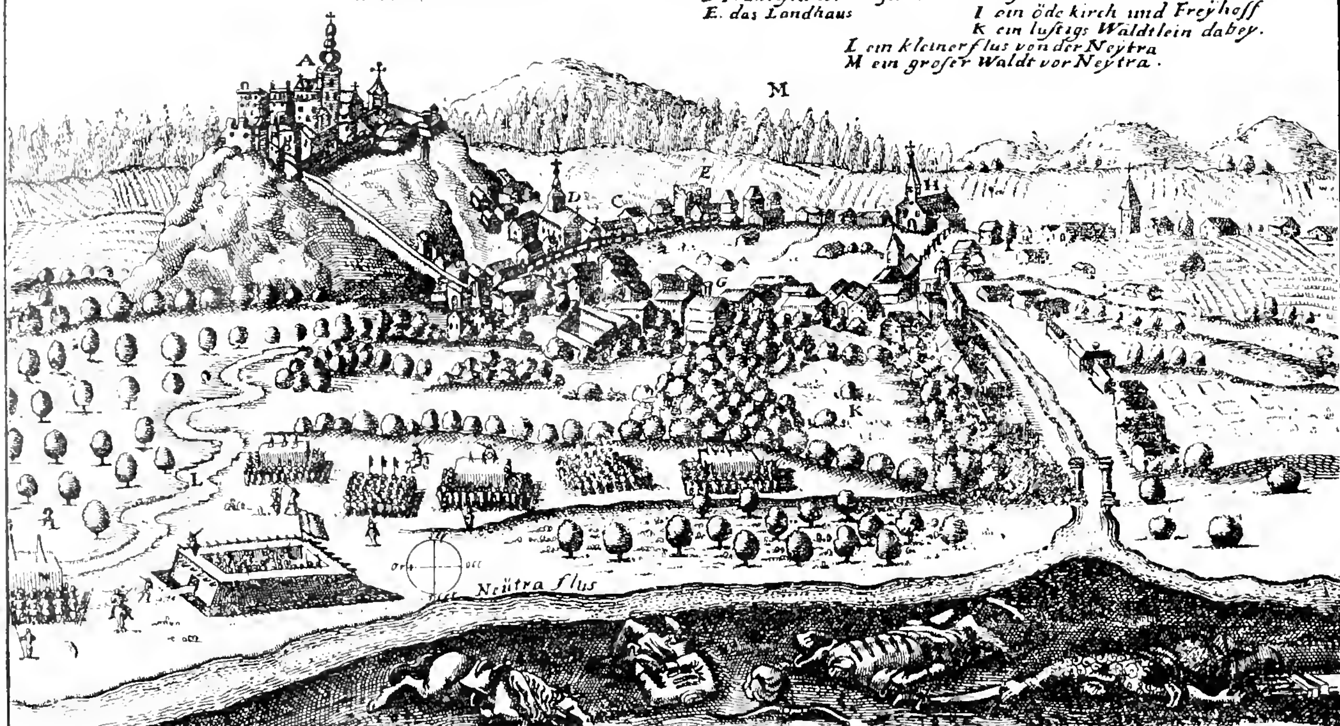
(Egykorú rézmetszet után.)

II. RÁKÓCZY GYÖRGY.

1648—60-ig erdélyi fejedelem (sz. 1621. megh. 1660.) II. Rákóczy Ferencz nagyapja.

(Egykorú metszet után.)

NYITRA 1664-IKI OSTROMA A CSÁSZÁRIAK ÁLTAL.

(Egykorú rézmetszet után.

FÜLEK VÁRA.

Itt kiáltatott ki 1682. szept. 29-én Thököly Imre, a szultán nevében, magyar királylyá.

(Rajzolta Cserna Károly.)

A NÉMET-VESZEDELEM RÁKÓCZY ELŐTT.

A mi dicső II. Rákóczy Ferencz fejedelmünk vezérlete alatt vívott háborúnknak, ennek a magyar és a német nemzet közt folyt, és ma is folyó régi harcznak könnyebb megértéséhez vissza kell térnünk történelmünkben vörös fonalként máig húzódó ama dolgok kezdetéhez, a miket itt leirni szükségesnek tartottam.

A mi legfőbb veszedelmünk, a németnek garázdálkodása, már Szent István királynak idejében kezdődik. A németek tanácsolták Istvánnak, hogy tűzzel-vassal terjeszsze a keresztény szeretet tanát. Pedig elterjedt volna ez az örök-igazság vallása — a tanitásához éppen nem illő — ama kényszeritő és kegyetlen eszközök nélkül is, a melyekkel véres lázadásokra kényszeritették nemzetünknek mindama józanul gondolkozó, hős fiait, a kik botorságnak tartották azt, hogy fegyverrel és korbácscsal terjesztik Krisztus urunk vallását.

A némettől tanulták meg őseink azt a rút és igazságtalan rendszert is, hogy legyen az ország lakóinak a nagyobbik része valóságos rabszolga, hogy így a kisebb része annál nagyobb kényúrként élhessen. Hogy miként fér ez össze a keresztény tan alapfeltételével, az egyenlőség- és testvériséggel, azzal se Szent István, sem az utána következett keresztény királyaink nem sokat törődtek.

A túlszigorúan elgyötört és egész nap rabigába fogott szegény jobbágyság, a mi paraszt édes testvéreink lassankint elszoktak ily módon a fegyverviseléstől. E helyett egész nap dolgoztak vagy imádkoztak. E hibás rendszernek borzasztó következménye lett az, hogy a tatárok dúlása ellen nem tudtunk kellőképen védekezni. Lándzsa, kard és buzogány helyett zsolozsmákkal, templomi énekekkel és feszülettel mentek sok helyen a tatárok elé. Ezek azután leölték a magyar nemes kényurakat az ő paraszt szolgáikkal együtt, egyformán irtóztatóan, kegyetlenül.

Ha olyan harczias nép maradunk, mint előbb, — bizonyára mi győzzük le a vad tatárokat, a kiknél számra mi sokkal nagyobbak voltunk 1242-ben. A vezérek korában gyakorolt egyenlőség és testvériség fönmaradása legyőzhetlen vitéz nemzetnek tartotta volna meg továbbra is a magyart.

A németek bezzeg nem jöttek segitségünkre a tatárok ellen, pedig tehették volna. Ellenkezőleg, az osztrák Frigyes herczeg az ő vendégét, az országán átmenekült IV. Béla királyunkat, kirabolta és arra kényszeritette, hogy Mosony, Sopron és Vas megyéket is engedje át az osztráknak. Így bánt velünk ez a

népség már akkor is. Őseink pedig mindezekből ép oly keveset tanultak, mint a milyen keveset okulunk mi még ma is.

A vegyes házból származott királyaink alatt, ideig-óráig meg-megszabadultunk a német befolyástól, de vissza-visszatért az, mint a sors csapása mindmáig.

Csakis legnagyobb királyunk, hollós Mátyás, az igazságos, tanította emberségre őket, midőn elfoglalta Bécset és Ausztriának jelentékenyebb várait. A mai Bécsnek »Am Hof« nevű terén, szabad ég alatt, trónon ülve fogadta nagy Mátyás királyunk a német herczegeknek és a városok fejeinek hódolatát, a kik a magyar király előtt arczczal a földig borulva tisztelegtek, hódoltak. Ez mind egy szóig így volt, de ma már a német történészek nem akarnak tudni róla.

A nagy király halálával, fájdalom, »meghalt az igazság« és elmúlt a magyar nemzet történetének ez a dicsőséges korszaka is.

Országunk főurainak gyalázatos többsége nem okulván a tatárjárás borzalmain, a helyett hogy szabaddá tették és így fegyverforgatásban is merték volna gyakorolni a számra és erőre elég hatalmas magyar népet, az igazságos, szigorú, de jóságos nagy Mátyás halála után ismét egészen rabszolgává aljasították a föld munkásait és ismét annyira agyongyötörték saját édes testvéreiket, hogy a szegény parasztok kénytelenek voltak fegyvert fogni a legnagyobbrészt embertelen, rabszolgatartó, gaz nemesség ellen.

A bosszút álló derék Dózsa György csapatait, fájdalom, legyőzték a nemtelen nemesekből és szolgalelkű zsoldosaikból állott seregek. Ez a szerencsétlen győzelem volt nemzetünk — »nagy temetőjének« a fő-fő kútforrása. Kizárólag, egyesegyedül ennek a folyománya lett a mohácsi csatavesztés és utána a 150 évig tartott török és a maig tartó német dúlás.

A németek tanácsára a Szent Istvánunk által tűzzel-vassal megkeresztelt őseinknek hitvány utódai, a Dózsa-lázadást levert nemesek, az Üdvözitőnek szeretet-tanát úgy értelmezték, hogy a legyőzött szegény testvéreinkből, a becsületes magyar parasztokból hetvenezret öltek meg bosszúból. A kiket pedig az örökös igábafogás miatt életben hagytak, azokat iszonyúan megkorbácsoltatták és megcsonkitották. Orrukat és füleiket vágták le valamennyinek, a kik Dózsa mellett voltak. A jobbágy-törvényt odaszigorították, hogy a nemes eladhatta bárkinek az ő tulajdonát képezett munkás-parasztjait, úgy mint a barmokat.

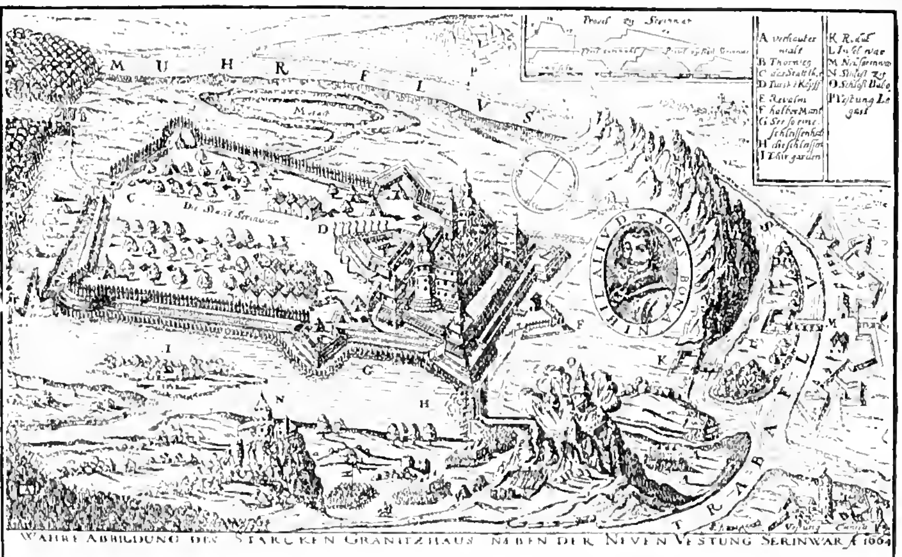
Szulejmán szultán megismervén országunknak ezt a botrányosan erkölcstelen és siralmas állapotát, elkészült és fölkerekedett végső csapást mérni a magyarra. Jól tudta a török, hogy a Dózsa-lázadás leverése után megcsonkitott és megbotozott szegény magyar népet ez embertelenségek után 12 év mulva még nem merik felfegyverezni a magyar urak és hogy így a döntő csatában csak a magára maradó kisebb számú magyar nemességgel fog majd megmérkőzni a kétszázezer főből állott török had. Így is történt. Még a nemességből sem mertek sokan a török elé menni. Féltek családjukat otthon hagyni és kitenni a megkinzott jobbágyok bosszújának. Ezt mind jól tudta a szultán és azt is, hogy mit mívelnek II. Lajos király udvarában a Habsburgoknak: Miksa unokáinak, Károly császárnak és Ferdinánd osztrák herczegnek az emberei.

APAFY MIHÁLY.

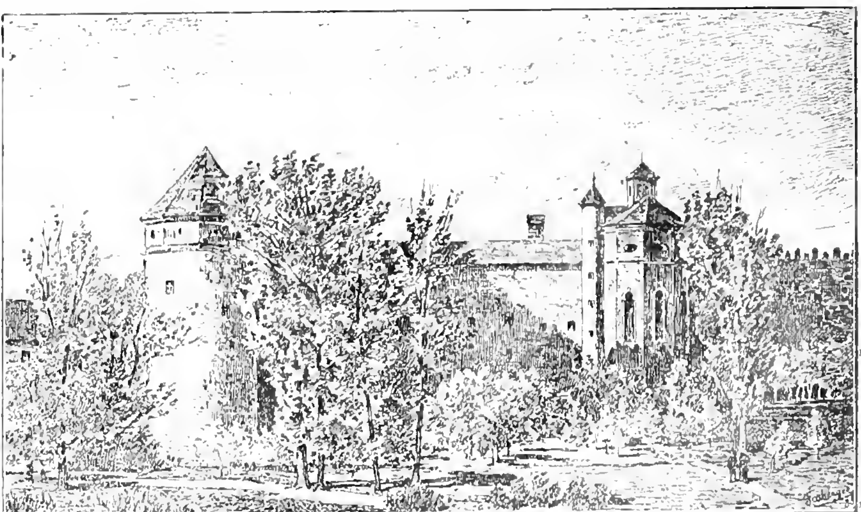
(1632–1690.) 1661-től Erdély fejedelme.

(Sandrart egykorú rézmetszete után.)

ZRINYI-ÚJVÁR.

(Ortelius egykorú metszete után.)

A THÖKÖLYEK KÉSMÁRKI VÁRKASTÉLYA.

(Rajzolta Forberger Vilmos.)

GRÓF WESSELÉNYI FERENCZ.

(1605—1667.) 1655-től Magyarország nádora. A róla nevezett összeesküvés részese. Még az összeesküvés felfedezése előtt meghalt.

(Cromer János metszete Ernszt Lajos gyüjteményében.)

Gróf Zrinyi János, a vértanu Zrinyi Péter fiának aláirása. A gaz kamarilla még nevétől is megfosztotta apja bünéért. Gnade Antal néven katonának sorozták, 1683-ban ráfogták, hogy a király élete ellen tör, Kufstein várába zárták, a hol 20 évig sinylődött és mint őrült halt meg 1703-ban. Ő volt az utolsó Zrinyi.

Zrinyi Miklós aláirása.

Megtudta Szulejmán, hogy a mi szomszédunk és keresztény kollégánk, a német, nem fog Jézus urunk hitéért kardot rántani a pogány ellen akkor, a midőn ez a magyart gyilkolja, mert ennek országában a lábát így ő, a német is könnyebben megvetheti.

Így is volt. Az 1514-iki néplázadás leverése után való oktalan bosszúnak következménye, a nemesség leveretése megtörtént 1526 augusztus 29-én a mohácsi gyászmezőn.

II. Lajos királyunk német feleségének rokonai nem jöttek segiteni. Úgy az osztrák mint a német uralkodó örült a magyar keresztények csatavesztésének. Ezzel elérkezettnek érezték azt az időt, a melyben kapzsi kezeiket a török által eltiport országunkra ráteheti.

Valóban ránk súlyosodott Mohács után ez a kéz, annyira, hogy érezzük azt ma is. A most is garázdálkodó undok labanczok őseinek nem kellett nemzeti király, hanem kellettek az aranynyal telt zacskók, a miknek a segedelmével nyakunkra választatta magát Ferdinánd. Hej, de sokszorosan visszaharácsolta tőlünk a mi hitvány főuraink megvesztegetésére forditott aranyait az osztrák!

Mégse tanultunk ennyi csapás után maig se eleget.

A magyarországi választóknak nagy tömege még ma se tudja megérteni és mérlegelni azt, hogy mekkora gazságot és hazaárulást követ el mindaz a nyomorult, a ki pénzért vagy megfélemlités folytán, vagy bármily kedvezményekért a meggyőződése ellen szavaz olyan országgyülési képviselőkre, a kik az ellenségünknek az érdekeit szolgálják.

A miként a mohácsi veszedelem után voltak német- és törökvezetők, akként találkoztak 1849-ben is muszkavezetők.

Már Mohács után a sánta és köszvényes Báthori nádort, Thurzó Elek országbirót, Szalaházi Tamás veszprémi püspököt s kanczellárt és többeket hazaárulóknak jelentett ki az országgyűlés azért, mert a német pártján voltak, Ferdinánd mellett, annak daczára, hogy az 1505-iki végzés alkalmával megesküdtek az összes magyar főurak, hogy idegen nemzetbelit soha királyukká választani nem fognak. A főuraknak gyáva és hazafiatlan többsége megszegte az esküt. Ezeknek a szövetkezéséből alakult meg Magyarországon az azóta máig mindig meglevő német párt, a későbbi labancz párt, a mely — fájdalom — létezik ma is.

János, utolsó nemzeti királyunk idejében azonban mégis különb és okosabb államférfiakból állott a magyar párt mint ma. Ezek a derék honatyák a maiaknál jobban tudták, hogy mekkora veszedelem reánk nézve — már közeli szomszédságánál fogva is — a német.

Történelmünk egyik legnagyobb államférfia, Martinuzzi Fráter György átérezte, tudta és kimondotta, hogy a német ellen mindenkor és bárkivel, még az ördöggel is szövetkeznünk kell, ha élni akarunk.

Így jött létre az első török-magyar szövetkezés, a mi bár sok veszedelmet is hozott ránk, de mégis kevesebbet, mint a most is nyakunkon ülő némettel való barátság.

A török dúlt és verekedett, de legalább nem erőszakolta ránk a nyelvét, sőt a míg rajtunk uralkodtak, ők tanultak meg magyarul. A német azonban nemcsak többet dúlt, rabolt és gyilkolt mint a török, hanem még nemzeti létünkből is ki akart és akar vetkeztetni, a midőn nyelvét állandóan és minden áron reánk törekszik kényszeríteni. A török néha igazi segítőtársunk is volt. A német soha. Ez mindig gyűlölt és pusztított bennünket. Segítő barátként jött hozzánk a török ellen s midőn velünk egyesülve győzte le az őt is fenyegető ozmánt, akkor ő ült a helyébe, kijelentvén, hogy országunkat a töröktől ő foglalta el és így azt, mint hadi zsákmányt, megtartja a maga számára.

Rabló népeit, gyáva, de telhetetlen zsoldos hadait állandóan ránk küldötte. A kik e betörések ellen tiltakoztak, a kik e rablók ellen az országot védelmükbe vették, azokat felségárulóknak nyilvánította és Caraffáknak, Haynauknak hóhérkezeibe adta.

Régen kiirtotta volna már nemzetünket, ha a maiaknál okosabb vezérembereink nem szövetkeztek volna törökkel, lengyellel, francziával ellenük. A Bocskayak, Bethlenek és Rákóczyak nem voltak oly élhetetlenek mint a mai függetlenségi pártok vezéremberei, a kik valóban élhetetlen módon harczolnak az ezer év óta folyton erősbülő ellenségünkkel.

A nagy német nemzet érdeke ma is Magyarország elnémetesítése és anyagi tönkretevése, vagyis nemzetünk halála. Vezéreinknek ez ellen minden esetre most is szövetséges társakat kellene szerezniök, még pedig első sorban a hasonló sorssal fenyegetett kisebb európai országokban. A míg ez meg nem történik, addig együgyűség az, ha a mi igazi függetlenségi vezéreink is másod-, sőt harmadrendű országos kérdések fölött vitatkoznak. Mit ér nekünk a polgári házasság, vagy a valuta, a midőn országunk hajóként sülyed, a midőn elnyeléssel, elnémetesítéssel és teljes kifosztással fenyeget az ezeréves ellenség? »Jobb nem élni, mint nem független országban élni.« Ezt mondták a halhatatlan búrok. Ezt mondta a mi fenséges II. Rákóczy Ferencz fejedelmünk és a mi dicsőséges Kossuth atyánk is. Ezt vallották Rákóczy politikájának a párthívei, a németek által meggyilkolt Martinuzzitól kezdve, Bocskay, Bethlen, Tököly, Zrinyi, Nádasdy és Frangepántól Kossuth Lajosig. Ha ezt fogja vallani minden tisztességes és igaz magyar államférfiú ezután és ma is, úgy a legnagyobb magyar mondásával élve: »A pokol kapui sem fognak győzedelmeskedni Magyarország fölött«.

* * *

Hogy a mohácsi vésztől kezdve II. Rákóczy Ferenczig mennyit szenvedtünk a némettől, azt egészen apróra részletezni e kis terjedelmű munkának keretében nem is lehetséges.

Itt csak nagyjából irhatjuk le az álnok és erőszakos németség ellen máig folytatott önvédelmi harczunkból keletkezett szenvedéseinket, a vértanúink történetét.

I. Ferdinánd embereinek vesztegetései folytán János királyunktól elpártolt labancz magyar főuraink azt állították, hogy csak a német menthet meg bennünket a pogány töröktől.

BETHLEN GÁBOR.

(1580—1629.) Erdélyi fejedelem 1613–1629. és 1620. aug. 25-étől magyar király. Korának legkiválóbb alakja.

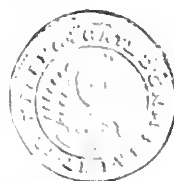
(Egykorú metszet Ernszt Lajos gyüjteményéből.)

Bethlen Gábor arany forintja.

Bethlen Gábor fejedelmi pecsétje

Brandenburgi Katalin érme.

Bethlen Gábor ezüst pénzei.

Bethlen Gábor érme.

BÁTHORY ZSÓFIA.

I. Rákóczy Ferencz édes anyja.

(Egykorú olajfestmény után.)

PÁZMÁNY PÉTER.

GROS = WARDEIN

1 S. Ladislaui Kirche. 2 Bischofs-hoff 3 die Statt 4 die Vestung 5 Köresch fl. 6 die Vorstatt

NAGYVÁRAD A XVII. SZÁZAD DEREKÁN.

(Egykorú metszet után.)

Ferdinánd megkisérelte a törökkel való mérkőzést. Joachim nevű gyáva vezérével azonban csúfosan végződött ez a hadjárata. A bécsi német tanácsosok erre azt állították, hogy a segitő magyar vezérek árulásának tudandó be a nyomorúságos Joachim megveretése.

A németek gyávaságán leginkább felbőszült és egyik leghatalmasabb főurat, *Perényi Pétert* állították egyik legfőbb árulónak. Elfogatták törvénytelenül, vallatóra fogták és idegen, törvénytelen birák itéletére Bécsujhelyen börtönbe vetették.

Ugyanide került *Pekri Lajos* főúr és többen: az egyik élte végéig, a másik megvakulásáig (mint 48 előtt Wesselényi) ülték a börtönt. E közben gyilkolták le orozva Ferdinánd vezérei: gróf Pallavicini és Castaldo, a magyar hazának leghívebb fiát és leghatalmasabb államférfiát, a nagy Martinuzzi Fráter Györgyöt Alvinczen, Erdélyben 1551. deczember 17-én.

A törökkel szemben bezzeg nem viselkedtek igy a németek, a kik odahaza is folyton czivódtak és annyira egyenetlenkedtek, hogy egyik csatát a másik után vesztették el a törökökkel harczolt osztrák seregek.

Ezek után a labancz magyarok is felsóhajtottak, mondván: »Olyan gyámoltalan, poltron nemzettől kormányoztatunk, a mely magát se tudja kormányozni.«

Mindezek daczára 1562-ben Ferdinánd erőszakos módon választatta királylyá Miksát, sőt a törvénybe odairatta a »szabad« választás daczára, hogy királylyá »nevezte ki« és nádort is maga nevezett ki.

Ez a Miksa magyar király — mint oly sok utódai — egy szót se tanult meg magyarul, e helyett, mint koronázott és esküt tett magyar király, megigérte a német birodalmi rendeknek, hogy Magyarországot a német birodalomhoz fogja kapcsolni.

Hogy magyar király létére mennyire törődött Magyarországgal, azt legjobban kimutatta, midőn Zrínyit, a szigetvári Leonidást veszni hagyta, midőn ez a hős négy hétig tartotta, sőt riasztotta vissza a Bécs elfoglalására indult 90 éves nagy Szulejmánt.

Miksa utódja, Rudolf (1576) magyar király 25 évig nem tartotta érdemesnek Magyarországot még csak megnézni se. Hitvány német hadai többnyire megfutottak a török elől. Gyáva generálisa, gr. Hardek, Győr várát is föladta a töröknek.

Rudolf küldte Erdélybe Bástát, ezt a Haynau-féle fajból való vérebet is.

Erdélyországot ezentúl Básta német generális kormányozta, a bécsi német urak irányadása szerint — a magyar király nevében.

Az az irányadás pedig abból állott, hogy a féktelen, büszke magyarokat meg kell törni és engedelmességre szoktatni.

Básta e szerint cselekedett is. Az öt-hat évi zavaros idő miatt bele lehetett kötni mindenkibe, Básta bele is kötött. A városokat százezer forintokig sarczolta (a kis Beszterczе egymagában háromszázezer forintot fizetett). Az urak és polgárok arany-ezüst jószágait elkobozta, zsoldos katonáit a nép nyakába szállásolta, a kik a lakosságot rabolták, ütötték-verték és még jó volt, ha házát is fejére nem gyújtották.

Az igás-barmaitól megfosztott nép földjeit nem mivelhette, ezért éhség és olyan drágaság állott be, hogy egy mérő gabonát 25 aranyon is alig lehetett szerezni.

Jaj volt annak, a ki ezek ellen szót mert emelni: a kegyetlen vezér vérbe fojtott minden ellenzéket.

Olyan gyűlöletessé vált a németek uralma, hogy már csupán nevöket is iszonyattal hallotta a nép.

Ilyen volt a magyar király uralkodása Erdélyben. A felség czím alatt voltaképen törvénytelen német garázdálkodást űztek, a mely sokkal gonoszabb volt a török igánál.

Szerettek is volna megszabadulni e »magyar királyság« alól és visszatérni a török oltalom alá: de egyelőre nem lehetett.

A német zsoldos katonák Nyugot-Magyarországon pedig városokat, falukat, telkeket, házakat foglaltak el és elosztották maguk között mint sajátjukat. Rabszolgáiknak tekintették a birtokosokat, felfeszitették az egyházak kapuit, kiásták sirjaikból a halottakat, megfosztották ékességeiktől a koporsókat . . . Nyolcz-kilencz éves leánykákat hurczoltak el a gyalázat és a bűn odvaiba, a honnan megszeplősítve, súlyos váltságdij mellett, kerültek vissza azok. Gyerekeket raboltak és adtak el a töröknek, pusztíthattak, gyilkolhattak, gyujtogathattak fenyitetlenül.

És ezek ellen semmi orvoslás nem történt. Czéljuk az volt: megtörni, koldussá és alázatossá tenni a magyart, mert azt tartották rendnek és igazságnak, hogy egy országban csak egy parancsoljon, tudniillik a császár.

Ugyancsak Rudolf alatt kezdett dúlni a magyar protestánsok üldözése.

A gonosz német kormány az Alföldön elszaporodott kóbor hajdúkat is felbérelte a protestáns magyarok kiirtására.

A német pénzen összetoborzott hajdúknak hatalmas seregét azonban a nagy Bocskay a magyarság pártjára hódította és ezek segítségével alaposan tönkre verte a németeket csaknem mindenütt, sőt később a törököt is, mignem a Zsitva folyó torkolatánál létrejött békekötés megpuhitotta némileg a császárt is.

Fájdalom, hogy ezután már nem soká élt a magyar nemzetnek ez a nagy embere, a németek réme: a derék Bocskay István fejedelem 1606-ban meghalt.

A zsitvatoroki és bécsi békekötések után nemsokára szelidebb uralkodó jött, II. Mátyás, ki Rudolf császári testvérét megbuktatva, ült a trónra.

Ezt annak fia, II. Ferdinánd váltotta fel a trónon 1618-ban.

E két uralkodó alatt is nagyban dúlt a magyar és cseh protestánsok harcza az erőszakos térítések ellen. Magyarországon a jó magyar katholikus Pázmán Péter és Erdélynek vitéz protestáns fejedelme: a nagytudású Bethlen Gábor harczoltak a vallási dolgokban egymással, de azért a magyar nemzet javára szolgáló más dolgokban mindig egyetértett ez a két hatalmas és igaz hazafi.

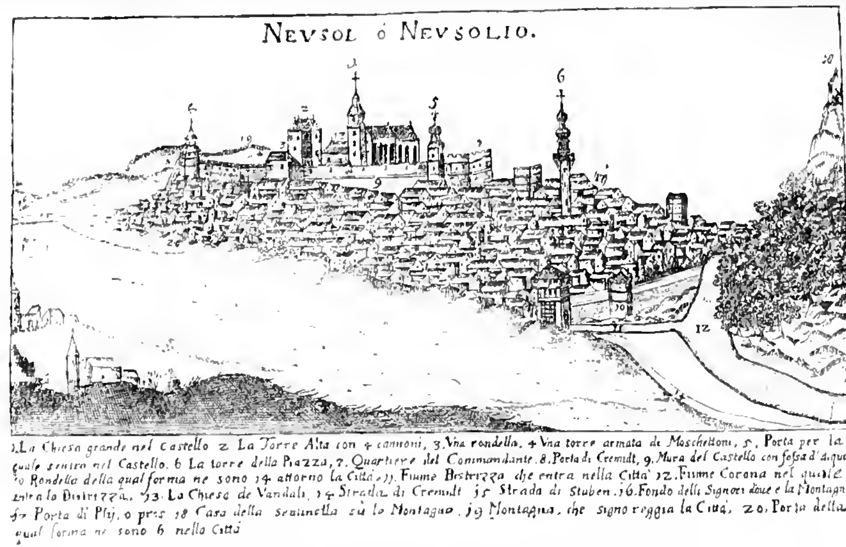
Bethlent magyar királylyá kiáltották ki hivei. Ő azonban nem fogadta el Szent István koronáját. Inkább megalkudott Ferdinánddal, a kit magyar királynak hagyott meg, csakhogy szünjön a Bethlen által is oly sokszor megvert németség

HAJDU BOCSKAY SEREGÉBEN.

HUSZÁR ÉS HAJDU

BESZTERCZEBÁNYA A XVII. SZÁZADBAN.

(Gualdo Priorato munkájából vett egykorú metszetről.)

ÉRSEKUJVÁR A XVII. SZÁZADBAN.

(Egykorú rézmetszet Bubics Zsigmond gyüjteményében.)

bosszúvágya, a mit rendesen a védtelen magyarokkal éreztettek ezek, a török s magyar elől majdnem mindig futó híres zsoldos osztrákok.

Ebben az időtájban történt, hogy ezek az osztrák-német zsoldosok rárontottak a dunántúli Csepreg városkára, a hol ugyancsak hallatlan embertelenségeket űztek, mint rendesen.

A templomba menekült védtelen aggokat, nőket, sőt a gyermekeket és a papokat is lemészárolták. A kiket le nem gyilkoltak, azokat pénzükért gyötörték, kinozták és sokakat fogságba hurczoltak. Három nap és éjjel tartott ott a mészárlás. Később Bethlen kiverte ezeket a vérebeket is, harmadfélévi harcz után.

Ugyanaz idő alatt Ferdinánd és a német katholikusok Jézus urunk dicsőítésére a cseh »eretnekeket« irtották, rabolták és kinozták. Ez a kegyes német-magyar király a vallásukért küzdött cseheknek 24 főemberét végeztette ki. Kétszáz nemesi és harminczezernél több polgári családot tett földönfutóvá. Jószágaiknak a német katholikusok lettek urai.

Ennyi istentelenségek után Bethlen bizalma végképen megrendült a Habsburgokban, »valameddig ez a ház szomszédságunkban lakik, — írta egy levelében — addig a mi nemzetünknek sem lelkükben, sem külsőképen szabad állapotuk soha nem lehet«.

Bethlen azután szövetségeseket keresett Angliában, Svédországban, Dániában, Francziaországban, Velenczében, sőt Konstantinápolyban is az osztrák ellen.

A mi mai derék függetlenségi párti vezérembereink nem keresnek a német ellen más szövetségest, mint magát a németet.

A nagy Bethlen halála (1629) után Rákóczy György lett Erdély fejedelme Az 1637-ben meghalt II. Ferdinándot *III. Ferdinánd* követte a trónon. Ez az uralkodó szelidebb volt atyjánál.

Alatta végződött Rákóczy György fölkelése a Linczben kötött békével 1645-ben, midőn a szegény magyar protestánsok sorsa ismét enyhült egy kissé. Fájdalom, nem soká élt ezután már a jó öreg Rákóczy György, a kinek a felesége volt Lorántfi Zsuzsanna nagyasszonyunk. E nagy fejedelem után, a ki alatt Erdélyország és az Alföld keleti részei valósággal jólétnek indultak, 1648-ban fia, ifj. Rákóczy György ült a fejedelmi székbe. Felesége, az utolsó Báthory-leány, Zsófia volt. A Rákóczy-család birtokai Gyulafehérvár mellett, Munkács, Tokaj, Sárospatak fényes fejedelmi székhelyek lettek, a hol ez időben a tőzsgyökeres és művelt magyar élet folyt. Haj, de nem tartott sokáig!

A sorsában elbizakodott ifjú Rákóczy György Lengyelország felosztására szövetkezett a svéd királylyal és más rabló népekkel, a miért elérte őt a szabadság Istenének a csapása. Seregeit tönkre tették és ő maga is alig menekült Lengyelországból. E vereségek miatt elgyengült Erdélyt azután török-tatár hadak dúlták föl és Barcsayt ültették a fejedelmi székbe. Az 1660-iki év tavaszán, a nagyváradi úton Fenes és Gyalu közt, a törökökkel vivott ütközetben halálra sebesült és néhány napra meg is halt ez a szerencsétlen fejedelem, és vele Erdély függetlensége is elbukott.

E közben 1657 ápril havában III. Ferdinándot 16 éves, I. Lipót nevű fia váltotta föl. (Ennek bátyja, a már megválasztott IV. Ferdinánd, uralkodás nélkül halt meg.)

A töröknek erdélyi dúlásait megsokallták Lippay primás, Wesselényi nádor, Zrinyi Miklós horvát bán és több magyar főurak felszólitották a nyomorúságos testalkatú I. Lipótot, hogy gyűjtsön sereget és harczoljon Erdély felszabadításáért a török ellen.

Lipótnak telivérű német tanácsosai azonban oda nyilatkoztak, hogy a magyarnak akkor hághat könnyebben nyakára a német, ha azt előbb a török leveri, akkor majd a derekukat jobban beadják a nyakas protestáns magyarok.

Nem mozdult a hitvány német, a mig Nagyváradot is fel nem dúlta az ozmán. Ekkor aztán megint attól kezdtek remegni, hogy a török Bécsig meg nem áll. E miatt aztán nagynehezen elindították a lézengő Montecuccolit Erdély segitségére.

E közben Barcsay helyébe az okos Kemény Jánost választották meg erdélyi fejedelemnek, a ki hajlandó volt a török helyett a magyar királyt — jobban mondva a német Lipótot — ismerni el urának. Meg is járta a szerencsétlen, a miként minden magyar megjárta még e mai napig, a ki a németben bízott.

A törökök Erdélyt újra feldúlták. Kemény helyett pedig a jámbor és részeges Apafit tették meg Erdély fejedelmének. Ennek a választásnak a többsége is olyan tiszta volt, mint a minő tiszta volt a mi 67-es kormánypártunknak a többsége már 1871 óta mostanig.

A Kemény fejedelem megvédelmezésére indult gyáva Montecuccoli ütközet nélkül meghátrált. A németben bízó szegény Kemény fejedelem pedig hősi halált halt az osztrák uralkodóért és a magyarul egy szót sem tudott magyar királyért.

Kemény János halála után már letünt Erdély aranykora. Romba dőltek a szép paloták, iskolák és nemesi kuriák. A vitéz nemesek tizezrével, a munkás jobbágyok százezrével vesztek el kard által és rabságba hurczolás által. A tatár és török fogságból tiz-, húsz-, harminczezer arany forintjával váltogatták ki családjuk tagjait a tehetősebb urak, a minek folytán teljesen tönkre mentek. A török megtudakolta, hogy kinek mennyit ér a vagyona és az illető foglyokért éppen annyi értéket követelt váltságdijak fejében. A svihák Montecuccoli az 1662-ben összehivott országgyűlés alkalmával azzal védekezett, hogy azért nem ütközhetett meg a törökkel, mert az mindig hátrált előtte és mert a magyar vezetők félénkek voltak és igy soha el nem érhette a törököt. Erre a halhatatlan gr. Zrinyi Miklós azt írta Montecuccoli elleni röpiratában: »Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel, de ne bántsd a magyart — gyáva kutya.«

E közben Köprili Achmed újra ránk zúditotta seregeit, mire a magyar protestánsok üldözésében virtuskodó német Lipót, fele Bécscsel együtt, megfutamodott Linczbe, mert Magyarország veszedelmével nem törődtek annyit, mint Bécscsel és saját bőrükkel.

A nagy veszedelemben csak a vitézlő Zrinyi testvérek mentettek meg egyet-mást, s igy Bécs ezuttal magyar vitézséggel újra megmenekült.

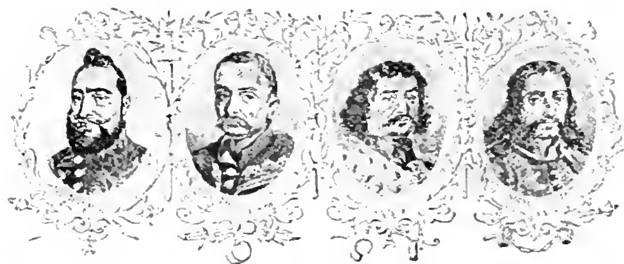
EPERJES OSTROMA 1685-BEN.
Itt tartotta Caraffa rettenetes vértörvényszékét.

(Egykorú metszet után.)

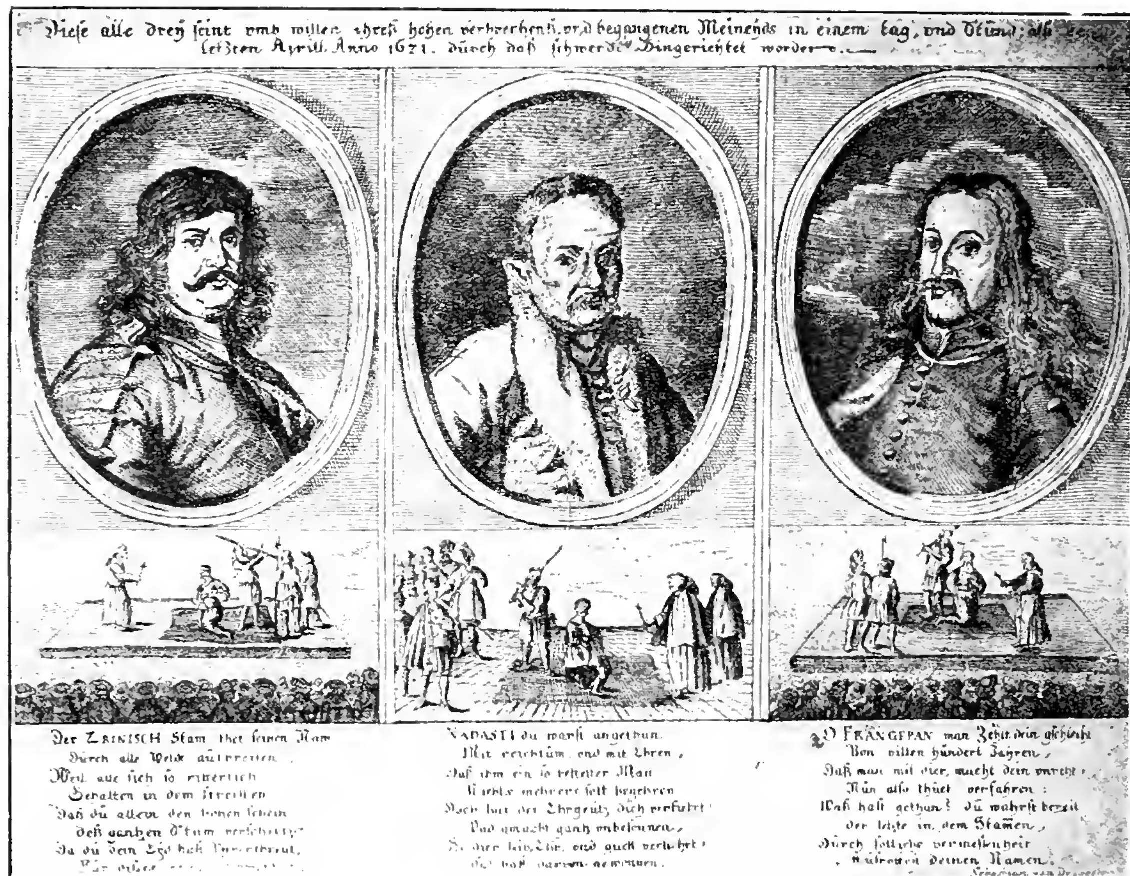
KASSA A XVII. SZÁZAD ELEJÉN.

(Egykorú metszet után.)

AZ ÖSSZEESKÜVŐ FŐURAK.

A Wesselényi-féle összeesküvés, — melynek élén Wesselényi Ferencz nádor, ennek halála után Nádasdy Ferencz állott. A megsértett alkotmány helyreállítása volt a czélja, de az 1670-ben történt felkelést elnyomta a bécsi kormány s a hazafias mozgalom részeseit kivégeztette.

ZRINYI, FRANGEPÁN ÉS NÁDASDY KIVÉGZÉSE.

Egykorú metszet után.)

Ernszt Lajos gyűjteményéből.

A Zrinyiek még több veszedelmet háritottak volna el, ha Auersperg főgenerális a németekkel meg nem futamodik Laibachig, a hol a vitéz német azután a várba zárkózott.

A Coligny által vezérelt hatezer válogatott franczia katonákból álló segélyhaddal és a magyar-osztrák csapatokkal hetvenezerre szaporodott nagy sereggel végre Montecuccoli és vezértársai nagy keservesen legyőzik egy ütközetben, Szent-Gotthardnál a törököt.

Ez után a győzelem után kötötte meg az élhetetlen, de ravasz és a magyar érdekkel mit sem törődő német kormány a nyomorult Porcia és Lobkowitz herczegek tanácsára 20 évre azt a szégyenletes *vasvári* békét, a mely felett már akkor egész Európa megbotránkozott. Ez a hitvány béke Bécset megmentette, de az összes magyar érdekeket feláldozta újabb 20 évre.

A vasvári békekötéskor már 130 esztendő óta sújtotta hazánkat a németnek a »*szövetsége* és barátsága«.

Ez a bennünket kifosztó »segitőtárs«, hogy miért nem aknázta ki javunkra a török feletti nagy győzelmet — hogy miért nem kergették ki akkor a törököt Magyarországból, — azt nem értette akkor állitólag senki sem. Megértették biz azt a hős Zrinyi testvérek s a derék Wesselényi, Nádasdy országbiró, Frangepán és elvtársaik.

Ezek a jeles államférfiak bizonyosan tudták, hogy az osztrák azért nem kötött a magyar érdeknek megfelelő előnyökkel békét, mert úgy a török tovább nem gyengithette volna a magyart, a kit a németek még mindig erősebbnek tartottak, semhogy hazájától és nemzetiségétől megfoszthatták volna.

Ma is azért tódul be országunkba a magyarságot germanizáló sehonnai sok gaz, hogy előkészitse ezt az országot a német uralom előtt való lassú de biztos, sőt békés meghódolásra.

Lipót idejében a sorsnak egyik legnagyobb csapása az volt, hogy az idő szerint legjelesebb magyar vezérférfia, a hadvezérnek született Zrinyi Miklós, a jeles nagy költő meghalt. Állitólag vadászaton ölte meg őt a vadkan, de a közhiedelem orgyilkosságról beszélt országszerte.

A vasvári gyalázatos békekötés után a magyar végvárak katonaságát elbocsátották és osztrák zsoldosokkal helyettesitették, a kik aztán szokásuk szerint folytatták a rablást és zsarolást Spankau felvidéki német kapitány vezérlete alatt, oly szemtelenül, hogy a magyarság kénytelen volt a szomszéd várakból segélyt kérni a »pogány« török pasáktól a németek ellen.

A Bécsbe panaszra járt magyar küldöttségnek azt felelték a német vezér urak: »Valahára ti magyarok is elveszitek, a mit megérdemeltetek; ti a felséges osztrák háznak sok gondot, bajt okoztatok, de megfogyva, meggyöngülve ezután majd nem fogtok ennyi bajt okozni, és ezért ne is várjátok, hogy sorsotok a mi közbenjárásunk által enyhitetnék. Majd letépetjük kucsmáitok fényes forgóit, dolmányaitok arany gombjait ólompitykékkel fogjátok felcserélni és majd a megérdemlett igát vetjük a nyakatokba.«

Wesselényi, Nádasdy, Zrinyi Péter, Frangepán és elvtársaik: Szuhay Mátyás, Vitnyédi István s többen, nem tétováztak azonban úgy, a mint mi most, hanem szövetségesek után láttak a német ellen. Fájdalom, hogy ennek a szövetségnek feje, Wesselényi nemsokára meghalt, a minek folytán a többiek oly módon tovább nem tudtak cselekedni, mint a hogy működtek a jeles Wesselényi vezetése alatt. Mielőtt terveiket megvalósithatták volna, osztrák fogságba kerültek, a hol felségárulással vádolták és fejvesztéssel sújtották őket törvénytelen német biráik. Lipót, az elődeihez hasonlóképen magyarul nem tudó magyar király, kivégeztette ezeket a kiváló magyar főurakat, a kiknek előbb kegyelmet igért, ha Bécsbe jönnek maguktól hódolni — a mit ezek a szerencsétlenek meg is tettek.

II. Rákóczy Ferenczünk atyját, a ki csak nem régen vette nőül Zrinyi Péter leányát, a szép Ilonát — Báthory Zsófia az ő (I. Ferencznek) édes anyja mentette meg nagy nehezen a Zrinyi, Frangepán, Nádasdy, Bonis a kalvinista hitű hires táblabiró, gr. Tattenbach és társaik sorsától, a kiknek vértanúságuk után Lipót azonnal megparancsolta, hogy az eddiginél nagyobb rendet csináljanak Magyarországon. E közben azután Sporck, a hitvány német parasztfiúból lett tábornok, Spankau és Kobb elkezdték a garázdálkodást és folytatták. Dúltak, raboltak, mint mindig és mindenütt.

Köröskényi Gáspárt huszad magával Ujhely mellett karóba húzatták, mint felségárulókat. Az elfogott bujdosókat felakasztották. Szóval épen úgy működtek már ezek is, mint utódaik 1848-ban és az előbbi években, és a hogy működnének, a mint erre alkalom lenne.

A miként 1848 után Aradon dúlt, azonképen dühöngött Lipót magyar király alatt is a hires pozsonyi vérbiróság. A király osztrák-német zsoldosai pedig rabolták és gyilkolták a magyarságot.

Azonban a magyar függetlenségi pártnak akkori vezéremberei nem foglalkoztak közgazdasági tevékenységgel, bankok s vállalatok igazgatásával, hanem e helyett, Köprili nagyvezérhez fordultak és a német ellen kért török segedelemmel harczoltak a magyar hazáért mindhalálig. A derék Petrőczi, Szuhay, Szepesi Pál és magyarországi társaik Törökországba utaztak több izben szövetségest keresni a törvényeinket meg nem tartó uralkodó ellen.

Az erdélyiek közül Béldy, Teleky Bánffy Dénes, a derék Wesselényi és többen támogatták a Lipót-ellenes mozgalmat, 1672-ben Szuhay és vezértársai be is törtek 800 lovassal, a kiknek száma a hajdúsággal és a fölkelt magyarsággal csakhamar 15.000-re szaporodott fel.

A bécsi kormány már ekkor ismételten hirdette, hogy Magyarország német fegyverrel meghóditott ország, a mely a magyarok lázadásai folytán minden jogát elvesztette már.

Ezután összeszedett gaz gyülevész népét, nagyszámú bitang zsoldos hadát mind rászabaditotta az elgyötrött magyar népre.

Kár ismételni azt a sok istentelenséget, a mi ezek után történt.

Az elfogott Pika Gáspárt, 24 falusi birót és számos társait karóba húzták, kerékbe törték és elevenen sütögették Árvaváralján. E közben Kobb, Spankau

GEORGIVS BASTA DNS. IN SVLT. EQVES AVRAT. SAC. CÆS. MAT.^IS AC CATHOLICI REGIS HISPANIÆ CONSIL. BELLICVS NEC NON PARTIVM REGNI HVNG. SVPERIORIS GENERAL. PROCAPITAN.

Pugnando ob patriam patientes uulnera, Ductor
Inter et egregios, strenue BASTA, Duces:
Hinc, tua Thrax verpus dudum qui sentit et horret
Inclyta pugnaci facta patrata manu,
Hungarico, æternam segetem, fugitivus ab Istro
Præbebit laudi materiemque tuæ

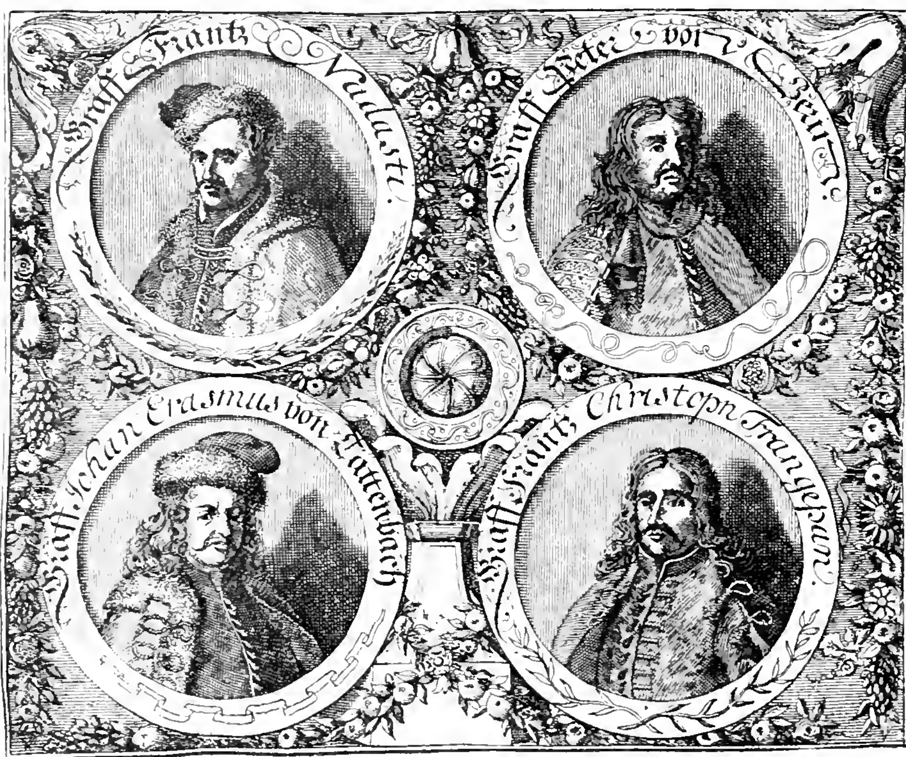
BÁSTA GYÖRGY.

TEUTONSCI pandat, sic coram ... umbram.
Expandunt FAMAM ... SOLO

AMPRINGEN JÁNOS.

A német lovagrend nagymestere. Magyarország történetében gyászos szerepet játszott kalandor. I. Lipót 1673. febr. 27-én, minden törvény lábbal tiprásával, Magyarország teljhatalmu kormányzójává nevezte ki. Alatta a tömeges kivégzések napirenden voltak.

(Sandrart egykorú rézmetszete után.)

AZ ÖSSZEESKÜVŐ FŐURAK.

(Egykorú metszet után.)

Ernszt Lajos gyűjteményéből.

CARAFFA ANTAL.

1686-ban mint a felső-magyarországi császári hadak parancsnoka Thököly kuruczait üldözte s kegyetlenségéről volt hires. Az eperjesi vértörvényszék bestiális elnöke.

(Egykorú metszet után.)

és Sporck hadait a derék hajdúk és a magukat már akkor kuruczoknak nevezett magyar fölkelők igen sokszor derekasan elverték, de teljes győzelmünket meghiúsította az erdélyi vezéremberek egyenetlensége. Ezek a német helyett egymás ellen kezdtek viaskodni, a minek következménye lett Bánffy Dénes lefejeztetése, Béldynek és Bethlen Miklósnak elpusztulása.

Csak Teleky állotta meg helyét, szövetséget kötvén az osztrák ellen úgy a kuruczokkal, valamint a francziákkal is. Lajos franczia király küldött ezután pénzt és tiszteket is, mire a derék kuruczok ismét jól elverték a becstelen labanczokat és a minek folytán a halálra rémült osztrák miniszterek azt tanácsolták Lipótnak, hogy hívjon össze békítő országgyűlést Pozsonyba. Bizonyára azt hitték, hogy majd fognak a magyarok közül ott is egy Deák Ferencz formájú nagy bölcset, a ki meg fog elégedni a papirra tett engedményekkel.

Deákot azonban nem kaptak, mert az akkori hazafias főurak, Pálffy Tamás nyitrai püspökkel az élükön, az 1673-iki országgyűlésen megjelent követek és főurak a fejedelem küldöttjének, Hocher német kanczellárnak szemtelen fellépését visszautasítva, ott hagyták a gyűlést határozathozatal nélkül.

Miután a kibékités nem sikerült, a tavaszszal megkezdődött a háború franczia segitséggel, erdélyi hadakkal és a kuruczokkal. Kezdetben Teleky volt a vezér, de nemsokára helyébe lépett a 24 éves dúsgazdag és tehetséges nagy »kurucz király«, a mint a nép nevezte őt. Ez volt a híres Thököly Imre, a ki azután nemsokára nőül vette II. Rákóczy Ferenczünknek özvegygyé vált édesanyját, a gyönyörűséges Zrinyi Ilonát, a ki 14 évvel volt ugyan idősebb mint a hős Thököly, de azért náluknál összeillőbb pár kevés volt az országban.

Ennek a dicső kurucz vezérnek sok hősi nagy tetteit apróra leirni itt igen hosszúra nyúlna. Ismeri azoknak részleteit minden olvasott magyar.

Thökölynek a németeken vívott számtalan nagy győzelmei után 1681-dik év tavaszára Sopronba országgyűlésre hívta meg Lipót az ország rendeit, miután a 20 év előtt elmúlt országgyűlés óta ismét protestánsüldözéssel, pallossal, akasztófával, kerékkel és karóval kormányozta Lipót az ő »kedvelt« magyar nemzetét.

Azonban ez a soproni gyűlés is csak annyit használt az országnak, mint a 20 év előtti. Minden új törvény a papiroson maradt; űzték a német gonoszságaikat úgy mint eddig. Thököly és kuruczai azonban másként okoskodtak, mint a 67-es Andrássy Gyulánk és társai. Nem hittek a visszaállitott alkotmányosságnak. Ismerték már a németet. Tudták, hogy a ravasz osztrákok csak kényszerűségből és nem szívből csinálták meg ezt az új kiegyezést a magyarral. Thököly bár folyton barátkozott és alkudozott az osztrákkal, de egyúttal annál nagyobb gonddal ápolgatta a törökkel és franczíával kötött barátságot is. Mikor azután kitudódott, hogy Thökölynek volt igaza, akkor — épen Zrinyi Ilonával kötött házassága után — nyiltan kihirdette a török-magyar szövetségett

Kara Musztafának annyira megtetszett a hős fiatal vezér, hogy a labanczok és németek fölött vívott újabb győzelmei után a felvidéki és erdélyi rendek előt, a szultán nevében Thökölyt Felső-Magyarország királyának kiáltotta ki, sok erdélyi úrnak nagy bosszúságára.

A hős kurucz vezérnek még újabb nagy diadalai után Kara Musztafa azt is megigérte Thökölynek, hogy a török birodalom egész erejével jön »lerombolni Bécset a magyarok kedviért«.

A sors könyvében más volt megirva. A mindenütt győzelmes Thököly hatalmától halálra rémült osztrák még egyszer megfeszitette minden erejét, kimenekülni a végső nagy veszedelemből.

Seregeket gyűjtött, szövetségeseket keresett és talált is a török ellen. A németség most már nem a magyar szomszédjáét, hanem a saját bőrét féltve összegyülekezett megmenteni Bécset, a honnan Lipót minden atyafiságával együtt megint Linczig futott, mint 20 év előtt. Pénzzel, szép szóval és nagy igéretekkel iparkodott megnyerni a maga pártjára a magyarságot is. Ez sikerült is, mert a győzelmes, de szigorú Thököly hiveiből a sok igéretre, fájdalom, nagy számmal pártoltak át a némethez. Hiába hirdette a nagy kurucz vezér, hogy ne higyjenek a német igéreteinek, rabságba veti az a mi országunkat, ha »felszabaditja«.

Nem hallgattak rá balga őseink.

A Bécs elpusztitására háromszázezer emberrel megindult Kara Musztafa ellen az osztrák táborba gyülekezett sok jó volt magyar kurucz is. El is vesztette csatáját a nagy török vezér, a miben azonban a legfőbb érdeme volt Szobieszky János lengyel királynak. Ez mentette meg Bécset vitéz lengyel seregével a végpusztulástól. Meg is hálálta ezt a szegény lengyel nemzetnek a német akkor, a midőn az osztrák uralkodó erőltette leginkább, hogy a nemes lengyelek országát három darabra oszszák fel az orosz, porosz és osztrák közt.

Bécs fölmentése után Lotheringeni Károly, az első jeles osztrák vezér, űzőbe fogta a törököt és egész Európából kapott segélycsapatokkal és a magyar hadakkal egyesülve egymásután elfoglalta a török kézbe került várakat Ős-Budavárával egyetemben. A nagy győzelmek után nemsokára teljesedni kezdett a kurucz király jóslása: »Rabságba veti országunkat a német, mihelyt felszabaditja.«

Thököly csillaga e közben lassankint teljesen lehanyatlott. Sajtán Ibrahim parancsára — ki megveretvén, maga helyett bűnbakot keresett benne — a nagyváradi pasa elfogta, csak harmadfél év múlva szabadult ki az ártatlanul szenvedett kurucz vezér. Ekkor már annyira elpártolt tőle a könnyelmű és élhetetlen magyarság, hogy már csak Munkács várát uralta még. Azt is csak azért, mert hős lelkű neje, Zrinyi Ilona volt annak a várnak birtokosa és védelmezője. Végre ez utolsó várat is fel kellett adni Caraffa osztrák tábornoknak, ki a hőslelkű nőt leányával és fiával, II. Rákóczy Ferenczczel együtt foglyokként Bécsbe vitette.

Ezenközben a török Thökölyt tette meg Erdély fejedelmének, de ez az utolsó dicsősége már nem soká tartott. Az elhatalmasodott osztrák nagy seregeket küldött ellene. Thököly még egyszer alaposan elverte a németeket Zernyestnél, a hol szerencsére a foglyok közé került két császári tábornok is, a kikkel azután Bécsben siránkozó kedves nejét cserélte ki.

ZRINYI ÉS FRANGEPÁN A SIRALOMHÁZBAN.

(Madarász Viktor olajfestménye a Nemzeti Múzeum képtárában.)

THÖKÖLY IMRE ELFOGATÁSA 1685-BEN.

(Egykorú metszet után.)

Gróf Nádasdy Ferencz aláírása.

Gróf Zrinyi Péter aláírása.

Ezután újabb német hadakkal már megküzdeni nem tudván, nejével együtt török földre bujdosott a halhatatlan nagy kurucz. Ott haltak meg és ott pihennek mindkettejüknek nemes porai Konstantinápoly egyik külvárosi templomában.

* * *

E közben az osztrák-magyar hadak élén újabb jeles vezérek tüntek föl, különösen Badeni Lajos és Savoyai Eugen herczegek, kik Szalankamennél és Zentánál nagy győzelmet arattak a törökön. Fölszabaditották az országot, de egészen úgy, a mint azt a kurucz király megjósolta. A protestánsok üldözése újra megkezdődött. A német katonaság újra ellepte az egész »felszabadított« országot. Újra megindult a dúlás, fosztogatás és rablás.

Sporcknak, Spankaunak, Bástának méltó utódja, Haynaunak, Schwarzenberg és társainak méltó elődje, a híres Caraffa, nemsokára megkezdhette elődei és utódaihoz méltó hóhéri munkáját.

Caraffa gróf katonákból és labancz polgárokból törvényszéket alkotott, két markotányos nőnek és valami Szentiványi László nevű gazembernek vádjaira megkezdette a gyanúsak összefogatását. A börtönök hamar megteltek a leggazdagabb polgárokkal, Thökölynek egykor legjobb embereivel.

Caraffa a kinzópadon erőszakolt ki tőlük vallomásokat. Az ilyen vallomások alapján kéz-, fej- és jószágvesztésre itélte a szerencsétleneket és csoportosan végeztette ki őket, saját ablakai alatt, onnan nézve gyönyörködött a maga véres munkájában.

Rémület fogott el mindenkit.

Caraffa mind az előkelőkből és gazdag emberekből szedte áldozatait, hogy legyen zsákmánya is, meg hogy vezéreitől foszsza meg a nemzetet.

Már a Csákiak és a Károlyiakra, Draskovich Miklós gróf országbiróra, a bánra és nádorra vetette gaz szemeit, a mikor a városok, vármegyék követei és maga a nádor sürgősen, személyesen követelték a rettenetes biróság eltörlését és a szörnyű embernek felelősségre vonását.

Lipót császár, a mi királyunk végre engedett, de már akkor három hónapig működött ez a becstelen vértörvényszék, és a sok kinoztatáson kivül huszonhárom előkelő protestáns nemes ember vérzett el, midőn Caraffát visszahívták Bécsbe, a hol büntetés helyett tábornagy, titkos tanácsos, egész Felső-Magyarország igazgatója, sőt aranygyapjas vitéz lett.

Az 1687-ik évnek őszére ismét összehívták Pozsonyba az országgyűlést, a hol a király és a pártján levők azt követelték, hogy Magyarország ezután örökös uralkodójának ismerje el az osztrák ház férfi sarjadékát, valószinűleg jutalmul Caraffa munkájáért.

Ezenkívül azt is követelték, hogy az aranybullának töröltessék el az az illoyális része, mely szerint a törvényt megszegő királyok ellen joga legyen a magyarnak felkelni. Az ország előkelőinek a többsége akkor is csaknem oly nyomorúságos lévén, mint a mai — nagy duzzogva bár, de megszavazta

mind a két követelést, sőt azt is eltűrték, hogy egy nemesekből álló bizottság a magyarfaló Kollonicscsal rendezze Magyarország sürgős ügyeit. Mert a király azt akarta, hogy Magyarország is »abban a kegyelemben részesüljön, a miben Csehország és a többi birtoka, az osztrák tartományok».

A derék Széchenyi Pál, Kalocsa érseke, volt a nagyok közül csaknem egyedül, a ki megkisérlette az ellentállást, de nem sok sikert aratott. Neki mondogatta a gaz Kollonics, hogy »Magyarországot előbb koldussá, azután katholikussá, rabbá, és végre németté teszem«. Sok hatalmas gonosz dolgozik ezen ma is.

A hosszú török háborúk végén kötött karlóczai békének következménye pedig az lett, hogy a töröktől elvett magyar birtokok legnagyobb részét császári (korona) birtokokká tették, lakóit pedig császári alattvalókká.

Így szabadított fel a német. Megjósolta Thököly, a kurucz király, hogy »kifosztja és rabságra juttatja az országot a német, mihelyt felszabadítja«. A kamarának lefoglalt, nagyrészt az előbbi magyar tulajdonosaitól elvett földeket ráczoknak és katholikus németeknek adományozták ingyen.

A városokba és különösen a mai főváros körül telepitettek le legtöbbet, hogy elnémetesitsék a legfőbb helyeket. A miként ma az Alldeutsch Verein, az Eintracht és a Schulverein dolgozik elnémetesitésünkön, akként dolgoztak ellenünk már 200 év előtt is.

Sok német úr és német szerzetes rend is kapott az időben hatalmas földbirtokokat azokból a területekből is, a melyeket a hazáért kivégzett vértanúinktól elkoboztak.

Azt a sok szép várkastélyt, a melyeket hamarosan elajándékozni nem lehetett, felrobbantották, elpusztitották, nehogy a magyarnak védőbástyái legyenek újabb harczok esetén. Az akkori keserves népdalok is jól jellemzik azt a szomorú kort:

Keserves sirással sirhatsz magyar nemzet:
Mert szemed bekötve, idegen nép vezet.
Jóakaratodért lásd gonoszszal fizet,
Hogy elpusztithasson, bizony arra siet.

*

Ez oka, praktikát, hogy forral ellened,
Mig rabjává nem tesz nemzetestül téged,
Hogy ronda köntösét viseltesse véled
Most is nagy víg kedvvel éli keresményed.

Ilyenek voltak még a népdalaink is, a midőn feltünt sötét egünkön egy új fénycsillag:

II. RÁKÓCZY FERENCZ.

Kgd alázatos szolgája.

I. Thököly Imre

THÖKÖLY IMRE LEVELE APAFYHOZ.

(Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában.)

Gróf THÖKÖLY IMRE.

(1657–1705.) a felkelt magyarság vezére, Zrinyi Ilona második férje, II. Rákóczy Ferencz mostohaapja.

(Egykorú metszet után.)

Comes Steph. Theokeoly

Thököl István aláírása.

Lorantfÿ Susanne

Lorántfi Zsuzsanna, I. Rákóczy György feleségének aláírása.

A RÁKÓCZY-CSALÁD.

Úgy látszik, a sors különös rendelése az, hogy a magyar történelem csaknem összes kimagasló alakjának még leányágon is magva szakadjon. Így halt ki Szent István, Szent László, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás és II. Rákóczy Ferencz családja és így fog magva szakadni fiaiban Kossuth Lajos családjának is. Talán a gondviselés bölcsessége nem engedi, hogy valami késő érdemetlen utód megszentségtelenithesse legdicsőbbjeink, legnagyobbjaink eszményi fényben ragyogó emlékét?!...

Utolsó nemzeti fejedelmünknek, II. Rákóczy Ferencznek is kihalt a családja idősbik fiának, József munkácsi herczegnek leányával: Jozefina Saroltával 1780-ban. De testvérnénjének: Rákóczy Julianna Borbála herczegnőnek, Aspremont-Lynden Ferdinánd Góbert gróf nejének utódjaiban azért fönmaradt a Rákóczyak, Báthoryak, Zrinyiek és Frangepánok, a magyar történelem legfényesebb családjainak, egyesült vére. Ez a vér három herczegi családban maradt fenn: az Auersperg-Gottschee, a Hohenlohe-Ratibor és az Odescalchiakban, a kik közül kettő német és csak az 1874-ben született Odescalchi Lóránt herczeg magyar. Az utód grófi családok közt németek: Arz, Attems, Bellegarde, Breunner, Christalnigg, Coudenhove, Deym, Herberstein Huge, Resseguier, Stubenberg, Thun és Wolkenstein; magyarok: Batthyány, Berchtold, Buttler, Draskovich, Erdődi, Károlyi, Somsich, Széchényi, Szirmay, Teleki és Zichy. Ezenkívül még néhány olasz grófi család. Német bárók: Braun, Cles, Riesenfels, Skrbensky; magyarok: Ambrózy, Jeszenszky, Luzsénszky és Schmertzing. A német köznemes családok között mindenféle nevü emberek szerepelnek, így az egyik család neve a magyar fülnek egyszerűen szörnyű hangzású: Futschikovszky von Grünhof! Az Aspremont-Rákóczy utódokhoz rokon magyar köznemes család csak egy van a Zarándy A. Gáspár által összeállitott teljes nemzedékrendi táblában: a Vaszkai és Kis-Kovalóczi Victorisz család. Ezeken kivül van az utódok közt, mint már emlitettük, olasz: Bassetti, Ferri, Fisogni, Maffei és Maurigi; franczia: Mandat-Grancey és egy angol is: Witchead. Ez a kimutatás világosan bizonyítja, hogy a Rákóczyak, Báthoryak, Zrinyiek és Frangepánok utódjai bizony csak kis részben magyarok de ezt érthetővé teszi az a körülmény, hogy Rákóczy herczegnő idegenhez: a német Aspremonthoz ment feleségül.

A mi a magyar királyokat illeti, II. Rákóczy Ferencznek két magyar királyi ősvonala van, a mely egy párban egyesült. Gróf Zrinyi Miklós, a szigetvári hős,

Géza nagyfejedelem leányának, Szent István első királyunk hugának. Helena árpádházi herczegnőnek Orseolo Ottó velenczei dogéval kötött házasságából származik. A szigetvári hősnek neje: Frangepán Katalin pedig V. István király leányának, árpádházi Anna herczegnőnek Palaiologosz II. Andronikosz görög császárral kötött házasságából ered ugyanazon forrás szerint. Zrinyi Miklós és Frangepán Katalin unokájának unokája gróf Zrinyi Ilona (1643—1703), I. Rákóczy Ferencz fejedelem (1645—1676-ig) hitvese, II. Rákóczy Ferencz fejedelemnek és gróf Aspremontné Rákóczy Julianna herczegnönek édes anyja, a ki által az összes Aspremont-Rákóczy-utódok kétszeresen rokonai az Árpádok büszke királyi nemzetségének.

Itt is érvényesült tehát az a szomorú tapasztalat, hogy főnemes családjaink nemzetközi és különösen német házasságai izről-izre lassanként kiölik a legtisztább és legjelesebb magyar családok utódjaiban a magyar faj öntudatát és önérzetét.

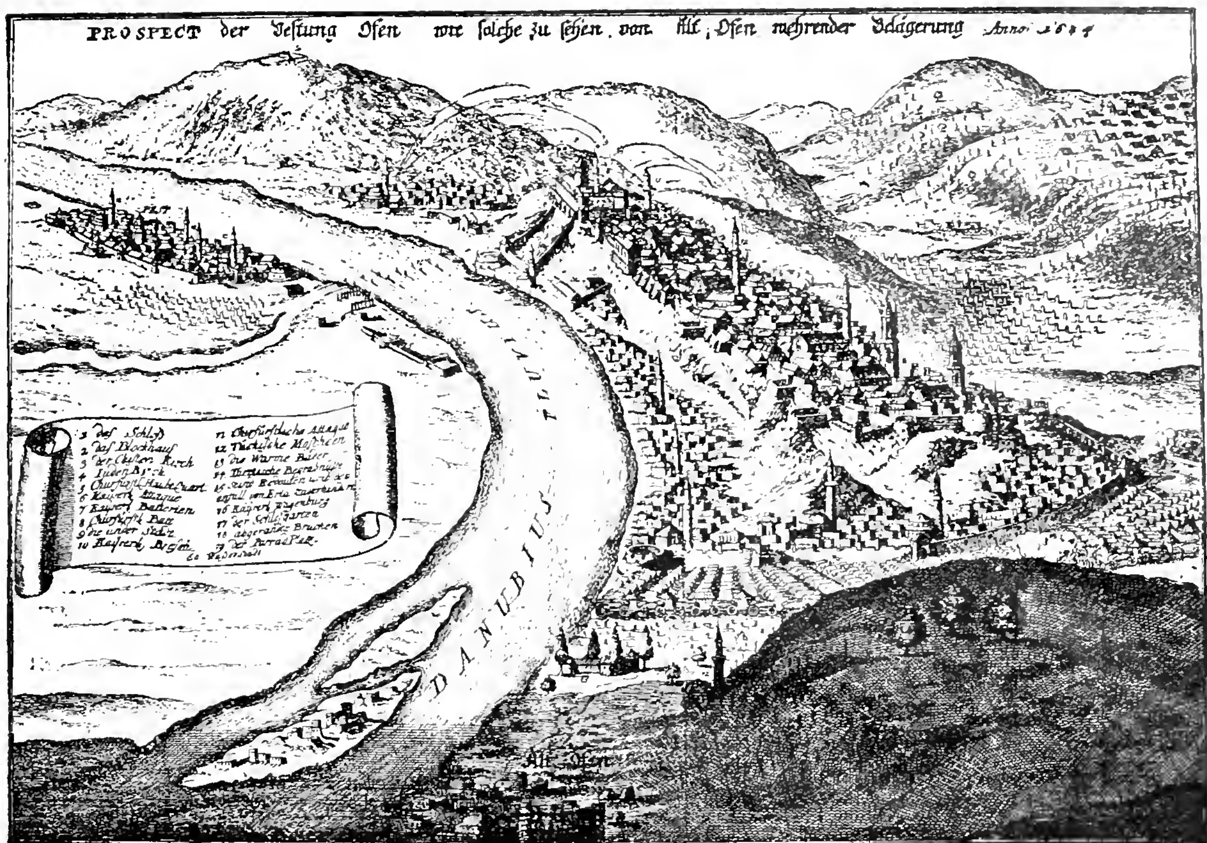
*

A Rákóczyak a Bogát-Radván nembeli Csépántól erednek fiágon, a ki 1200 táján élt s a kinek őseit már nem ismerjük. Az ő tizenhatodik izbeli fiági utódja II. Rákóczy Ferencz. Miután az embernek 2 szülője, 4 nagy szülője, 8 szép-, 16 ős-, 32 déd- és 64 ükszüleje van, a tizenhatodik nemzedékben az ösök száma természetszerűen 32.768. És habár némelyik ős több gyermeke által is szerepel ősként, a tizenhatodik nemzedékre mégis valóban 20.000 különböző őst lehet számitani. Az egyes ember tehát ezerekre menő ősöknek egyesült véréből származik s úgy a történelem, mint az embertan szempontjából legbecsesebb annak a tudása, hogy kikből lett valaki. A források elégtelensége sajnosan útját állja a teljes tudásnak, igy II. Rákóczy Ferencz egyik szépanyjának, Ignózer Orsolyának sem ismerjük már a szüleit. De a mennyit tudunk, az is elég, hogy utolsó nemzeti fejedelmünk jellemét őseinek kivoltából megérthessük.

A személy megitélésére legfontosabb az ősfa, az ősök ismerete s ezzel máig alig foglalkozik valaki komolyan. Legfeljebb a kamarási hivatalok, a melyekben az embertan szempontjából rendkívül becses tömérdek kincs van elrejtve. II. Rákóczy Ferencz őseit sem kutatta ki még senki Zarándy A. Gáspáron kivül, a ki roppant fáradsággal összeállitotta a dicső fejedelem valamennyi felkutatható ősvonalát, a mi sok sok ezerre menő őst jelent. Zarándy A. Gáspárnak a magyar nemesség világtörténelmi vonatkozásait tárgyaló kéziratú munkája ismerteti legjobban a II. Rákóczy Ferencz személyes őseire vonatkozó eddig alig ismert részleteket.

Közvetlen érdekkel a dicső fejedelem kamarási ősfája: a négy nagyszülőnek tizenhat nagyszüleje bir.

II. Rákóczy Ferencz [1676—1735] I. Rákóczy Ferencznek [1645—1676] és gr. Zrinyi Ilonának [1643—1703] volt a fia; II. Rákóczy Györgynek [1621—1660] és Somlyói Báthory Zsófiának [1629—1680], továbbá a vértanú gr. Zrinyi Péternek [1621—1671] és Frangepán Katalin őrgrófnőnek [† 1673) az unokája, nagyszülei

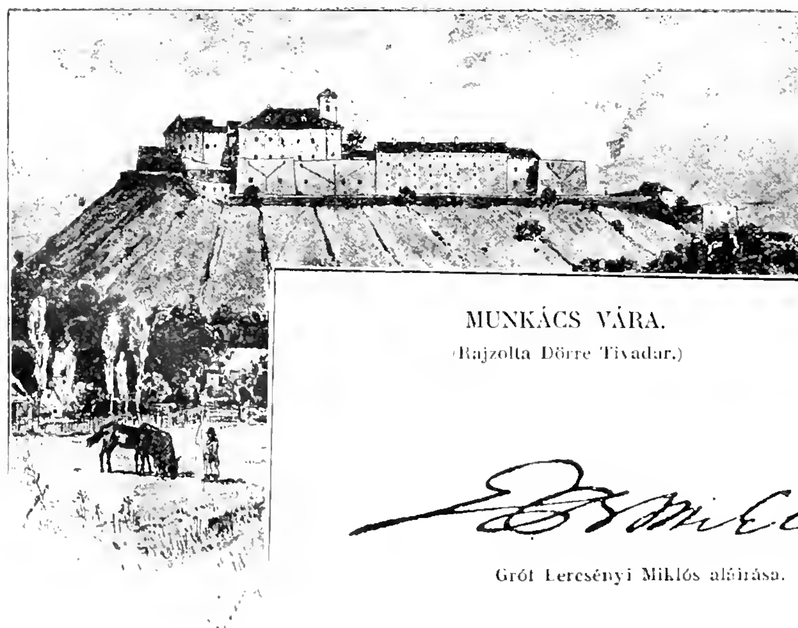
BUDA ÉS PEST A VISSZAFOGLALÁS ELŐTT.
(Egykorú metszet után.)

A ZENTAI ÜTKÖZET.
1697 szept. 11, melyben Szavoyai Jenő a török sereget tönkre verte.

II. RÁKÓCZY FERENCZ GYERMEKKORI ARCZKÉPE.
(Egykorú festmény a magyar tört. képcsarnokban.)

MUNKÁCS VÁRA.
(Rajzolta Dörre Tivadar.)

Gróf Bercsényi Miklós aláírása.

által tehát egyenlő részben Rákóczy, Báthory, Zrinyi és Frangepán vér. Kivüle és testvérén, Julián kivül az egész magyar történelemben senkinek sem volt ilyen fényes, ilyen kiváló származása. És a hazaszerető, erényes ősök ilyen véletlen találkozása egy emberben nem is eredményezhetett másféle embert mint II. Rákóczy Ferenczet!

A nagyszülők közül II. Rákóczy György I. Rákóczy Györgynek [1593—1648] és Serkei Lorántffy Susannának [1600—1660] volt a fia: Rákóczy Zsigmondnak [1544—1608] és Gerendy Annának [† 1598 előtt], továbbá Lorántffy Mihálynak [† 1614] és Zeleméry Kamarás Borbálának [† 1610 előtt] az unokája. A tizenhat közül ez a négy ős tiszta magyar. Somlyói Báthory Zsófia Báthory Andrásnak és Zakrzewska von Felden Annának leánya; Báthory Istvánnak és Pelsőczi Bebek Susannának [1563], továbbá Zakrzewski Jánosnak és Podlodowska Dorottyának unokája. E közül a négy ős közül kettő magyar, kettő pedig lengyel.

Gr. Zrinyi Péter gr. Zrinyi Györgynek [1598—1626] és Rimaszécsi Széchy Katalin grófnőnek fia; gr. Zrinyi Györgynek [1549—1603] és Stubenberg Sófia úrnőnek, továbbá gr. Széchy Tamásnak és báró Forgách Margitnak unokája. Három magyar, egy német.

Végül Frangepán Katalin Frangepán Farkas őrgrófnak [1590—1650 után] és Ignózer Orsolyának a leánya; Frangepán Gáspár őrgrófnak és Lenkovich Katalinnak unokája. Ignózer Orsolya szüleit nem ismerjük, de valószinüleg németek voltak, vagyis e közt a négy ős közt egy magyar, egy horvát és kettő német.

II. Rákóczy Ferencz nagyszüleinek tizenhat nagyszüleje közt tehát van: tiz magyar, három német, kettő lengyel és egy horvát, vagyis még az ötödik ősizben túlnyomó a magyar vérség és külön-külön többszörösen felülmúlja úgy a németet, mint a lengyelt és horvátot.

Végül megjegyezzük, hogy II. Rákóczy Ferencz ősei közt csaknem valamennyi európai uralkodóház ősei is szerepelnek. Ott vannak: Bizáncz császárjai, V. Hadrián pápa, a Habsburgok, Anglia, Aragonia és Arménia királyai, az Árpádok, a Babenbergek, Baden őrgrófjai, Burgund királyai, a cseh herczegek, Elsas herczegei, Este őrgrófjai, a frankok királyai, Görz grófjai, a Hohenstaufok, Karinthia herczegei, a Karolingok, a Komnenok, a Lichtensteinok, Lotharingia herczegei (Ferencz József ősei), a Merovingok, a Mosel-mellék herczegei, Nikaea császárjai, Oldenburg grófjai, a Palaeologok, a sváb herczegek, Spoleto herczegei, a száli frank és a szász házbeli császárok, a szász herczegek, Trapezunt császárjai, Tuscia őrgrófjai, a szerb királyok, a Welfek, a vend királyok, Wessex királyai és a Wettinek.

Zarándy A. Gáspár teljesen hiteles történelmi kimutatásai szerint Ferencz József királynak a XI. század előtti minden őse egyszersmind II. Rákóczy Ferencznek is őse. De a tömérdek ősnek vére tiszta magyarrá változott már utolsó nemzeti fejedelmünk nagyszüleiben, hogy egyesüljön a legtisztább magyarság utolérhetetlen mintaképében: II. Rákóczy Ferenczben.

II. RÁKÓCZY* FERENCZ GYERMEKKORA ÉS IFJÚSÁGA.

1670 körül a legfényesebb úri ház volt Magyarországon I. Rákóczy Ferencz erdélyi fejedelemé. Birtoka, gazdagsága töméntelen, tekintélye óriási. Neje, Zrinyi Ilona, a magyar nők mintaképe volt, a kinek atyja, Zrinyi Péter, mint az úgynevezett Wesselényi-féle összeesküvés részese, hóhér-bárd alatt fejezte be életét. Rákóczy Ferencznek szintén része volt az összeesküvésben s őt is le akarták fejezni. Életét azonban anyja, az udvarhoz hű Báthory Zsófia közbelépése, nagy áldozatok árán megmentette, ámde neve örökre megbélyegzett maradt a bécsi udvar előtt.

Ennek a Rákóczy Ferencznek a fia volt II. Rákóczy Ferencz, a nagy »Rákóczy«, kinek neve immár fogalom a magyar nemzet szivében: a szabadság fogalma.

II. Rákóczy Ferencz 1676 márczius 27-én született a zemplénmegyei Borsiban, közel Sátoralja-Ujhelyhez, a hol a Rákóczyaknak kisebbszerű kastélyuk volt. Alig negyedfélhónapos volt még a kis Rákóczy, mikor édes atyját, július 8-án, elvesztette s pár évvel idősebb testvérnénjével, Juliával, egyedül édes anyja gondjaira maradt.

I. Rákóczy Ferencz, a ki tudta, hogy családja rossz hírben áll a bécsi udvar előtt, azzal vélte fiát ennek üldözésétől megmenteni, hogy végrendeletében a kis Ferenczet II. Lipót császár kegyes pártfogásába ajánlotta. A bécsi urak örömmel vették a holt fejedelem kérését, mert azt tervezték, hogy a kis Rákóczy Ferenczet a »kegyes pártfogás« czimén Lipót gyámsága alá veszik s a »rebellis« család utolsó sarját a bécsi udvar engedelmes eszközévé nevelik. Csak Báthory Zsófia nagy összeköttetései révén sikerült a tervet kijátszani s kieszközölni a császárnál azt, hogy a Rákóczy árvák, a magyar szabadság szerencséjére, anyjuknál maradhassanak. Mert Zrinyi Ilona nem tett úgy, mint más előkelő asszony; nem bizta másra gyermekei nevelését. Maga csepegtette lelkükbe a legtisztább hazaszeretet magasztos érzelmét.

A kis Rákóczy, atyja halála után, édes anyjával Munkácsra költözött nagyanyjához, Báthory Zsófiához. Nemsokára azonban Sárospatak, majd Regécz várába tette át lakását Zrinyi Ilona és csak 1680-ban, Báthory Zsófia halála után, ment ismét Munkácsra gyermekeivel. A kis Rákóczy ekkor négy esztendős volt,

* II. Rákóczy Ferencz olykor »i«-vel, némelykor »y«-nal is irta a nevét.

ZRINYI ILONA.

(Egykorú festmény az Esterházy herczegek fraknói várkastélyában.)

RÁKÓCZY MENEKÜLÉSE NÉMETUJHELYBŐL.

(Egykorú metszet után.)

Ernszt Lajos gyűjteményéből.

THÖKÖLY IMRE TÖRÖKORSZÁGI ARCZKÉPE. (1691—1698.)

(Egykorú olajfestményről, mely Marquis of Bath tulajdona, Angliában, Longleat, Wiltshire.)

jószivű, engedelmes gyermek, a kiben semmi rossz hajlamot nem tapasztalt környezete.

Öt esztendős korában édes anyja eltávolitotta köréből a női cselédeket és már férfiak gondjára bizta. Kőrösi György lett az udvarmestere és Badinyi János oktatta a tudomány elemeire.

A kis Ferencz igen szorgalmasan haladt tanulmányaiban, úgy, hogy már hat esztendős korában ráfogták a latin nyelvre is. Ez az esztendő különben is fordulópontot képezett ifjú életében. Édes anyja, Zrinyi Ilona, letette özvegyi fátyolát és 1682 június 15-én házasságra lépett a fölkelt kuruczok vezérével, a magyar daliák eszményképével, Thököly Imre gróffal.

Thököly protestáns volt, ámde nem türelmetlen s nem is igyekezett Rákóczy Ferencz katholikus nevelését megakadályozni. Szeretettel csüggött mostohafián s maga is hozzájárult nevelése tökéletesitéséhez. Gyakorolta vele a lovaglást és fegyverforgatást s korán hozzá akarván szoktatni a harcz fáradalmaihoz, a kis fiút gyakran magával vitte a táborba.

1683-ban Thököly ügye rosszra fordult és Zrinyi Ilona új házasságának az lett a következménye, hogy a Rákóczyaknak mindama birtokait, melyek nem voltak a Thökölynek hódolt részeken, a német azonnal elkobozta.

A mikor Thökölynek Bécs elleni vállalata 1683-ban megbukott, szövetségesének, a töröknek, iránta való bizalma is megingott. Elhatározta tehát, hogy hűségének a biztositékául mostoha fiát Stambulba küldi. Az édes anyát, Zrinyi Ilonát is sikerült meggyőznie, hogy fia ott is rangjához méltóan élhet majd és így ez is beleegyezett, hogy a kis Rákóczy túsz gyanánt a törökhöz küldessék. Ámde a válás órájában felülkerekedett az anyai sziv és Zrinyi Ilona nem birt megválni fiától. És ez szerencséje is volt a kis Rákóczynak, mert Stambulban csakhamar teljes hatalomra kerültek Thököly ellenségei, a minek eredménye az lett, hogy a belgrádi basa elfogatta Thökölyt, Konstantinápolyba vitette, a honnan csak nagynehezen sikerült megmenekülnie. Ámde fogsága alatt Thököly elvesztette támaszait, a derék kurucz vitézeket, a kik felbőszülve a török csalárdságán, még uruk szabadonbocsájtása előtt, beállottak a császári seregbe, hogy Buda visszafoglalásakor megbosszulják magukat a hűtlen ozmánon. Thökölynek nem is sikerült valamirevaló sereget toboroznia s rövid idő alatt az egész felföld a császáriak kezébe került, kivéve Munkácsot, melyet Zrinyi Ilona védelmezett. A Rákóczy-birtokok legnagyobb része fölött a császár lett az úr s az osztrák államkincstár húzta a birtokok roppant jövedelmét, melyből kitelt az egész felvidéki császári rablóhad egész szükséglete. A császáriak elfoglalták Regécz és Patakvárát is, a Rákóczyak ottani kincstárát feltörték s elrabolták az ott lévő több millió értékű aranyat s ezüstöt.

Caraffa, az eperjesi bestia, 1685 november havában ostrom alá fogta Munkács várát is, s a sikertelen ostromot később Caprara gróf császári tábornok folytatta. Zrinyi Ilona azonban oly vitézül s elszántan védte a várat, hogy hiába volt az ostromlók minden igyekezete. Pedig abban az időben — az édesbús kurucz nóta zengi — »egy Munkács várában szorult a szabadság.«

Megszakitásokkal három évig tartott az ostrom, mely idő alatt a gyermek Rákóczy egész katonává fejlődött. Úgy, mint hőslelkű édes anyja, ő is ott sürgött-forgott a bástyákon s a katonák között, lelkesitve, bátoritva a derék kurucz vitézeket. A tizenkétéves fiucska már nem is riadt vissza, ha golyó süvitett el mellette, vagy bomba csapott le a közelében. Férfi lett a gyermektestben.

Ámde azért tanulmányait sem hanyagolta el. Badinyi uram naponkint és szorgalmasan oktatta a kis fejedelemfit a tudományokban. Rákóczy Ferencz a milyen kitünően ülte a lovat, ép oly kitünő diák is volt.

A császáriak másodszor, majd harmadszor is hozzáláttak a vár ostromához, de, irja Zrinyi Ilona, »senki sem engemet, sem két gyermekemet megijedt állapottal bizony nem láta; valamint elein, úgy voltunk készek fejünk fennállatáig a várat megtartani, életünk letételével«. Azonban a helyzet mind veszedelmesebbé vált; Zrinyi Ilona sem férjétől, sem a töröktől nem várhatott segitséget. 1686 január 17-én aztán, Radics Ernő várnagy és Absolon Dániel, a fejedelemasszony tanácsosa árulása következtében, kénytelen volt feladni Munkács várát Caraffának, az eperjesi hóhérnak. A kapituláczió feltételei biztositották ugyan a Rákóczy-árvák összes javait, de Zrinyi Ilonának Bécsbe kellett költöznie és az árvákra kimondatott a császár gyámsága. Tehát a gyermekek a jövőben nem az édes anyjuk vezetése alatt neveltetnek, hanem annak a vezetése alatt fognak állni, a kit a császár ezzel a tiszttel meg fog bizni. Így akarták a kis Rákóczyt elszigetelni nemzetétől, hogy teljesen német főurrá nevelhessék.

S ez a terv rögtön nyilvánvaló is lett, mikor a császár a Rákóczy-árvákat a magyarok legádázabb ellenségére, a papi rend salakjánál is piszkosabb korcstagjára, Kollonics Lipót nemetujhelyi püspökre bizta.

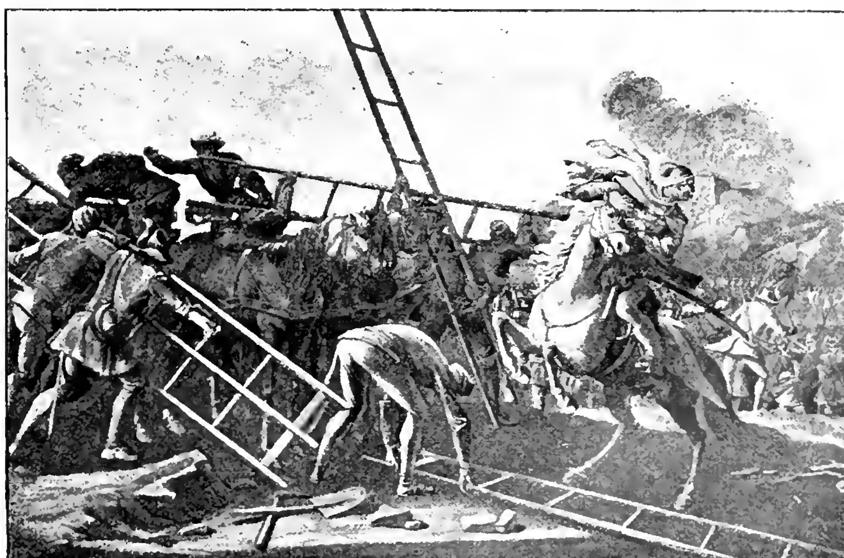
1688 márczius 27-én, éppen II. Rákóczy Ferencz tizenkettedik születése napján érkezett gyermekeivel Bécs alá Munkács hőslelkű védője. A komisz bécsi praktika már a városon kivül megnyilvánult a »foglyokkal« szemben. A mint a fejedelemasszony kiséretével Bécs alá ért, a kapuk bezárultak s pár óra hosszat voltak kénytelenek kivül várakozni, miközben a »kedélyes« bécsiek rosszindulatú bámészkodással és pimasz megjegyzésekkel bántalmazták a főrangú vendégeket. Pár óra mulva kinyilt a kapu s a szomorú jövevényeket az ágostonrendiek klastromába vitték, a mely szállásul volt kijelölve részükre. Este felé aztán megjelent a zárdában a gaz Kollonics s a gyermekeket elvitte, azzal az ürügygyel, hogy a császár látni kivánja őket.

A két árva félelemtől reszketve ült be a biboros hintajába, de ez nem a császárhoz vitte őket. Előbb az Orsolya-szűzek klastroma előtt állott meg, a hol a bibornok kiszállitotta Rákóczy Juliát. Mikor pedig a leányka nem akart öcsésétől elszakadni s vonakodott belépni a kapun, az istenfélő biboros lábaival rugdosta be a tizenhatéves herczegnőt a zárdába, aztán továbbhajtatott zsákmányával, a kis Ferenczczel.

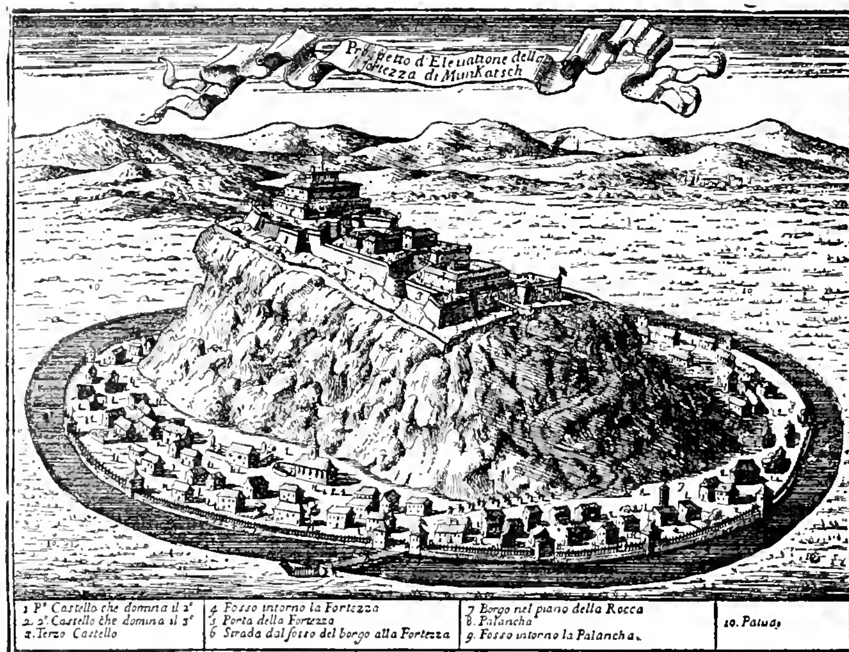
Ezt jószágigazgatójának lakására vitte, a hol némi öröm várt a kis herczegre. Ott várakoztak rá Kőrösy és Badinyi, a kiket a biboros kegyelme hagyott meg mellette.

I. LIPÓT ÉS ELEONORA MAGDOLNA.
(Egykorú metszet után.)
Ernszt Lajos gyüjteményéből.

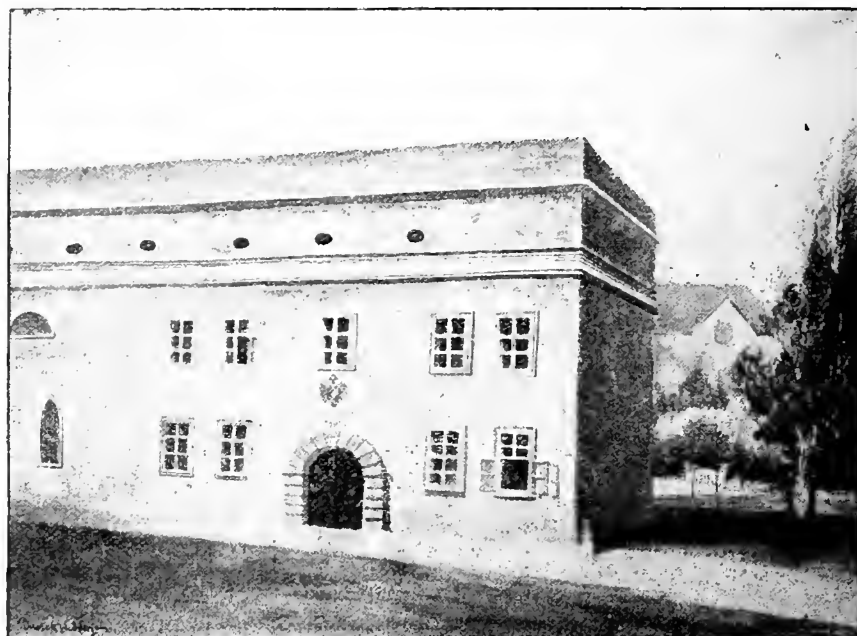

OSTROMJELENET A KURUCZVILÁGBÓL.
(Rugendas rajza után.)

MUNKÁCS VÁRA.

Gróf Forgách Simon aláírása.

A NEUHAUSI JEZSUITA KOLOSTOR,
a hol II. Rákóczy Ferencz nevelkedett.

(Rajzolta Dussek Ede Adorján.)

Andrássy István aláírása.

Gróf Rákóczy László aláírása.

Három nap telt el így, mély szomorúságban: anya és gyermekei különkülön, elszakítva egymástól, siratták a szabadságot. A negyedik napon a kis Ferencznek még közelükből is el kellett szakadnia!...

Csodák csodájára, a gaz kinzókban volt annyi emberség, hogy megengedték néki, hogy anyjától és nővérétől búcsut vehessen. Elvitték előbb Zrinyi Ilonához, a kitől egy hosszú öleléssel elbúcsuzott — örökre, aztán nénjéhez az Orsolyaszűzek klastromába kisérték, a kivel a rostélyon keresztül válthatott néhány szót.

E keserves búcsuzás után beleültették egy kopott hintóba, a melyen a derék Badinyi és egy cseh prépost kiséretével a csehországi Neuhausba vitték, melynek jezsuita-klastromában akarták felnevelni — jezsuita páterré, éppen úgy, mint nővérét, ha lehet — apáczává.

Kollonics a magyar fejedelmi sarjat pappá akarta nevelni, hogy valamely német püspöki székre emelve, vagy valamely német szerzetbe dugva, Magyarországtól távol tartsa, hogy így a forradalmár ivadék sohase szolgálhassa elnyomott nemzetének ügyét. És a mi szintén nem csekély szerepet játszott, Kollonics ilyen módon szerette volna a Rákóczyak óriási vagyonát külföldi szerzetek kezébe játszani.

Rákóczytól Neuhausban még Badinyit is eltávolították, hogy a fejedelemfi teljesen elszakadjon régi környezetétől. Ettől fogva már csak tanáraival érintkezhetett és csupa német iskolatársaival.

Rákóczy kezdetben igen el volt keseredve. Eltelt egy hónap is, míg hozzá kezdhetett tanulmányaihoz, a melyet kizárólag latin nyelven folytatott, mert sem németül, sem csehül nem beszélt. Rokonszenves egyénisége a szigoru s idegen szellemü klastromban is megszerezte néki környezete szeretetét; csakhamar mindenki megszerette a klastromban. Maga a házfőnök is rendesen ő vele szeretett sakkozgatni. Egy klastrombéli jezsuita fel is jegyezte róla: »Egész valójában semmi sem középszerű, szavai, magatartása, járása csupa méltóság, úgy hogy minden fejedelemre emlékeztet benne, de kevélység nélkül, mert a milyen nemes, épp oly emberséges, ámbár tekintélyét mindig megőrzi.«

Rákóczy Ferencz 1690-ben befejezvén gimnáziumi tanulmányait, elbúcsuzott a zárdától és augusztus havában nevelője kiséretében a prágai egyetemre ment. Eleinte itt is a jezsuiták klastromában lakott, később azonban megengedték neki, hogy az egyetemhez közelebb költözzön, magánlakásba.

A mig Prágában a tudományok szenvedélyes művelőjeként élt, addig 1691-ben nénjét nőül vette Aspremont-Beckheim Róbert gróf. 1692-ben pedig anyját, Zrinyi Ilonát, a zernyesti ütközetben elfogott két osztrák generálisért kiváltotta Thököly.

Az udvar ez alkalommal még azt sem engedte meg, hogy Rákóczy édes anyja Bécsből való távozásakor elbúcsuzzék egyetlen fiától.

Rákóczy Julia férjhez menetelével nagykorúvá lett, s így szerencsésen felszabadult Kollonics gyámsága alól, s ez a körülmény nagy szerepet játszott Rákóczynk életében.

Aspremont ugyanis házassága után, neje nevében, követelte a törvényszerű leánynegyed kiadását, úgy az ingó, mint az ingatlan javakból. Kollonics azonban

kijelentette, hogy mindaddig, mig Rákóczy nagykorúvá nem lesz, semmit sem bocsájt ki kezei közül.

Aspremonték erre 1692-ben, Strattman miniszter közbenjárásával, császári patenst eszközöltek ki, melynek értelmében az ifjú Rákóczy, a biboros nagy bosszúságára, felmentetett Kollonics gyámsága alól és Bécsbe jöhetett.

Rákóczy Ferencz Bécsbe ment tehát, testvéries egyezségre lépett nővérével s igyekezett elsajátítani a társadalmi műveltséget, mert a kolostorban félszegen nevelkedett. Csakhamar belemelegedett a társaséletbe is s nemsokára jegyet váltott Magdolna hessen-darmstadti herczegnővel, a kinek unokafivére, György, jó barátja volt. A midőn azonban a császári gyóntató útján, a császár beleegyezését kérte ki házasságába, Lipót válasz helyett meghagyta neki, hogy tapasztalásszerzés végett utazzék Olaszországba. 1693 tavaszán útnak is indult, és egy évig tartózkodott olasz földön, a hol felébredt lelkében a művészetek szeretete.

Olaszországban vette azt a hamis hirt, hogy meghalt az arája. Sietve megfordult tehát s 1694 elején Bécsbe érkezett, innen pedig Magyarországba utazott, a hol május 25-én elfoglalta Sáros vármegye örökös főispáni székét. Hálás szíve ez alkalommal nem feledkezett meg régi környezetéről s Badinyit s Kőrösyt kiváló állásokba helyezte.

Ezután ismét házasodni készült. A hessen-rheinfelsi uralkodó gróf leányát, Mária Amáliát szemelte ki jövendőbelijéül. A Rajna vidékén látta és szerette meg szép aráját, a kit még 1694 szeptember 25-én 18 éves korában nőül is vett. Nemsokára ezután holtnak hitt régi mátkájának, a darmstadti Magdolnának szemrehányó levelét vette s tisztán állt előtte, hogy a halálhir az udvar fondorlata volt. Az udvar ugyanis nem akarta, hogy egy a császári házzal rokon nővel keljen egybe Rákóczy; s ezt megakadályozandó, nem riadt vissza a leghitványabb eszköztől sem.

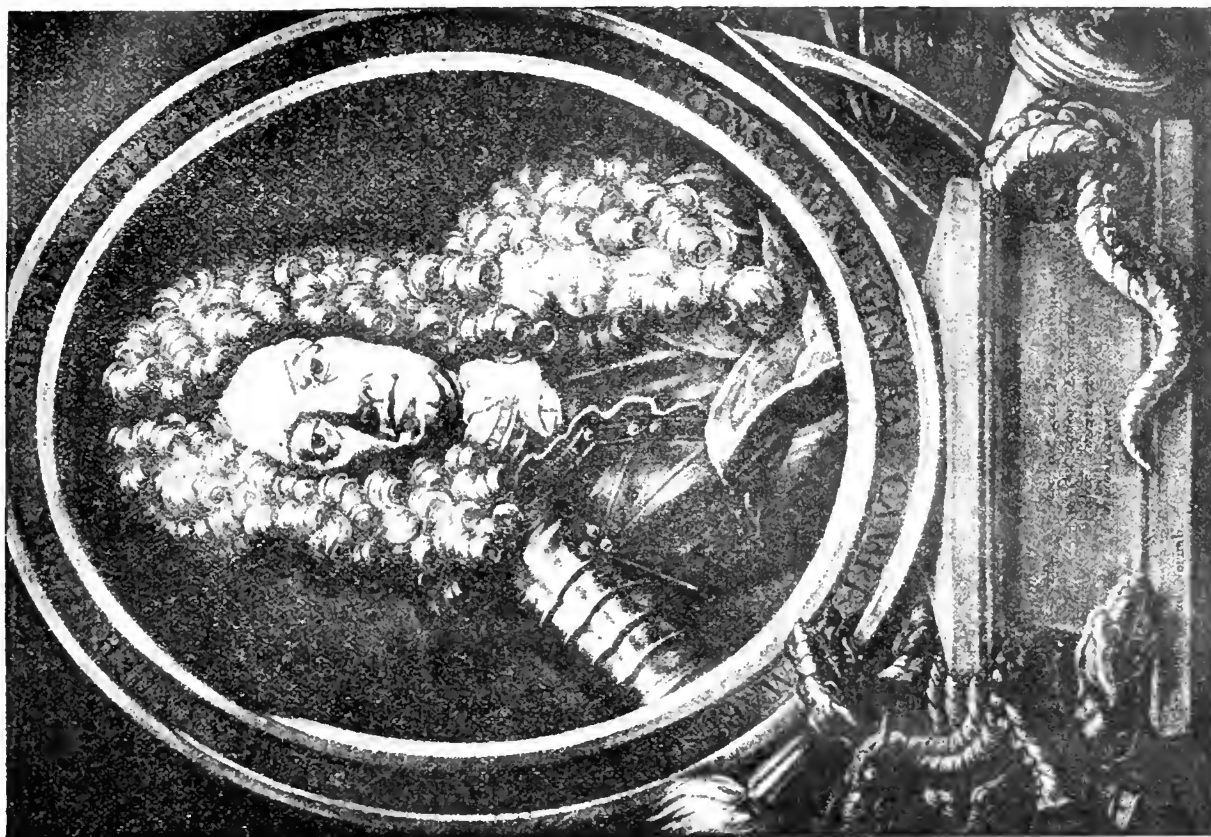
Bécsben a császár haragja fogadta bejelentésnélküli házasságáért. Rákóczy szobafogságot kapott, s csak nagy bajjal szabadult meg büntetésétől. Végre haza mehetett s ifjú nejével, félrevonulva a világ zajától, a pataki várban, Szerencsen, majd pedig eperjesi házában s felváltva kisebb váraiban lakott, mert ezek, kevésbé fontosak lévén, nem voltak német katonaságtól megszállva.

1696-ban családi boldogságát egy fiúval növelte az Úr. Rákóczy, hogy békessége legyen a bécsi udvar fondorlataitól, ragaszkodása jeléül, Lipótot kérte fel kis fia keresztapjául, a ki után az újszülöttet Lipótnak keresztelték.

Rákóczy Ferencz rövidesen beleszokott birtokai kormányzásába, de az ország jeleseivel nem tartott összeköttetést. Ezek is, valamint a németek, bizalmatlanok voltak iránta. Rákóczy egyedüli foglalkozását az képezte tehát, hogy kieszközölje római szentbirodalmi herczegi rangjának elismerését, a mi 1697-ben meg is történt, de csak személyére nézve. Utódaira nem.

Ez időben Lipót már tiz éve nem tartott országgyűlést.

Legnagyobb ellenségeink: Kollonics és társai, garázdálkodhattak Magyarországon kényök-kedvök szerint.

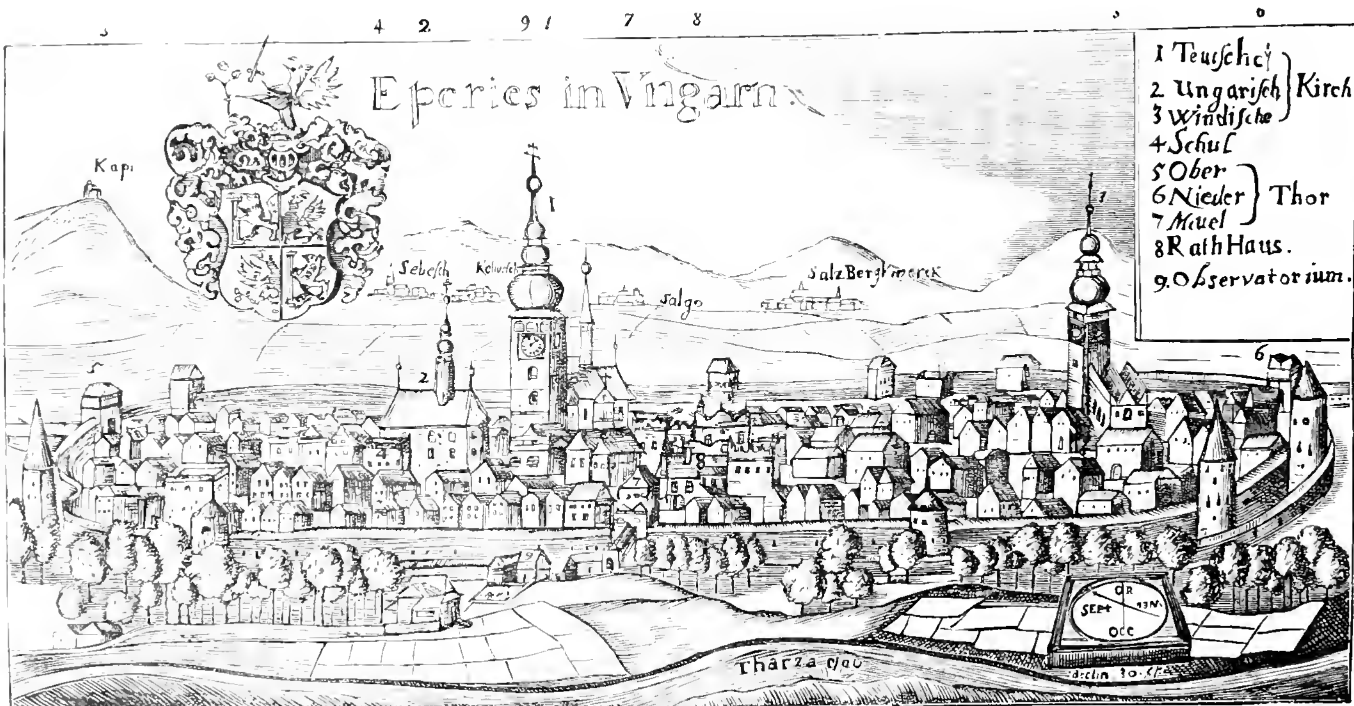
GRÓF HEISTER SZIGBERT.
(Egykorú metszet után.)

A LÁZADÓ TÓTOK KIVÉGZÉSE ÁRVAVÁRALJÁN.
Egykorú kép

CSATAJELENET A KURUCZVILÁGBÓL.

(Rugendas egykorú rajza után.)

EPERJES A XVII. SZÁZAD DEREKÁN.

Egykorú metszet után.

A közelégületlenség nőttön-nőtt tehát. »Óh szegény Magyarország« így szól egy akkori históriás ének:

»Idegen nemzetre szállott szép országod,
Tőled elvétetett arany szabadságod.«

Kiválóbb írója vagy költője ez időszaknak alig volt, de volt népköltészete. A tömeg, a nagy szenvedések vértanúja, költészetet is teremtett magának az előkelő körök, a felső rétegek hozzájárulása nélkül. Ez a népköltészet egyszersmind megmagyarázza nekünk, hogy mit akart a XVIII. század hajnalán a magyar nemzet.

A tömeg azért élt és küzdött, azért fohászkodott istenéhez, hogy:

»Támaszd fel és hozd fel a mi szép napunkat,
Láthassuk békével a mi országunkat,
Vigy ki belőle minden labanczokat.
Épithessük meg romlott templomaidat.«

Az idegen-uralom az, mely ellen minden gyűlölete fordul: Óh te átkozott Bécs! Sok károkat tettél! — kiált föl s jelszava az, hogy: ki a némettel!

»Mert még a házában csak egy német lészen,
Békesség soha ott nem lészen egészen.
Practikája magva, hogy végkép enyészen,
Ki kell a németnek pusztúlni egészen.«

És nincs e kívánságban semmi szélsőség!

Thököly bujdosó kuruczai a közhangulatot felhasználva, 1697-ben zendülést is támasztottak, éppen Hegyalján, Rákóczy birtokán. A sárospataki parancsnokot a ki az újhelyi vásárra menő parasztoktól szokatlan vámot akart szedni, agyonverték, a katonáival együtt. Ebből zavargás lett az egész vidéken, s a nép, a hozzá csatlakozott bujdosó Thököly-kuruczokkal valóságos hadjáratot kezdett a német ellen. Csapatosan szállingóztak elő a bujdosók, itt is, ott is feltűntek, s pusztították a németet. Különösen Szatmár, Ugocsa, Mármaros, Kővár és Közép-Szolnok megyékben, sőt Erdélynek is némely vidékén. Szalontai *Esze* Tamás és *Tokai* vezetése alatt két hajdúcsapat elfoglalta Patak és Tokaj városát s a német őrséget levágta. A katonaság ugyan csakhamar visszavette tőlük e várakat, s mindenfelé űzőbe vette a felkelőket, kiknek egy része Moldvába menekült, s a bécsi kormány folytathatta tovább átkos politikáját, mely Magyarország teljes elnyomásával egyértelmű volt.

A fölkelők már ez alkalommal, mindenkép azon voltak, hogy az ifjú Rákóczyt vezérökül megnyerjék. Rákóczy a szervezetlen parasztlázadásszerű mozgalom elől, igen helyesen, kitért. Tudta, hogy veszedelemben forog, mihelyt a legcsekélyebb okot adja arra, hogy belekössenek. A Hegyaljáról sietve távozott tehát Bécsbe, hol az udvar előtt, annyira amennyire, tisztázhatta magát a gyanútól. Nem ok nélkül tette meg e lépést. Rákóczynak már a neve magában véve is nagy politikai programm volt, amiért is ellensége, a császári udvar ármánya kisérte őt mindenütt.

»Hazám tekintélyénél — írja önéletrajzában — s őseim nevénél fogva egyedül az én személyem egyesithette a hazafias törekvéseket, s csakis én eszközölhetném ki a külföldi fejedelmeknek barátságos támogatását. Ha valakit, úgy engem illetett a dédapám I. Rákóczy György által III. Ferdinánd császárral kötött nagyszombati (máskép linczi) békekötés helyreállítása, mely megerősítette volt az országnak később legnagyobb részben eltörlött szabadságait. Nevezett ősömnek a Francziaés Svédország királyaival kötött véd- és daczszövetséget kiterjesztették az utódokra is: amiért hozzájuk fordulni egyedül én voltam jogosult.« Így ír II. Rákóczy Ferencz önéletrajzában. Ezzel is bebizonyította, hogy mennyivel különb államférfiú volt ő, mint a 200 év óta utánna következett összes vezérembereink, az egy Kossuthot kivéve. II. Rákóczy Ferencz látta bölcsen, hogy a németnél gyengébb a magyar nemzet és igy csakis külföldi szövetségesnek segitségével teheti magát függetlenné és hogy nemzetünk bárkivel szövetkezhet, csak éppen a némettel nem.

Bécsben már akkor is, valamint azóta is mindig, hóditott tartománynak tekintették Magyarországot, és úgy bántak vele, amint az előtt és azóta. Állandóan germanizálták és vagyonából kifosztották, hogy igy soha ne legyen elég hatalma arra, hogy a német karmaiból kiszabadulhasson. Pedig régidőktől fogva és sokszor megszabadulhattunk a német szolgaságból, ha a főbbek nagyrészének állandó szolgalelkűsége nem akadályozta volna meg, hogy magyarrá tegyük az uralkodóházat.

Midőn 1696-ban a rendi szerkezet helyett Magyarország újjászervezésére kormányzati tervet készitett Kollonics, a Bécsbe hivott magyar mágnások hypperlojalitása így nyilatkozott: »Nincs ami inkább érezteti velünk ő császári királyi felségének atyai jóságát, mint abbeli eltökélése, hogy ezentúl Magyarországot is úgy tekinti és úgy fog vele bánni, mint a többi örökös tartományaival; Magyarország törvényeiben sok minden a megigazitandó, mi hogy könnyebben sikerüljön, legtanácsosabb félretenni a hagyományos törvénykönyv köteteit s belőlük csak azt tartani meg, mit ügyes személyek kiválogattak s ezek mellé elfogadni azokat, mit ugyanazon személyek fognak kidolgozni (Kollonics, Caraffa és társai), s azután ő felsége méltóztassék azokat az ország örökös törvényei gyanánt megerősiteni s kihirdettetni!« A hazafias lelkű Széchenyi Pál érsek erre a király előtt így nyilatkozott:

»E gyülekezet nem lehet hivatva a fenforgó kérdések megoldására; nemcsak azért, mivel törvényellenes ily nagy fontosságú ügyekről az országon kivül tanácskozni, hanem mivel ilyenekben állandó, tartós végzést csak országgyülés hozhat. A nemességet kiváltságaitól megfosztani, a szabad embereket szolgaságra vetni, fölötte veszélyes kisérlet, mely különféle rossz következményeket vonhat maga után.«

Hogy e szomorúan sötét éjszakába fényt vetitsen, Rákóczynak sok észre s tapintatra volt szüksége. S ezzel meg is áldotta a Mindenható.

Bécsben tisztázva magát, a lázadás elől régi barátjához, Batthyány Ádámhoz ment Rohonczra s csak később tért vissza ismét a felvidékre.

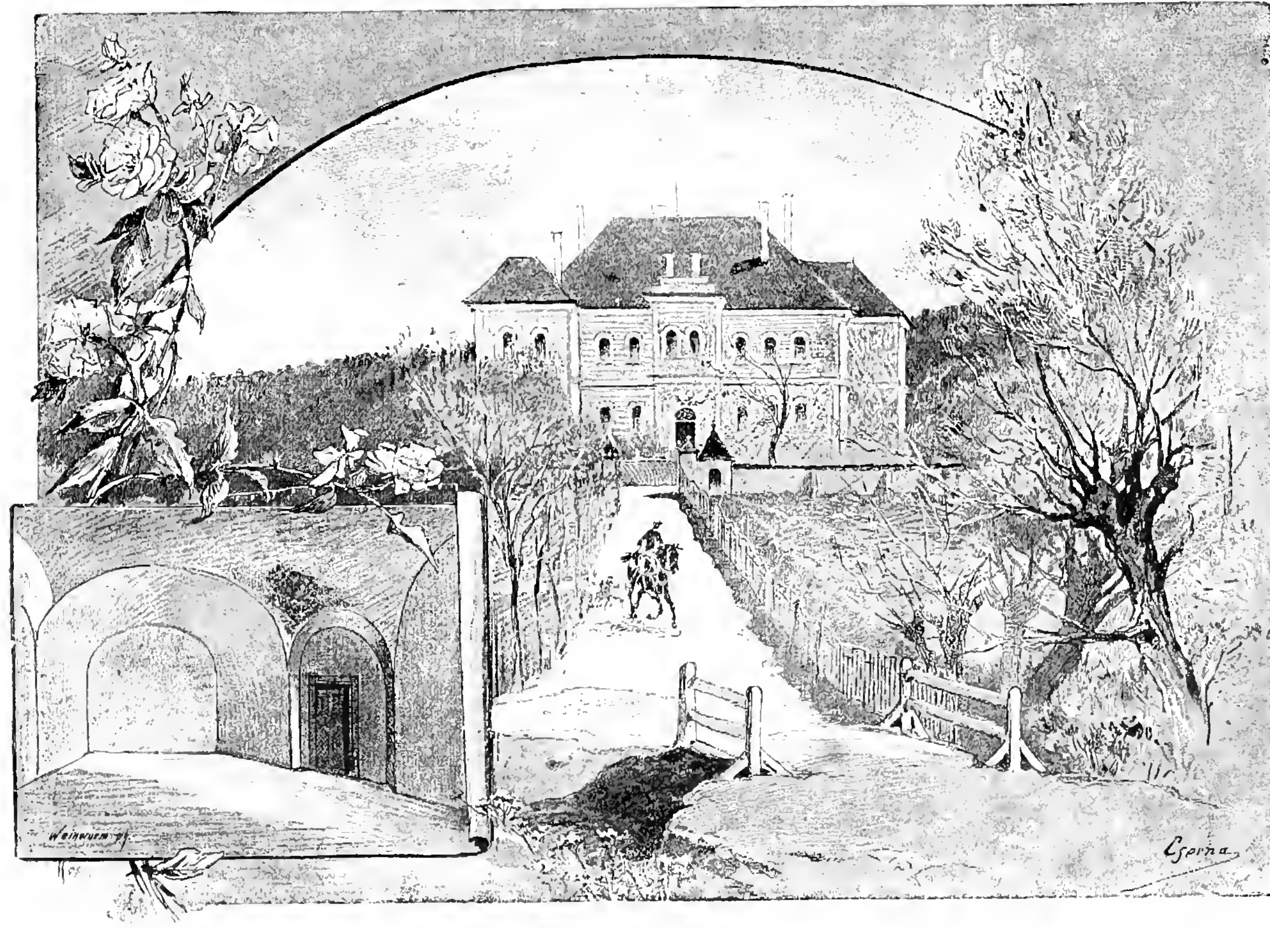

II. RÁKÓCZY FERENCZNÉ.
(Egykorú festmény után.

A vallásszabadság emlékére vert érem.

A FELSŐVADÁSZI RÁKÓCZY-KASTÉLY.

(Rajzolta Cserna Károly.)

RÁKÓCZY CSELEKEDNI KÉSZÜL.

A magyar nemzet sokáig türelmes vére a német arczátlanságok következtében veszedelmesen forrongani kezdett. Mindinkább fokozódott a nemzet szívében a vágy: a német igától végkép megszabadulni. A forrongó közvélemény e czélból vezért keresett s mindenki szeme Rákóczy felé fordult, a kiről tudták, hogy óriási vagyon ura és már, fiatal kora daczára, sokat szenvedett a német gazságok miatt.

Ez a czél vezette hozzá szomszédját, Bercsényi Miklós gróf ungi főispánt, kinek főuradalma, Ungvár, szomszédos volt Rákóczy birtokaival. Bercsényivel érintkezve, Rákóczyban mindinkább meggyökerezett a gondolat, hogy neki hivatása nemzete élére állani s küzdeni annak szabadságáért — az utolsó csepp vérig.

A ki benne e szunnyadó lángot felébresztette, Bercsényi Miklós gróf, ritka műveltségű ember, vagyonra nézve Rákóczy és Forgács Simon után az ország leggazdagabb főura volt. Családi összeköttetései kiterjedtek a legelőkelőbb főúri családokra. A polgári érdekek képviseletére megválasztott tartományi főhadbiztos is volt s e minőségében alkalma volt igen szomorú tapasztalatokat szerezni a katonaság szörnyű kihágásairól és megismerte az egész hitvány kormányrendszert.

Bercsényi Eperjesen ismerkedett meg Rákóczy Ferenczczel, abban az időben, mikor a német garázdálkodások a legelviselhetetlenebbül nehezedtek a magyar nemzetre.

»Vadászataink közben — irja Rákóczy — egyre bizalmasabbakká lettünk egymás iránt. Őszinte barátságunk nőttön-nőtt, úgy, hogy én az én keserűségeimet tártam fel előtte, ő viszont az övéit én előttem, kölcsönösen orvoslatot keresvén. Csodálkozva és megvigasztalódva tapasztalta, hogy kebelemben a német köntös alatt is igaz magyar hazafi sziv dobog; míg a nemzet felőlem másként vélekedett.« Rákóczy megállapodott Bercsényivel, hogy mihelyt kedvezőbbek lesznek a politikai viszonyok, azonnal fegyvert ragadnak a szeretett haza szabadságának érdekében.

A jó alkalom nem sokáig késett. A készülődő spanyol örökösödési háború izgatottságban tartotta egész Európát s a franczia kormány megbizta Villars grófot, majd Ferriol marquist, hogy lépjen összeköttetésbe Rákóczyval. A francziáknak ugyanis érdekében állott, hogy az Ausztriával való háborújuk

kitörése után Ausztriát a magyar fölkeléssel is gyöngitsék. Rákóczy azonban nem tartotta még időszerűnek tervének kivitelét s a franczia követeket visszautasitotta.

1700 november 1-én azonban, éppen azon a napon, a melyen II. Károly spanyol király meghalt, Rákóczy levelet irt XIV. Lajosnak és külügyminiszterének. »Francziaország jóléte és érdeke, úgymond, azonos Magyarország jólétével és érdekeivel. A rendek elégedetlenek a bécsi udvar törvénytelen eljárásával; most inkább, mint bármikor, czélt lehet érni, ha Francziaország a magyaroktól meg nem vonja a segélyét.«

Rákóczy mindkét levelet egy Longueval nevű belga származású császári kapitányra bizta, a kit már majdnem három éve ismert, s a ki éppen hosszú szabadságra volt indulandó hazájába, Belgiumba. Rákóczy úgy gondolkozott, hogy Longueval könnyen eljuttathatja e levelet Belgiumból Párisba s beavatta a kapitányt titkaiba.

A becsületes lelkű Rákóczy azonban nem tanulmányozta eléggé emberét. Ez gazember volt és bizalmával rútul visszaélt. Menten elárulta Bécsben, mert Páris helyett oda vitte Rákóczy levelét.

A bécsi kormány azonban nem elégedett meg ennyivel. Többet akart tudni. Megengedte tehát Longuevalnak, hogy útját Párisba folytassa, de meghagyta neki, hogy a kapott válaszszal előbb Bécsbe menjen.

Így is történt.

A gaz Longueval eljárt megbizatásában Párisban, a hol barátságosan fogadták és a külügyminiszter levelet küldött Rákóczynak, melyben pénz és alkalmas, képzett tisztek küldését helyezi kilátásba s egyszersmind kérdést intézett Rákóczyhoz, hogy felkelés esetén kikre lehet számitani.

Longueval a kapott válaszszal Bécsbe ment, de a kormány, mely kiváncsi volt arra, hogy kiket jelöl meg Rákóczy forradalmárként, megengedte neki, hogy a francziák válaszát Rákóczynak kézbesitse. Rákóczy örömmel vette a levelet s 1701 febr. 11-én kelt újabb leveleket adott át Louguevalnak kézbesités céljából, melyeket a gazember ismét közölt a bécsi kormánynyal. Azután tovább utazott, de Linzben szinleg elfogatta magát.

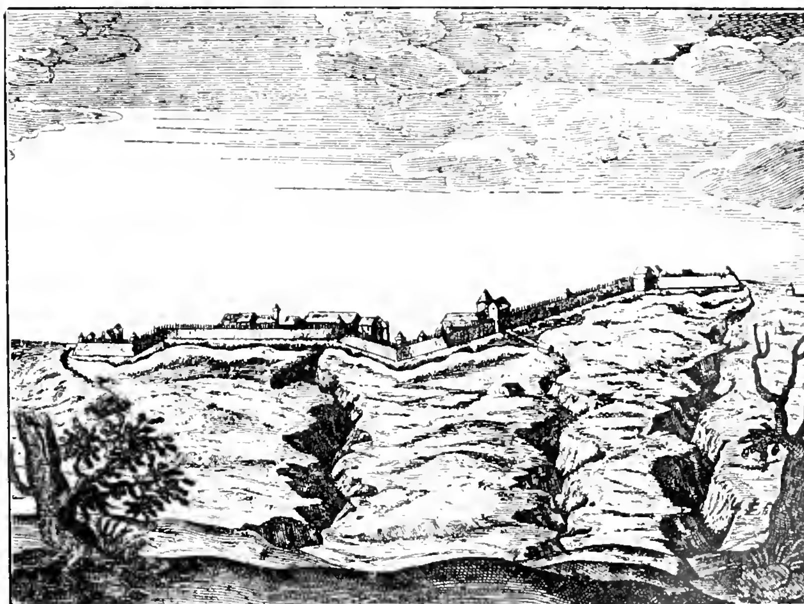
A kormány erre titkos elfogató parancsot adott ki Rákóczy ellen, de azért Aspremonték mégis hirét vették ennek. Rákóczy 1701 április 18-án Sáros várában levelet is kapott Bécsből nővérétől, Aspremontnétől, a ki tudatta vele a fenyegető veszedelmet. És hősünk könnyen menekülhetett is volna a lengyel határon fekvő sárosi várból, de nem akart beteg neje oldala mellől eltávozni. Ott várta be a fenyegető veszedelmet, mely sietve közelgett. Április 18-án, még aznap éjjel, Solári császári tábornok, a bécsi kormány parancsából, elfogta és Németujhelyre vitte. Itt börtönre vetették Rákóczyt, ugyanabba, a melyből harmincz évvel azelőtt nagyatyja, Zrinyi Péter a vérpadra lépett.

Hat hete ült már börtönében Rákóczy, mikor végre kihallgatása végett, egy császári hadtanácsos kiséretében felkereste őt börtönében gróf Buccelini, az ausztriai udvari kanczellár.

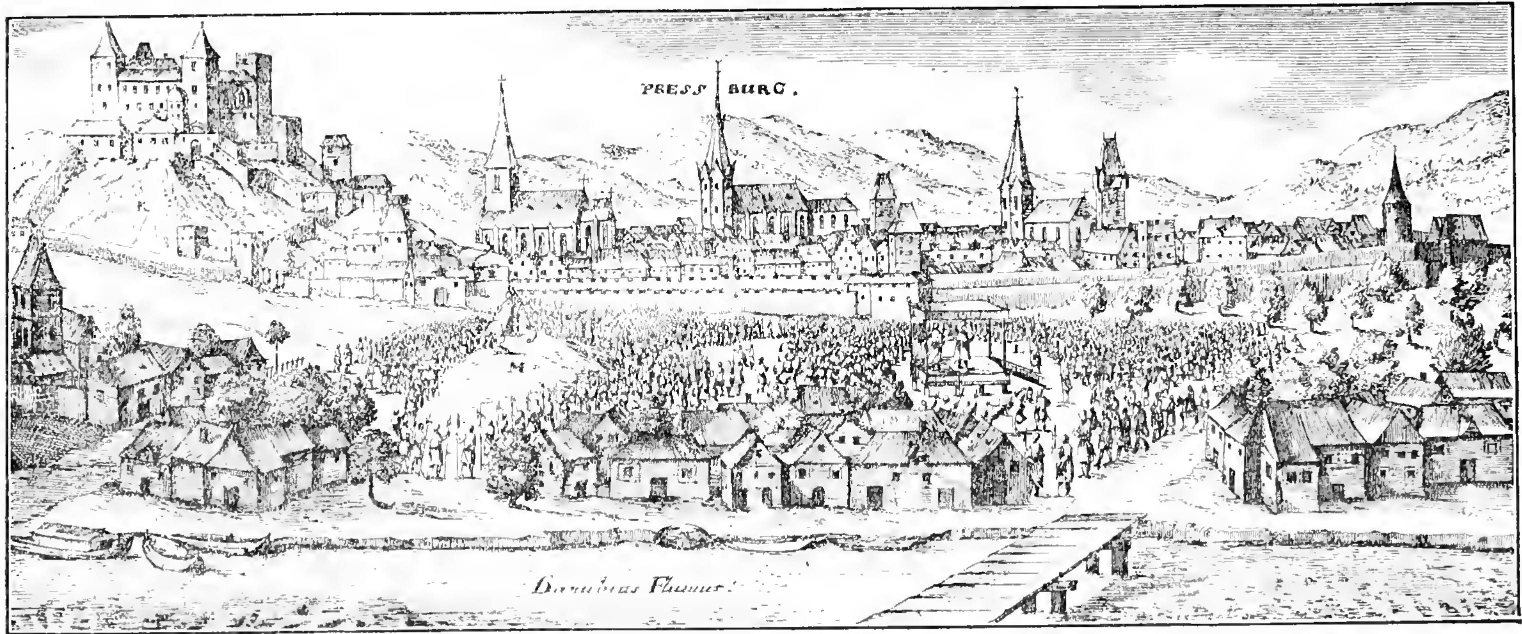
GRÓF CAPRARA ENEÁS.
(1631—1701.) Császári tábornok. 1683-ban a magyar fölkelők ellen harczolt, mint a lovasság vezére.

(Egykorú metszet után.)

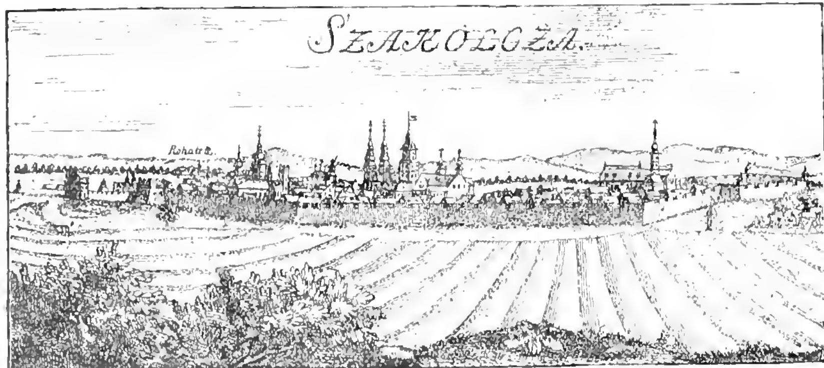
SZATMÁR VÁRA.

(Egykorú metszet után.)

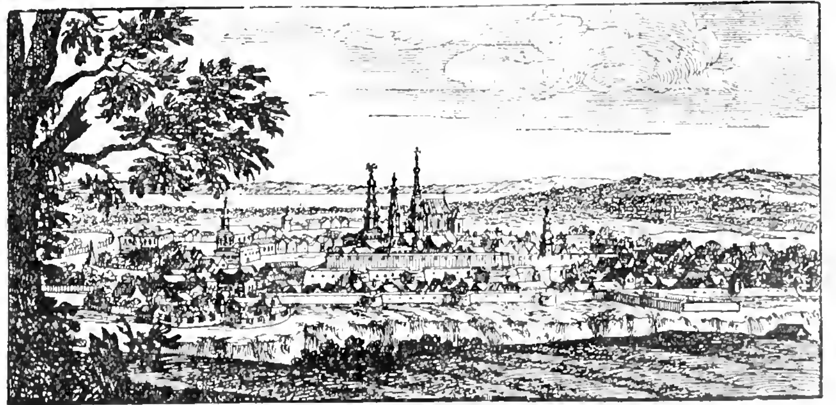
I. LIPÓT KORONÁZÁSI ESKÜJE.

(Egykorú metszet után.)

SZAKOLCZA.

(Egykorú metszet után.)

SOPRON XVII. SZÁZADI KÉPE.

(Kreckwitz metszete után.)

Rákóczy azonban kijelentette, hogy a császár iránti tekintetből szóba áll ugyan velük, de mint német birodalmi herczeg s magyar mágnás, a maga törvényes birájának csakis ama két állam törvényszékeit ismeri el.

Rákóczyt másnap szembesítették Longuevallal, a ki egy személyben volt a vádló és az egyetlen tanu.

Hiába volt azonban Rákóczy tiltakozása; a bécsi kormány osztrák főurakból állította össze a rendkívüli törvényszéket, éppen úgy, mint annak idején a Zrinyiét és Frangepánét. A vád el is készült és Rákóczynak az újhelyi polgármester kézbesítette a vádiratot, azzal, hogy ha harmincz nap alatt nem válaszol, mint makacs fog elmarasztaltatni. Rákóczy azonban nem fogadta el a vádiratot. Arra hivatkozott, hogy a királyi esküvel megerősített országos törvények, melyeket ő maga is, mint sárosi főispán, védeni tartozik, nem engedik meg az idegen birákat.

A polgármesterre nagy hatást gyakoroltak Rákóczy szavai s eltávozott a vádirattal. Másnap azonban meghagyták neki, hogy akár elfogadja, akár nem, hagyja ott Rákóczynál. »Ám tegye, a mit parancsoltak, — mondá erre Rákóczy — én hozzá nem nyúlok, ha velem rothad is el ez a papiros.«

E perczben kétségtelen volt, hogy Rákóczy veszve van, ha valamikép meg nem szabadítják. S ez irányban működött forrón szerető neje.

A herczegnő rögtön férje elfogatása után, betegen bár, Bécsbe sietett, s az angol, porosz, mainczi és hannoveri követeknél lépéseket tett férje megszabadítása érdekében. A követek sietve rendeletet is kaptak kormányuktól Rákóczy ügyének támogatására, de a szerető asszony még hatalmasabb támogatókra is akadt: a jezsuitákra, a kik fölkarolták az ügyét és rábirták börtönének őrét, Lehmann Godfrid dragonyos kapitányt, szöktesse meg Rákóczyt börtönéből. A jószivü kapitány rá is állt erre. Zászlótartó öcsese segítségével dragonyosközlegényi ruhát csempészett be a herczegnek, a kinek így gyanútlanul sikerült kijutni a fogházból. Börtönében levelet hagyott hátra, a császárhoz, a melyben kijelentette, hogy most is kész Magyarország törvényei szerint biróság elé állani. Pedig megjárta volna szegény feje, ha a gőgös császár elfogadja vala ezt. Bizonyára elitélték volna az árulók, úgy mint később Martinovicsot és vértanu-társait.

A szabadító: Lehmann azonban életével lakolt Rákóczy kiszabadításáért s csak a családja élvezhette a Rákóczy-család végtelen háláját.

Rákóczy Németújhelyről egyenesen Lengyelországba menekült, hol Bercsényi Du Héron franczia követ pártfogása révén már védelmet és második otthont talált. Rákóczyt azonban még itt is veszély fenyegette, mert a bécsi kormány 10,000 forintnyi dijat tűzött ki a fejére. Tanácsosnak vélte tehát rokonához, Sieniawsky herczeg koronamarsalhoz menekülni.

Varsóban találkozott Bercsényivel s Du Héron franczia követ útján ismét érintkezésbe lépett XIV. Lajos franczia királylyal. Időközben ugyanis kitört a spanyol örökösödési háború s így volt remény arra, hogy Ausztria erejének elfoglaltsága következtében Magyarország függetlensége kivivható. Javaslatot tett ezért Rákóczy XIV. Lajosnak 1703 elején, hogy fogadjon részére négyezer lengyel lovast és ugyanannyi gyalogost, adjon képzett franczia tiszteket, pénzt és fegy-

vereket s így felkészülve betör Magyarországba, melynek népe kész a felkelésre. Rákóczy, a felkeléssel megnövekedendő seregével, összhangban működne a bajor választófejedelemmel, a kinek serege már Linzig hatolt előre s Bécset fenyegette.

Francziaország azonban nem osztotta a magyar számüzöttek reménységét. Nem volt hajlandó tervüket támogatni; de az összeköttetést sem szakította meg velük. Sőt évi díjat is rendelt a számukra.

RÁKÓCZY CSELEKSZIK.

Az események rohamosan készitették elő Rákóczy tervének megvalósitását. A spanyol háború mindinkább igénybe vette Ausztria erejét s Magyarországban mindössze csak 30,000 császári katona maradt. Ehhez járult, hogy Rákóczy munkácsi uradalmában népmozgalom keletkezett, a régi Thököly-kuruczok seregekbe verődtek s követeket küldtek Rákóczyhoz és Bercsényihez, hogy vállalják el vezérletüket.

Rákóczi, mielőtt végleges választ adott volna, egy bizalmas emberével kikémleltette a helyzetet, mert nem akart semmi eredménynyel nem kecsegtető pórlázadás vezérévé lenni. Miután a követ kedvezőnek itélte a helyzetet, egy kiáltvány kiséretében zászlókat küldött be az országba, ezzel a felirással:

»Istenért és szabadságért!«

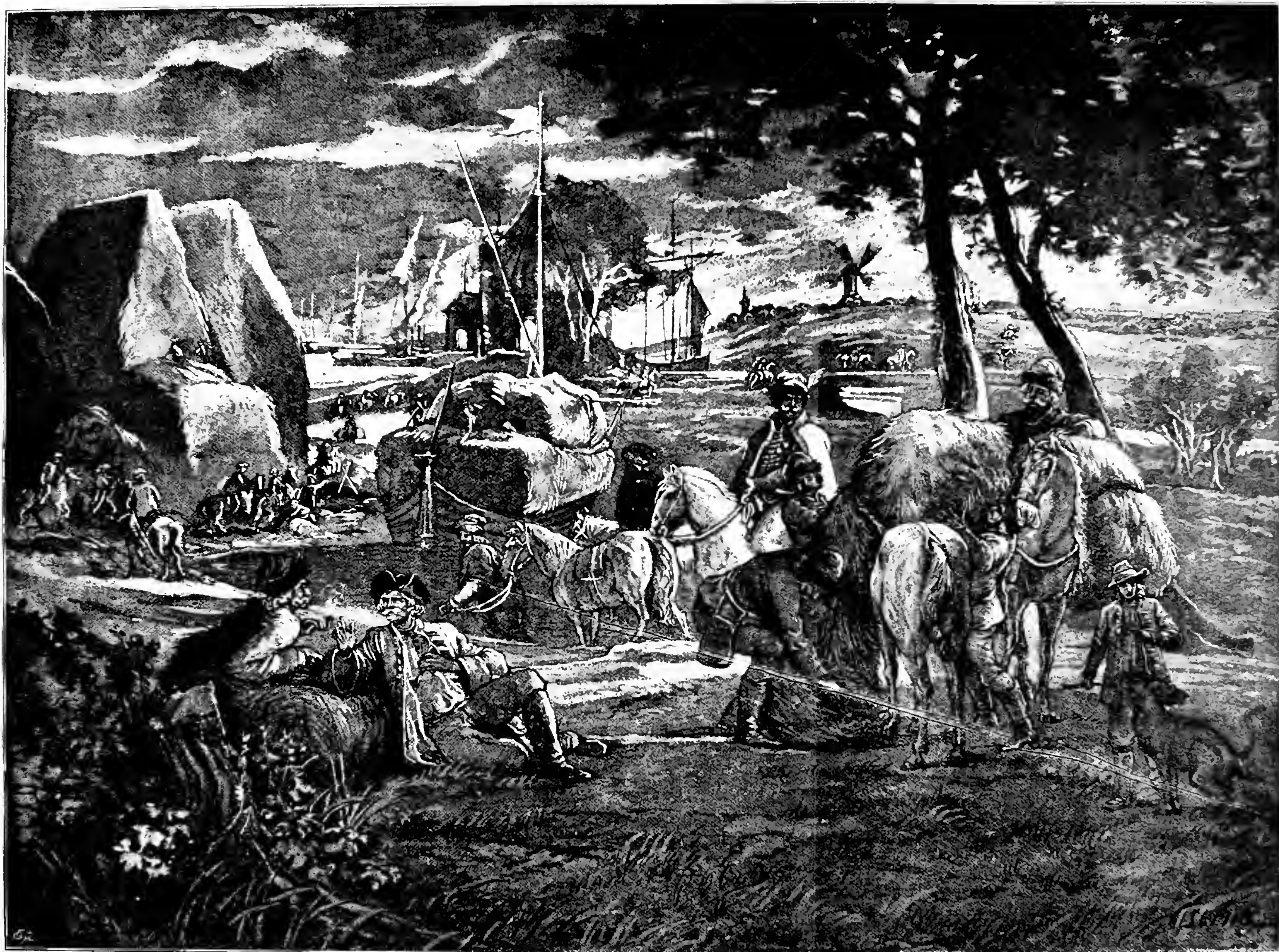
Szigoruan megparancsolta azonban, hogy a zászlókat csak akkor bontsák ki és a kiáltványt csak akkor tegyék közzé, ha ő erre utasítani fogja őket. A fejedelem ugyanis meg akarta várni az időpontot, mikor az idegen segítséget sikerül kieszközölnie.

A nép azonban türelmetlen volt és Rákóczy parancsa ellenére megkezdte a munkát. Esze Tamás és társai 1703 május 21-én Tarpán és Váriban, 22-én Beregszászon, a hol éppen országos vásárt tartottak, kitüzték Rákóczy zászlait és a nép óriási lelkesedéssel, tömegesen sietett a zászlók alá, a mi felkeltette a nemesség ellenszenvét. A szatmári nemesek, Károlyi Sándor főispán vezérlete alatt, hadba is szálltak a felkelők ellen s junius 7-én Dolhánál szét is ugrasztották a rosszul fegyverezett, vezér nélküli tömeget.

Rákóczy tehát, mivel ezek után attól tartott, hogy a nép végkép elveszti kedvét a felkeléstől, elhatározta, hogy hazatér az országba s szervezi a felkelést.

Szorongó szivvel, a hazáért való végtelen aggodalom, de az igaz ügyben való bizalom magasztos érzésével junius 14-én a magyar határhoz ért Rákóczy... Mintha a magyar nap szebben, biztatóbban ragyogott volna le rája!... A Glavoczne melletti Klinicze nevü faluban Esze Tamás vezetése alatt a kuruczok fogadták a fejedelmet. Rossz parasztpuskákkal felfegyverzett pár száz gyalogos és lovas

TÁBOROZÓ MAGYAR KATONÁK A XVII. SZÁZAD KÖZEPÉN.

(Részlet a kölni városháza egykoru gobelinjéről.)

volt mindössze: de mennyi hit, mennyi remény, mennyi lelkesedés! Könnyek ragyogtak a kurnczok szemében, mikor megpillantották a fejedelem magasztos alakját. A vereczkei szoros ezerszeresen visszhangozta a szivből jövő, dörgő éljeneket. A kuruczok odatódultak a fejedelem köré. Boldog volt, a ki a lovát foghatta, a ki megcsókolhatta mentéje szegélyét... Oh Rákóczy! »Sötét éjben fényes csillagunk!«

S a lelkesedés nőttön nőtt. Mint a villám, terjedt szét a hir az egész országban. »Megjött a mi szabaditónk! Itt van a fejedelem!« És a kuruczok siettek a határ felé, a hol serege csakhamar 3500 főnyire szaporodott s Bercsényi is megérkezett Danczkából 600 lengyel zsoldossal s kevés franczia pénzzel. Erre aztán Rákóczy Vereczkén átlépte az ország határát.

E hónap 15-én jelent meg »A dolognak örök emlékezetire« czimü híres kiáltványa, melyet magyar és latin nyelven adott ki, hogy a külföld is tudomásul vegye a magyar nemzet felkelésének jogosságát.

A sereg szervezése kezdetben nehezen ment. A nemesség nem akart csatlakozni. Az első ostrom, Munkács ellen, nem sikerült s hiába intézte a fejedelem Vásáros-Naményből kiáltványait a szabolcsi nemességhez, mondván: »Szabadulásunkra oly kedvező az alkalom, hogy ha most nem, soha többször hazánk szabadságát nem remélhetni.« A nemesség azonban, hiába, még mindig vonakodott.

Miután azonban Rákóczy elfoglalta Nagy-Kállót, hol ágyúkat zsákmányolt, majd pedig hatalmába kerítette az erős Huszt várát is: a máramarosi nemesség csatlakozott a fölkeléshez s példáját csakhamar követték a többiek is: a szabolcsiak, szatmáriak, ugocsiak és mások.

Várak és városok egymásután kerültek Rákóczy kezébe, csatlakoztak hozzá az előkelők is: Károlyi Sándor, az Andrássyak, Sennyeiek. Rákóczy szeptember 26-án már arról tudósithatta a franczia királyt, hogy Magyarország egész a Dunáig a kezében van.

Nemsokára ezután kezébe kerültek a felföld nyugati megyéi is. A legkitünőbb császári magyar vezérek: gróf Esterházy Antal, Forgách Simon, Bottyán János, Bezerédy Imre stb. is hozzája csatlakoztak. Tavaszra övé volt a Dunántúl nagyrésze is és serege 70.000 emberre növekedett. A császáriak csak a Dráván túlra, Erdély és a várak egy részére szorítkoztak.

A »Recrudescunt« kibocsátása után nemsokára az udvar kényszerülve volt, hogy Rákóczyval, mint hadviselő féllel, alkudozásba bocsátkozzék. 1704 január 2-án tehát meghatalmazást adott a hazafias érzelmű, az ellentáborban is nagyrabecsült Széchenyi Pál kalocsai érseknek, a ki Gyöngyösön tárgyalt is a fejedelemmel. Rákóczy a tárgyalásokon a külhatalmak garancziája által biztositott békét kivánt, mert nem bízott az osztrákban. Úgy gondolkozott tehát, ha az udvar, szokása szerint, nem tartaná meg a föltételeket, a jótálló hatalmaknak jogczímük lesz Magyarország segitésére. Azonban az alkudozások nem vezettek eredményre.

RÁKÓCZY KURUCZAI.

Azt hisszük, az olvasót érdekelni fogja, ha röviden ismertetjük a szabadságért küzdött eleink katonai organizáczióját. Az adatokat Thaly Kálmán örökbecsű forrásmunkáiból és Bárczay Oszkárnak »A hadügy fejlődésének története« czimű szakmunkájából merítő Herczeg Ferencznek remek közleményéből kivonatoltuk.

»A konföderált rendek által kiállított nemzeti hadsereg egységesen szervezett, fegyelmezett haderő volt.

A kurucz hadsereg szervezésének nehéz munkáját Rákóczy és Bercsényi mellett Forgách Simon, Bottyán János, Pekri Lőrincz, Barkóczy Ferencz tábornokok, továbbá Des Ailleurs franczia altábornagy és Eszterházy Antal és Dániel végezték. A vezetés egyöntetűségét a franczia mintára szerkesztett, de a magyar katona nemzeti sajátságait bölcsen tekintetbe vevő hadi szabályok biztositották. A sereg legfőbb hadura természetesen a fejedelem, főparancsnoka gróf Bercsényi Miklós főgenerális (marsall) volt.

Három kurucz hadosztály volt az országban és pedig:

I. Dunáninneni hadtest. Főparancsnoka gróf Bercsényi Miklós, helyettese gróf Eszterházy Antal.

II. Dunántúli hadtest. Főparancsnoka: Bottyán János (a népszerű Vak Bottyán, vagy Bottyán apó.)

III. Erdélyi hadtest. Főparancsnoka: báró Károlyi Sándor, helyettese gróf Pekri Lőrincz.

A lovasságot és a gyalogságot ezredekbe, a tüzérséget pedig századokba sorozták. Egy-egy ezred a háború elején tiz századból, a háború végefelé, a mikor már nagyon megnövekedett a tiszti létszám, tizenkét századból állott. A lovasezred hadilétszáma ezer ember, a gyalogsági ezredé ezerkétszáz ember volt.

A hadsereg nagy része önkéntesekből állott, de voltak a vármegyék, városok és szabadkerületek által sorozott ujonczok is. A legénység zsoldot kapott. Akkori hadijog szerint része volt a katonaságnak a prédákban is.

A reguláris sereg fegyvernemei voltak: a lovasság, a gyalogság, a tüzérség és a műszaki csapatok.

Külön vezetés alatt állottak a gárda-ezredeket pótló udvari csapatok.

Udvari gyalogság: 1. A palotás hajduezred, a mely Rákóczy munkácsi jobbágyaiból alakult. Ez az ezred kivételesen 4 zászlóaljba tagolt, 24 századból állott, úgy hogy az állandó létszáma 2400 hajdu volt. 2. A 400 emberből álló franczia gránátos osztály. 3. A zöld vadászok kompániája 200 emberrel. 4. Az arnauta

zsoldosok 120 főnyi csapatja. (Hosszú csövű puskával fegyverkeztek.) 5. A kapcsosok kompániájának 100 legénye, a kik közvetlenül a fejedelem személye mellett végezték a testőrök és a tábori zsandárok szolgálatát. 6. A Hans Jakob Dittrich-féle német gyalogezred. 7. Az udvari gyalogsághoz sorolható végül Fierville d'Herissy gyalogezrede, a mely állandóan együtt táborozott a palotásokkal.

Udvari lovasság: 1. A fejedelem karabélyos huszárezrede. 2. A fejedelem székely kopjás huszárezrede. 3. Az udvari lovas-gránátosok ezrede. 4. A svédekből és lengyelekből toborzott Charriere-féle dragonyos-ezred. Meg kell itt emlékeznünk a nemes úrfiak lovascsapatjáról is (gavallérok kompániája), a melyben az előkelő családok fiait képezték ki példás katonatisztekké. Ennek a csapatnak lovagi szervezete, ezredese pedig maga Rákóczy fejedelem volt.

Az udvari csapatok egyenruháinak tarka pompája módot adott a fejedelemnek arra, hogy alkalom adtán oly harczias fényt fejtsen ki, a melylyel a ma uralkodó fejedelmek egyike sem tudna versenyezni.

A reguláris sorhadsereg csapatai voltak: a dunáninneni hadtest területén 23 karabélyos huszárezred, 12 hajdúezred, 4 dragonyos-ezred, az utóbbiak közt a gróf Bercsényi nevét viselő jeles dragonyos-ezred is. A dunántúli hadtestparancsnokság területén: 9 lovas- és 5 gyalogosezred. Végül Erdélyben Károlyi és Pekri parancsnoksága alatt: 8 kopjás-, 7 hajdú- és 4 karabélyos-ezred.

Az irreguláris haderőt az úgynevezett mezei hadak szolgáltatták, kezdetlegesebben fölfegyverzett csapatok. A szabadcsapatok legnevezetesebbike a 4000 emberből álló török-tatár csapat volt, a melynek báró Andrássy Miklós szerzetes (legényei Dervis kapitánynak nevezték) volt a vezére. A pogányok íjjal lőttek és gyujtó nyilakkal voltak fölszerelve. A nemesi fölkelést csak igen ritkán hívták fegyverbe, többnyire csak egy-egy vármegye területén, nagy veszedelem esetén, csatavesztés után, vagy várvívás alkalmából.

1704—7 között 110.000 katonából állott Rákóczy hadserege.

Az ezred zászlóját a lajbsvadron őrizte, de minden századnak külön lobogója is volt. (Az összes kurucz standárok és zászlók fecskefark alakúak voltak.)

A lovasság fegyverzete fringia kard, hosszú háromszögletű tőr (a melyet a a nyereg alatt viseltek) és egy pár nyeregpisztoly volt. A jobban felszerelt huszárezredek kurta karabélyt is viseltek.

A hajdúság fegyvere a muskéta vagy flinta volt, a melyet 1705 óta rövid szuronynyal szereltek fel. Azonkívül görbe kardot is viseltek. A balta kurta nyelét az övhöz erősített vaskarikába dugták.

A magyar ezredek mind egyenruhát viseltek. Az egyenruha szinét és szabását az ezredtulajdonos állapította meg. Igen kedvelték a kék és vörös szint, mint a fejedelem családi színeit. Később azonban a vörös dolmány viselésének joga az udvari ezredek kizárólagos privilégiuma volt. Viselték a sárga- és zöldszínű dolmányt is.

A huszárok kozákos, többnyire farkasprémes kalpagot viseltek a hátukat verő fityegővel. A dolmány divatja megváltozott a háború folyamán; eleinte hosszú volt, később csipőn felül levágták. A legénység sűrűn viselte a szines bőrdolmányt, a tiszteké persze erősen sujtásos volt. Talpig feketében csak egy huszárezred járt:

a Bezerédjé. A parancsnok párduczbőrt viselt a vállán, a tisztikar farkast, de csak csatában vagy parádén, egyébkor fehér vagy vörös abaposztóból szabott kerek köpenyeggel védekeztek a hideg és az eső ellen. A lovasság fecskefarkú tarka csótárral takarta le a nyergét, a lószerszámon pedig szerették a törökös diszítéseket.

A hajdúk behasitott karimájú igen magas nemez süveggel jártak, a karima hasitott vége némelyiknek a vállát érte. A süveget Rákóczy czimere és a »pro libertate« vagy »pro patria et gloria« felirás diszitette.

Csizma helyett bakancsot vagy bocskort viseltek, a bocskorhoz gamásni formájú kapczát. Az is divatban volt, hogy a könyökükre és a térdükre szívalakú tarka bőrfoltot varrattak. Farkasbőrt nem viselt a gyalogság, csak a lovaséhoz hasonló köpenyeget.

Egyes ezredek azonkívül franczia, lengyel és svéd egyenruhákat is viseltek, így például a dragonyosok vagy a medvebőrsüveges gránátosok.

Rendfokozati jelvények voltak a parancsnokoknál aranyos buzogány és párduczbőr; törzstiszteknél aranypaszománt a süveg peremén, főtiszteknél ezüstpaszománt; végül altiszteknél olyan szinű paszománt a süvegen, a milyen a dolmány zsinórzata. Az alhadnagy azonkívül egy sastollat viselt a kalpagja mellett, a főhadnagy kettőt, a kapitány hármat, a törzstiszt pedig egy egész szárnyat a forgón. Az altiszt dolmánya mindig más szinű volt, mint az egész legénységé, hogy könnyen meglelhessék a csatakavargásban is.

Arzenálja három volt Rákóczynak: Kassán, Munkácson és Érsekujvárt. Az utóbbi helyen mozgó tüzérparkja is volt a kuruczságnak. A reguláris ezredek fölszereléséhez szükséges fegyvereket túlnyomó részben az országban készitették. A puskákat, karabélyokat, pisztolyokat, bajonetteket, kardokat, fringiákat, huszártőröket, csákányokat és kopjákat a három emlitett arzenálban és azonkívül még Dobsinán, Tiszolczon, Beszterczebányán, valamint a legtöbb szepesi és gömöri bányavárosban gyártották. A hazai, nem éppen legjobb puskákon kívül Lengyelországból is hozatott a főparancsnokság 10.000 lövőfegyvert. A puskaport Nagy-Kállón gyártották.

A kuruczság ékes ruházatát festi az alábbi érdekes kurucz-dal:

Az vitéz kurucznak van
Szabott dolománya,
Sarkanytyús csizmája,
Futó paripája.
Az gyalog kurucznak
Van frissen járása,
Mint Pelagus lónak
Van sebes futása.

Vitéz karja; lábaiban
Karmazsin csizmája,
Gyöngygyel füdzött a bocskora,
Ezüstös kapczája.
Hátán czifra farkasbőre.
Kurta kis dolmánya,
Nyakában függ gyöngygyel füdzött
Csontos kalabéra.

Fényességgel mind berakva
Aranyos szablyája,
Nyuszttal béllett az süvege,
Csillagos forgója . . .
Patyolat az kurucz,
Gyöngy az felesége;
Hetes vászon az labanczság,
Küd az felesége.

A KURUCZOK VEZÉREI.

A magyar felkelés ügye 1704-ben komoly válság elé jutott. És hogy mennyire életrevaló volt Rákóczy vállalkozása, bizonyitja éppen az, hogy e komoly akadályok mellett is jelentékeny eredményeket birt felmutatni.

Történt ugyanis, hogy Francziaország ügye rosszra fordult. 1704 augusztus 13-án a szövetséges franczia-bajor sereg Hochstädten mellett súlyos vereséget szenvedett. Egész Bajorország az ellenség kezébe került s a bajor fejedelem, a kit az önzetlen Rákóczy a magyar trónra akart ültetni, nem törhetett be Csehországba, hogy ott Rákóczy seregével egyesüljön. Rákóczy serege, minthogy a franczia hadisegély lassankint teljesen elmaradozott, nagy szükséget szenvedett. Rákóczy, a mig tellett, a sajátját áldozta fel a haza oltárára, de ez, bár roppant sok volt, nem volt elegendő a háborúhoz. Adót sem igen lehetett kivetni, mert nem lehetett követelni a néptől, hogy vérével áldozzon és még fizessen is. Kisegitőül tehát nagy mennyiségű rézpénzt veretett Rákóczy, a mi igen szokatlan volt Magyarországon. IV. Béla óta ugyanis ismeretlen volt nálunk a rézpénz, melyet Rákóczy idejében az ezüst pengővel szemben, »kongónak«, vagy pedig »pro libertate« felirata után »libertás«-nak neveztek.

Pénz hiányában aztán csak igen csekély hadat tarthatott Rákóczy. Rendes, jól felszerelt katona alig volt 7000, a többi sereg, mintegy hetvenezer, csak néphad volt. Alkalmas vezérek és tisztek, lovak és fegyverek is hiányoztak s az egész sereg csakis személyes vitézségre támaszkodhatott. Mindezek daczára a szabadságharcz ügye itt-ott eredményesen haladt.

Súlyos csapás volt azonban, hogy 1704 jun. 13-án Forgács Simon nagy csatát vesztett Heister ellenében Koronczónál. Odaveszett ekkor Rákóczy legrendezettebb gyalogsága, éppen az a fegyvernem, mely a tüzérséggel együtt, csak igen gyengén volt képviselve a jobbára lovasokból álló magyar seregben. A magyar ember ugyanis nem szeret gyalogosan szolgálni. Az volt a közmondás, hogy »csak a kutya jár gyalog«. Pedig hadjárat gyalogos nélkül el sem képzelhető.

Nagy csapás volt még a magyarság ügyére, hogy a ráczokat hiába igyekezett Rákóczy megnyerni a szabadság ügyének. A milyen becsületes kuruczok voltak a tótok és rutének, ép olyan bestiális labancz volt a ráczság.

»Ezen népfaj, — irja róluk Rákóczy — mely a magyarnak természetes ellensége, ha seregem valamely hadteste hozzá közel táborozott, csendesen meghúzta magát lakhelyein. De mihelyt a had eltávozott, a ráczok azonnal reá rohantak

az elhagyott városokra és falvakra, s ott csak öregeket, asszonyokat és gyermekeket találván, rajtok igazi barbár kegyetlenségeket követtek el, nők és gyermekek lemészárolása s égetése által.« Éppen úgy viselkedett tehát a »szerb testvér« ekkor is, mint 48-ban.

1704 julius 6-án Erdély rendei fejedelemmé választották meg Rákóczyt. 1704 telén Rákóczy elfoglalta Érsekújvárt, de nemsokára elhomályositotta e sikert a nagyszombati csatavesztés, a hol Rákóczy személyesen vezette seregét Heister ellen. Erre vonatkoztatva írja emlékirataiban a fejedelem: »A hadi mesterségben nagyon ujoncz lévén, örömest éltem volna azok tanácsával, kik magukról azt állíták, hogy értenek hozzá. De ezen első ütközetem meggyőzött arról, hogy közülünk senki sem érti a taktikát, hogy legénységem jóakaratú, de azonkívül, hogy fegyverzete nagyon hiányos és tisztjei sincsenek, kik vezetni tudnák.«

Ez volt aztán az oka annak, hogy az egész hadjárat alatt a nagyobb ütközetben mindig a mieink húzták a rövidebbet. Pedig a kurucz lovasság kitünő volt. A kurucz lovasság bőven rászolgált a mai katonai szakértő csodálatára is. Ime: Bezerédj 1706-ban két huszár- és egy dragonyos ezreddel 24 óra alatt 20 mértföldnyi utat tett meg, a mikor Ausztriát pusztította, közbe többizben nyeregből szállította legényeit, hogy rohammal bevegyen megerősitett helyeket. Megvette akkor Badent is. — Vajda András és Réthey János ezredesek 1709-ben 600 huszárral átusztattak Csatánál a Garamon. Bicsén győzedelmes utczai harczot vívtak, Pöstyénnél átkeltek a Vágon és miután öt nap alatt 50 mértföldnyi utat megtettek, megérkeztek Érsekújvárra. — 1708-ban 16 huszár Bornemisza strázsamester vezetése mellett Pozsonynál áttört a császáriak vonalán, a legények elfogták gróf Stahremberg vezénylő altábornagyot, aztán újra áttörtek az ellenség vonalán és miután a császáriak szemeláttára átúsztak a zajló Vágon, Nyitrára vitték a rab Stahremberget. — Jávorka Ádám huszárfőhadnagy néhány önkéntes társa kiséretében átlopódzott a császáriak hadi vonalán és elfogta és az érsekújvári haditörvényszék elé állitotta a hazaáruló Ocskay brigadérost. A portyázás, az ellenség háborgatása megrohanása, hadicselek stb. volt a kuruczok eleme s ezekkel érték el sikereiket. Legkitünőbb vezéreik: Károlyi Sándor, a vak Bottyán János, Ocskay László, Béri Balogh Ádám, Czelder Orbán is csak ilyenekkel remekeltek. Viszont ennek a harczászati módnak megvolt az az előnye, hogy a császáriak hiába nyertek egy-egy nagyobb csatát. A nép ellenük lévén, a mint elvonúltak arról a vidékről, mögöttük ismét lángra kapott a felkelés. A tisztek hiányán nem segitettek a német szökevények sem, mert ezek mind megbizhatatlanok voltak. Franczia tiszt kevés volt; a kiválóbbak: La Motte ezredes, a híres Vauban volt segédtisztje és De Riviére, a ki Érsekújvár pompás erőditéseivel kitünő szolgálatot tett. Nagyobbszabású katona azonban egy sem volt a francziák között sem. Rákóczy azon iparkodott tehát, hogy magyarokból képezzen minél több alkalmas tisztet. E végből állitá föl az ú. n. »nemes kompaniát«, melyet franczia gránátosai és a palotások képeztek a katonai tudományokban.

*

Nem mulaszthatjuk el, hogy meg ne ismertessük az olvasóval a Rákóczy-szabadságharcz főbb szereplőit is. Ezeket jobbára a hervadhatlan babérokat szerzett nagy Thaly Kálmán jeles munkái jellemzik a legtökéletesebben: az ő nyomán készitjük tehát róluk e rövidke rajzot.

»Gróf Forgách Simon, a költői humorú nagy arisztokrata, katona és különcz. A bécsi udvar körében nevelkedett ugyan, de azért szivéből utálta a németet.

A tábornokok között a legnépszerűbb volt az öreg Bottyán János, a legnagyobb vitéz, kinek csak a neve hírére egybeözönlött a vitézlő nép és táborok gyűltek össze ott, a hol megjelent. A nép »öreg apó«-nak, »jóltevő János«-nak hivta. — Bottyán a mások által elvesztett ütközeteket szokta helyreütni. Nem egyszer megfuttatta Bécs alatt magát József császárt is. Rákóczyt és hazáját szive legmélyéből szerette; de Eszterházyval s a többi mágnás-tábornokokkal gyakorta keményen kikötött: mert szeretett a maga lábán járni, úgy, hogy nem egyszer még Bercsényi rendeleteit is félretette, s intézkedett saját feje szerint. Ő valóban bámulatos tevékenységgel küzdött, hiven, egészen az utolsó lehelletéig.

A két Eszterházy: Antal és Dániel szintén derék, becsületes és hazafias gondolkozású főurak voltak, de mindkettő ingadozó, csekély szellemi tehetségű ember. Ilyenek voltak a gróf Csákyak is, kivált a Bercsényi által pártfogolt Mihály altábornagy, de szelid lelke hűségét, Eszterházy Antallal együtt, rodostói haláluk pecsételte meg.

Tököly unokatestvére és régi tábornoka, báró Petróczy István, majdnem egész életét bujdosásban töltötte, valamint az öreg gróf Barkóczy, a tapintatos báró Sennyey István, báró Andrássy Pál és György is; Orosz Pál, a jámbor Buday István, a sokféle tevékenységű Berthóty Ferencz, a reguláris Bagossy Pál stb. másodrendű szereplők voltak.

Sokkal jelentősebb s kiválóbb tehetségek ezeknél Béri Balogh Ádám, az ügyes csapat-vezér és hős vértanu; Ebeczky István, a derék és jeles vitéz; báró Palocsay György, a költői kedélyű, merész lovag; a hű Czelder Orbán, kit törhetlen hűsége a kinzó-padra s bárd alá juttatott; a beteg testben erős lelkű Berthóty István, újvári parancsnok; Fodor László, a ki oly bátran halt meg, miként Zrinyi; Bolfarth (Wolfart) Ádám, a kit honszerelme szintén a vérpadra vitt; az ősz Radics Endre, egykor Munkács, majd Kassa hű és hős megvédője; de la Riviére, e kitünő franczia főtiszt, a ki annyi jeles szolgálatot tön, derék Rottensteinjával együtt, második hazájának; a hű Eckstein János és Ritter Erazmus, kik német szökevényekből ugyancsak szilaj kuruczokká lőnek; az állhatatos Hellepront; a szenvedélyes Csajághy; a népszerű Bóné András és Esze Tamás; a dévai vitéz Csáky András; a görgényei nagylelkü parancsnok, a hős Ráthoni János és még igen sok más.

Béri Balogh Ádám mindig nemes vetélkedésben volt Bezerédyvel. A ráczok réme, a ki sok ezret leaprittatott e gonosz magyargyülölő fajzatból. Mindig együtt harczolt Bezerédyvel, a kurucz nép együtt foglalta őket nótába. A mikor úgy

kifüstölték a németek határmenti sánczát s a ráczokat irgalom nélkül felkonczolták, a nép ezt dalolta róla:

Német testek boritják az parlagot,
Vadmadarak lakodalmat laknak ott.
Dicsérgetik Bezerédyt, Baloghot,
Hogy nekik oly rakott asztalt rakatott.

Kölesdnél tönkreverte a ráczokat s ő és Bezerédy az öreg Bottyánnal visszafoglalták az egész Dunántúlt. Büszkén lengtek mindenfelé Rákóczy zászlai s a nép, mely oly sokat szenvedett a németek dúlásaitól, igy csúfolta most őket:

Nó rihös németek most kevilkedjetek,
Ebszülte ráczai bezzeg elcsellegtek.

A polgári osztályból kiválnak: a hivséges és nyakas kalvinista »kurucz« Vay Ádám; Gyürky Pál, ki bár az ügy szerencsés kimenetelében nem bízott, mégis törhetetlenül küzdött érte.

Az ékestollú Ráday Pál kanczellár nagy hűséggel szolgált a diplomacia és közigazgatás terén. Rákóczy engedélyével történt hazatérése után sem tagadta meg elveit, mert mindvégig a protestáns ellenzék vezére maradt; a becsületes öreg Gerhard György és Galambos Ferencz udvari tanácsosok; a török ügyek vezetői: Pápay János, Gáspár és Ládonyi Horváth Ferencz; a fényes tehetségű szepesi prépost: Brenner Domokos Antal, Rákóczy ügyvivője Rómában, Versaillesban; a leleményes eszű pénzügyi tehetség: báró Hellenbach János Godofréd bányagróf; báró Klobusiczky Ferencz, a közjövedelmi tanács elnöke; Kajáli Pál, Jánoky Zsigmond, Sréter János, Kray Jakab, Nedeczky Sándor, Keczer Sándor, Radvánszky János, Lónyay Ferencz, Kalmáncsay István, Okolicsányi Mihály, Darvas Ferencz, Lányi Pál és sok más, szerepökben mindmegannyi jelentékeny tehetség.

Az erdélyiek közül aránylag igen kevesen emelkedtek ki a Rákóczy-korban: gróf Pekry Lőrincz tábornok, vitéz férfiú volt, de fejedelmét kivéve, senkivel meg nem fért. Utána gróf Mikes Mihály és ifj. gróf Teleky Mihály válnak ki lelkes és hűséges kitartásukkal. Ép ilyen igaz hazafiak voltak: az eleinte hadvezérül is működött Thoroczkay István és a két öreg Barcsay: Mihály és Ábrahám. A tehetséges, de cselszövő báró Száva Mihály működését későbbi elpártolása homályositotta el. — Báró Kemény Simon, gróf Csáky László, Jósika Dániel, gróf Bethlen János, Lázár Ferencz stb. jelentéktelen szerepet vittek.

A később árulókká vált kuruczok között a legjelentékenyebb szerepet vitte a hazáját talán nem, de fejedelmét esküje daczára elárult Károlyi Sándor, a kit nem a meggyőződése, hanem az önzés vezetett Rákóczy táborába. A bécsi udvar által megsértett hiúsága miatt bosszút kivánt állani és az akkor már a kuruczoktól elözönlött alföldön fekvő jószágait akarta megmenteni. Milyen nagy ellentéte Károlyi Sándor minden tekintetben az önzetlen Bercsényinek, Bottyánnak, Eszterházy Antalnak és oly sokaknak!... Dicséretére szolgál azonban, hogy a szatmári béke további megtartásáért, — III. Károly minisztereivel s a volt

labancz főurakkal szemben, — gróf Pálffy Jánossal együtt a nemzet érdekében mindent elkövetett, s ez által legalább az alkotmány ügye körül szerzett érdemeket.

Kétes jellemekül festi Thaly még Szluha Ferenczet, Rákóczynak érsekújvári biztosát, ki Pálffy által megnyeretvén, gyanús szerepet játszott; utóbb a pragmatica sanctió létrejövetelének ő lett a főelőmozdítója.

Hozzá hasonló volt Szent-Iványi János is, Rákóczynak egykori benső híve, palotás-ezredese, tanult — bár nem vitéz — katona, a ki Munkács feladásakor rögtön megfordult, Pálffy kegyeltjévé, királyi tanácsossá, főispánná és báróvá lett. A hitszegők között van báró Andrássy István tábornok, a ki a hűségére bízott Lőcse városát német kézre juttatta és maga is dühös labanczczá lett. Fölülmúlta őt a gonoszságban az áruló Ocskay László dandárnok, a ki a hitszegéseknek egész sorát követte el. Mellé sorolhatjuk az ő 1708-iki végzetes árulásának előkészitőjét: Pyber László nyitrai püspököt.

A nagyhírű vitéz és oly szerencsés ifjú hadvezér: Bezerédy Imre is rút hitszegéssel szennyezte be ragyogó hírnevét. Árulók voltak: a cselszövő és konkolyhintő Okolicsányi Pál és gróf Szent-Iványi László, a Rákóczy és XIV. Lajos által fölemelt Kökényesdi báró Vetéssy László, ki ügyes diplomaciai működését szintén árulással végezte be; hozzá hasonlók a szájas, de gyáva ügyvéd: Plathy Sándor, a hóbortos minorita-barát: báró Andrássy Miklós csapatvezér, azután szökevény; a régi hitszegő báró Pongrácz Gáspár ezredes, kinek sem itt, sem ott nem volt becsülete; Scharudy (vagy Sarodi) János, ki miatt a nagyszombati ütközet, Grainer Antal, ki miatt Sümegvár, Turcsányi János, ki miatt Bottyán-vára elveszett; továbbá Thuróczy Gáspár ezredes és báró Révay Mihály alezredes, a kiket Ocskay, továbbá Neumann ezredes, a kit meg Andrássy példája szédített el. Brémer Antal ezredorvos, a kit titkos levelezésen kaptak rajta, a szécsényi táborban főbe lövetett. Szabó Mátyás alezredorvos, a gyönge báró Révay Gáspár ellen lázadást forralván, Nyitra várát, Szabó Máté Hatvant, és ifj. gróf Barkóczy Ferencz Csécsvát juttatta császári kézre. Elárulta a hazáját gróf Csáky István is, a ki Hadaddal magát is eladta, Bottka Ádám, Szegedy Ignácz és Bezerédy többi bűntársai; Ebeczky Ádám derék, vitéz bátyjának, Istvánnak ezredét vezette álnokul a németek közé; ifj. gróf Zichy Pál az emigracio körében 1711-ben az osztrákoknak tett kémszolgálatot; végre a gaz Härt János Erazmus, egykor császári őrnagy, később kurucz hadi-szemle-biztos Lengyelországban 2000 osztrák aranyért Bercsényi gróf meggyilkolására vállalkozott.

Egyszóval volt gyilkosa a magyar hazának önönfiai között is elég. Nem is szólva azokról, a kik elejétől kezdve császárpártiak voltak, mint Eszterházy Pál, Erdődy György, gróf Pálffy János bán, kinek kezén piroslik a kivégeztetett hős béri Balogh Ádámnak, Tarics és más kurucz tiszteknek méltatlanul kiontott vére, s lelkét a martalócz horvát-rácz és német hadakkal elkövetett oly sok kegyetlenségek terhelik. Mindazáltal az alkotmánynak a szatmári béke által lett megmentésében érdemei is vannak, a mikből nem csekély rész illeti meg Pálffy jó szellemét: báró Ebergényi László cs. tábornokot, ki a heves természetű és a békealkudozásokat több izben már-már türelmetlenül félbeszakitani akaró bánt mérsékelni tudta.

Ellenben az 1671-ben lefejezett országbiró fia: ifj. gróf Nádasdy Ferencz császári tábornok vakbuzgalommal ontotta a magyar vért. Nálánál kevésbbé gonoszok voltak a »semper fidelis« vén gróf Koháry István és báró Gombos Imre, a két gróf Draskovich — János és Ádám, — úgy a három gróf Eszterházy — József, Gáspár és Ferencz. — Ők is küzdöttek hazájuk ellen, de mérsékeltebb labanczok voltak, mint Pálffy vagy Nádasdy.

E gazok lelkiismeretét sok magyar vér terheli. Fölégetett városok és falvak jelzik hondúló kezeik nyomát. Átok a kézre, mely önönhazája ellen kel!«

* * *

A mikor 1705 május 15-én meghalt Lipót császár és a békés hajlamú I. József lépett örökébe: a szabadságharcz ügye a legjobban állott. Igen kétséges volt e perczben, hogy fogja-e valaha Habsburg uralkodó Magyarországot birni. Rákóczy fáradhatatlanul dolgozott serege és a belső kormányzat szervezésén.

Hatalma ekkor érte el tetőpontját: serege, a mely az 1705 augusztus 11-iki pudmericzi szétrebbenés után ismét talpra állott, 52 lovas-, 31 gyalog-, összesen 83 ezredre rúgott, sőt a következő évben kerek 110.000 főre emelkedett.

Rákóczy most a kormányzat szervezéséhez fogott. 1705 szeptember havában Szécsénybe országgyűlést hivott egybe, a melyen nemcsak a főurak és a köznemesek, hanem az egyháziak is szép számmal jelentek meg. Bercsényi adta elő a döntő javaslatot, mely szerint »legjobban cselekednénk, ha a lengyelek példáját és szokásait követnők, mely nemzet szabad és igen féltékeny a szabadságára. Nálok közönséges dolog kölcsönös eskü által összeszövetkezni és főnököt választani, a kinek vezérlete alatt működnek azután megsértett szabadságuk visszaállitásán. Czélunknak tehát a »Szövetkezett rendek« minősége felelne meg leginkább«.

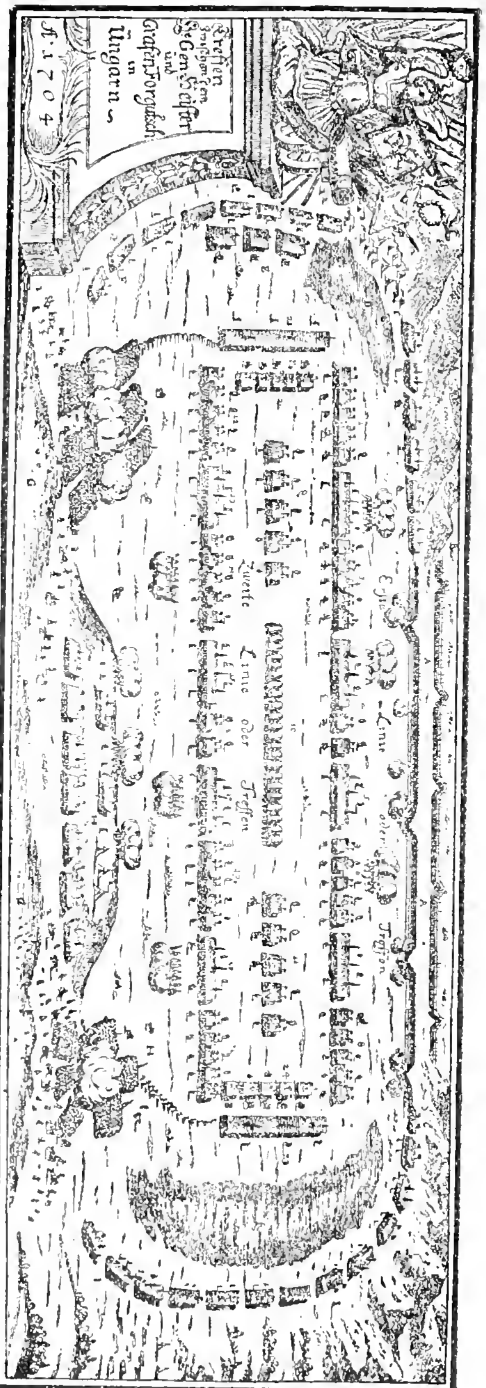
Az inditványt elfogadták és Rákóczyt választották meg a szövetség fejévé s »vezérlő fejedelem« czimmel tisztelték meg. Melléje 24 tagból álló főtanácsot és 16 tagból álló közgazdasági tanácsot szerveztek. Szeptember 19-én a rendek föl is esküdtek a szövetség pontjaira.

Minden megye és város nemeseinek és polgárainak, külön e czélra készitett könyvbe, hűtlenség és honárulás terhe alatt, be kellett irni a nevüket s aláirásukat pecsétjükkel is meg kellett erősiteniök. Ezeket az esküokmányokat aztán beküldték a főtanácsnak.

Rákóczy nagy politikai érzékre valló ügyességgel rendezte ez országgyűlésen a vallás ügyét is. »E kényes és szövetségünkre nézve oly veszedelmes ügy — irja Rákóczy — a felek belső megelégedésével és megnyugtatásával három nap alatt befejeztetett.«

Az országgyűlés harmadik főtárgya a békealkudozások folytatása lett volna. Ezzel azonban semmire sem mentek s a rendek Rákóczyt és a főtanácsot bizták meg a tárgyalások vitelével. A tanácskozások megkezdése előtt azonban mindkét fél nagyobb eredményeket óhajtott elérni, hogy nyomatékosabban léphessen föl az értekezleten.

Ezuttal Erdély volt a mérkőzés szintere.

A KORONCZÓI ÜTKÖZET.

(Egykorú metszet után.)

CSATAJELENET A KURUCZVILÁGBÓL.

(Rugendas egykorú rajza után.)

CSATAJELENET A KURUCZVILÁGBÓL.

(Rugendas egykorú rajza után.)

ZRINYI ILONA TÖRÖKORSZÁGI ARCZKÉPE. (1691—1698.)

(Egykorú olajfestményről, mely Marquis of Bath tulajdona, Angliában, Longleat, Wiltshire.)

Zrinyi Ilona aláírása.

Rákóczy, hogy fejedelmi székébe iktassa magát, országgyűlésre hívta össze Erdély rendeit. Arra felé tartott seregével az öreg Herbeville császári tábornok is. Vele szemben Rákóczy, Károlyi hibájából, 1705 november 11-én Zsibó mellett vereséget szenvedett, minek folytán hadaival Erdélyből ki kellett vonulnia. Némi vigasztalásul szolgált azonban, hogy az öreg vak Bottyány a dunántúli vármegyékben jelentős sikereket aratott.

Ezalatt 1705 október 27-én Nagyszombatban megindultak a békealkudozások a szövetséges rendek és a császáriak között. A protestáns hatalmak: Anglia és Hollandia követei nagy jóakarattal igyekeztek a békét elősegiteni. A császár megbizottai ki is jelentették, hogy a császár és király a magyar nemzetet az ország saját jogai, törvényei és kiváltságai szerint fogja kormányozni, hogy a trónörökösödés joga alatt egyáltalában nem ért korlátlan önkényes uralmat, sőt, hogy Magyarország minden karait, rendeit és lakosait ugyanazon ország törvényei és alkotmánya szerint, az ő jogaik és szabadságaikban fentartani akarja«.

A béke azonban mégse jött létre. Hiába lépett közbe Wratislaw gróf miniszter, a ki Rákóczyval magánúton tárgyalt. Hiába avatkozott be Rákóczy neje és nénje is. A tárgyalások nem vezettek eredményre, a minek több oka volt. Először, mert Bercsényi, a szövetséges rendek bizottságának elnöke, ragaszkodott az aranybulla 1687-ben eltörült záradékának, a fegyveres ellentállás jogának, visszaállitásához. A másik ok az volt, hogy a császár nem akart beleegyezni Erdély függetlenségébe. És végül az is meghiusitotta a béke létrejöttét, hogy a magyarok, igen helyesen, nem akartak bizni a hitszegő németben és azt kivánták, hogy az esetleges békéért Anglia, Hollandia, Svéd-, Porosz- és Lengyelország, meg Velencze jótálljanak.

A békealkudozásokat tehát megszakították s újra megindult a harcz változó szerencsével bár, de örök dicsőséget hozva a kurucz fegyverekre. Legendás harczaikról köteteket lehetne irni; e csekély terjedelmű munka nem elég a dicsőség szines festésére. De fenmaradt e harczoknak egy gyönyörű emléke, a kurucz költészet egy-egy értékesebb gyöngye, mely ékesebben zengi a kuruczok dicsőségét mindeneknél. 1706 szeptember 14-én foglalták el hősiesen a kurucz vitézek Esztergom várát. Erről szól az ének, mely kifejezi végtelen hódolatát is a nagy fejedelem iránt; teljes szövegében így hangzik:

Sebes viz a Garam, siet a Dunába,
Kuruczok tábora éppen ott megszálla.

Rákóczy tábort üt a Garam-torokban,
Persia-szőnyegen pihen szép sátorban.

Persia-szőnyegen, fényes tigrisbőrön . . .
Sátor előtt állnak palotások [1] bőven.

Verik a rézdobot, fujják a trombitát —
A sok nyalka kurucz üli az paripát.

Rákóczy tábora torpad [2] a sikságon:
Rákóczy tábora dombon áll magában.

Friss, kerek dombon áll tegnapi nap olta;
Nemcsak a sátor, a domb is csak azolta!

Jó kurucz vitézek csak tegnap dombolták.
A földjét kezekben süveggel hordották.

»Urunknak sátora magas helyen legyen!
Szép tábora fölött végig tekinthessen!«

[1] A palotások voltak Rákóczynak nemes ifjakból álló testőrei.
[2] Terül.

»Aranyos zászlója lobogjon magasra!
Messzéről mindenki mindjárt megláthassa!

Süveggel hordották, a dombot úgy rakták,
Rákóczy patyolat sátorát rávonták.

Nagy Rákóczy jár az gyönyörü mezőben,
Rettenetes kardja villog a kezében.

Kardjával rámutat Esztergom várára
Vár tornyán lobogó császár zászlajára;

»Mire a fényes nap háromszor felsütne —
Hejh magyar lobogó lesz oda feltűzve!«

»Szóljatok álgyúim, szörnyen ropogjatok,
Dunának két partja rengjen alattatok!«

Hejh! s megbődülének Rákóczy álgyui,
Hejh! s megrendülének Esztergom tornyai.

Amott a vár alatt — törik már a falat;
Vég-Esztergom vára, jobb lesz, add meg magad!

Odafent az tokos[1] csak elhivé[2] magát,
Nem adja a várat, berdót[3] igen kajált.

Éjten-éjjel, mikor a lövés elhallgat:
Fényes tigrisbőrén Rákóczy nem nyughat.

Késziti híveit, híres vitézeit:
Fodor és Révay hajdú-ezredeit.

Az palotás-ezret, az Esze Tamásét,
Csajági Jánosét, Lócziét, sok másét.

Éjten-éjjel[4] egyszer az álgyú hármat szól:
Hát az a sok kurucz az várra csak úgy nyomól...

Tüzes garánáttúl világos az éjjel, —
Hajh! sok anya fia borúl ott bé vérrel!

Hasad az szép hajnal, piros az hegyoldal...
Esztergom várában Rákóczy felnyargal.

Esztergom utczáin szikrát hány patkója,
Esztergom bástyáin lobog a zászlója...

Mikor Esztergomban örömmel lőttenek
Ez versek kevesség azután költenek.

Ha kérded: ki irta? — egy igaz magyar fi,
Igaz örömében, — elhigyje akárki.

»EB URA FAKÓ...«

A magyar szabadság ügye nemcsak az itthoni harczok, hanem az európai politika alakulásától függött.

1706 májusában a franczia-bajor sereg ismét nagy vereséget szenvedett s e vereségek s a belső bajok, súlyos helyzetbe sodorták Rákóczyt. Ezenkivül mindúntalan tapasztalta, hogy XIV. Lajos vele, mint fölkelővel, mindaddig nem akar formaszerű szövetségre lépni, míg a Habsburg-házat trónvesztettnek ki nem mondják. A szabadságharcz ügyének biztositása végett tehát el kellett szánni magát Rákóczynak erre a nagy lépésre is. A magyarok elhatározása annyival inkább is sürgős volt, mert az ország hangulata mindinkább hajlott a megalkuvás felé. Tehát a trónvesztés kimondásának szándékával hivta össze Rákóczy 1707 május elsejére Ónodra az országgyűlést.

Rákóczy Erdélyből érkezett Szerencsre; az árvizek miatt azonban nem az onódi, hanem a sajókörömi mezőn gyültek össze az ország rendei. Május 24-én

[1] A német.
[2] Elbizá magát.
[3] Halt! wer da! Berdónak hivják a katona-kenyeret is.
[4] Sötét éjjel.

Comes Nicolaus Bercsenyi
Supremus totius Militiae
Generalis & Cottus de
Ungh Supremus Comes mp

CSATAKÉP A KURUCZVILÁGBÓL.

(Rugendas egykorú rajza után.)

XIV. LAJOS.
Franczia király, a ki Rákóczyt támogatta.
(Egykorú metszet után.)

MAGYAR NEMES RÁKÓCZY IDEJÉBEN.
(Kupeczky János metszete az országos képtárban.)

vonult be a fejedelem »nagy fénynyel, egy szép pompás török pejparipán, királyszinü bársonyköntösben, tigrisbőrben és fekete kócsagtollasan«.

Május 31-én ünnepélyesen megnyilt a gyűlés. Az istentisztelet után, délelőtt 11 órakor megjelent a fejedelem az ország sátrában, elfoglalta helyét a trónon, melytől jobbra és balra csoportosultak az ország rendei. A tárgyalás azonban vontatottan indult meg és a rendek igen szűk határok közé akarták szoritani az adót. A főurak közé ugyanis befurakodott már a megalkuvás undoritó mérge. Turócz vármegye sógorság-komaságban élő nemesei, Okolicsányi Kristóf alispán és Rakovszky Menyhért inditványára, már előzőleg is gaz vádakat kovácsoltak a magasztos tisztaságú fejedelem ellen, hogy ezzel is elhintsék a visszavonás konkolyát és siettessék a véget.

A fejedelemnek rosszul esett a gyanusitás és fokozta bánatát a rendek szűkmarkusága. A június 6-iki ülésen már türelmetlenül »isten törvényszéke eleiben való számadásra« idézte azokat, a kik a vitát elnyujtják. A rendek azonban, bármint imádták is a fejedelmet, a pénz dolgában tovább is akadékoskodtak és a 2,691.640 forint helyett csak két millió forint adót akartak megszavazni. A vita elnyulásának kétségkivül oka volt a turóczi követeknek a többi megyékhez intézett körirata, miért is Bercsényi felszólitotta Turócz követeit, hogy igazolják magukat. A két szerencsétlen válasza azonban olaj volt a tüzre. Vádjaikat czikornyás köpenyegbe bujtatva fentartották, mire a fejedelem fájdalmasan felkiáltott: »Édes nemzetem, hát ezt érdemeltem, sok szenvedés, hazám ügye mellett való sok fáradságom után? Vagy öljetek meg, vagy nyeljen el a föld, készebb vagyok inkább az ország egyik szegletében megvonnom magamat, mintsem reméllett köszönet helyett tyrannusnak mondatnom!« S a fejedelem látván, hogy nem kap igazságot, felkelt trónjáról és le akart mondani: ekkor azonban fájdalmas elkeseredésében Bercsényi Miklós kardot rántott s »Haljanak meg inkább a gazok!« kiáltással rávágott Rakovszkyra. Példáját követte Károlyi, majd a többi urak is és a sátorból kimenekült árulók közül Rakovszkyt rögtön felkonczolták, a súlyosan sebesült Okolicsányit pedig halálra itélték és hóhér kezére adták.

A fejedelem fájdalmasan értesült a hazafiui felbuzdulásról, de a rendek még ezzel sem elégedtek meg; Turóczmegyét kitörölték a törvényhatóságok sorából s területét felosztották a szomszéd megyék között. A szörnyű itéletet azonban még sem hajtották végre.

Ezután rendben folyt tovább a gyűlés.

Június 14-én maga Rákóczy tette meg a detronizáczió iránti javaslatot. Bercsényi lelkesülten ajánlotta elfogadásra a fejedelem javaslatát s beszédét e szavakkal végezte: »Eb ura fakó! A mai naptól fogva József nem királyunk!« S a rendek leirhatatlan lelkesedéssel ismételték: »*Eb ura fakó! A mai naptól fogva József nem királyunk!*« a javaslatot elfogadták. Ezzel végkép el volt vágva a kibékülés útja.

»FEKETÉLIK AZ ÉG ALJA . . .«

Rákóczy önzetlenül, nem maga részére kivánta a koronát. Jelöltet keresett előbb a bajor, majd a szász választó fejedelem, majd pedig a porosz trónörökös személyében; de eredménytelenül. XIV. Lajos franczia király is megcsalta Rákóczyt. Bár ez a kivánt trónfosztást megcselekedte, a franczia király még is vonakodott Rákóczyval formaszerű szövetségre lépni. E helyett azzal biztatta, hogy minden bizonnyal befoglaltatja a kötendő békébe. Ezenkivül a lengyelországi, jaroslawi uradalmat nevére iratta s Rákóczynak 100,000 tallért, Bercsényinek pedig ugyanannyi livre-t küldött hadiköltségekre. A francziák tehát becsapták Rákóczyt s írja is 1708-ban Vetési László, francziaországi követe a fejedelemnek:

»Ne hagyja magát fenséged még tovább csalatni ezen udvar által.«

Rákóczy azonban, kényszerhelyzetében, elfogadta a francziák ajánlatát a porosz trónörökös jelöltségét illetőleg. E terv érdekében külföldre akarta átvinni a háborut; Morvába, Sziléziába, esetleg Csehországba akart törni, hogy e tartományoknak szintén elégedetlen lakóit is fellázitsa a császár ellen.

A fejedelem a következő télre tervezte a háborút s az időt addig serege újjászervezésével akarta tölteni. Ez részben sikerült is Rákóczynak. Különösen gyalogsága volt szép és fegyelmezett. Tábornokai azonban unták a tétlenséget távol az ellenségtől s a panaszoknak végre a fejedelem sem tudott ellentállni. Lassú menetben a Vág vidékére vezette seregét, de elhatározta, hogy csatába nem ereszkedik, hanem sziléziai útjára tartogatja erejét. Már el is készitette latin és német nyelvű kiáltványait, melyekkel fegyverre akarta szólitani Szilézia népét. Tábornokai azonban a német kézen levő Trencsén megtámadását sürgették és a fejedelem ellenkezése daczára a julius 30-iki brézói haditanács elhatározta a támadást. »Mintha valami végzetszerű átok szállta volna meg az elméket!« — írja e határozatról a fejedelem.

Rákóczy kénytelen-kelletlen engedni kényszerült. De mire Trencsén alá ért, a németek ellátták a várat eleséggel és Heister is a vár felmentésére sietett. A kurucz had, mindössze 16.000 ember, augusztus 3-án jó hadállásokban várta Heistert. Ez azonban, látva a rá nézve kedvezőtlen terepet, bosszusan visszavonulni készült Trencsén erőditései közé. Egyik tábornoka, Pálffy azonban, állítólag a legendás kuruczvezér, Ocskay László útján arról értesült, hogy a kurucz seregnek van egy gyönge pontja is, a jobb szárny, a mely Pekry Lőrincz

GRÓF FORGÁCH ÁDÁM.

(1601—1681.) I. Rákóczy György alatt felsőmagyarországi főkapitány.

(Egykorú metszet után.)

PETRŐCZY ISTVÁN.

A Zrínyi-Frangepán-féle összeesküvés részese.

(Egykorú festmény báró Bánffy György birtokában.)

GRÓF PEKRY LŐRINCZ.

II. Rákóczy Ferencz generálisa.

(Egykorú festmény után.)

SZELEPCSÉNYI GYÖRGY.

Esztergomi érsek. (1595—1685.) 1667-ben Magyarország királyi helytartója. Részt vett a Wesselényiek és Zrinyiek tanácskozásaiban, de az összeesküvés elől visszavonult. Azért a magyar alkotmány érdekében vetette mérlegbe tekintélyét.

(Rugendas metszete után.)

vezetése alatt rosszul felszerelt és fegyelmezetlen mezei hadakból áll. Pálffy tehát szerencsét próbált. Megtámadta a jobb szárnyat, mely eleinte vitézül állott, de később mégis zavarba jött. A hős fejedelem látva a veszedelmet, Pandur nevü lován a jobb szárny feltartóztatására sietett. Iszonyú rémület volt mindenfelé. Rákóczy hasztalan igyekezett megfékezni s pánikot. Beborult az ég a kuruczok felett. E közben lova egy árokban megbotlott, a ló nyakát szegte s a fejedelem lebukott és kínos zúzódásokat szenvedvén, elájult.

A seregben, e látványra, holt hire terjedt a fejedelemnek s örök kárára a magyar szabadságügynek, az egész magyar had szerte futott. »Soha vereség nem volt ennél gyalázatosabb és szerencsétlenebb következményű«, írja a fejedelem.

És csakugyan, mert ezzel nemcsak a porosz terv dőlt dugába, hanem bomlásnak indult az egész kurucz sereg. Nap-nap után sárba hullott egy-egy dicsőséges név. Áruló lett a legendás vitézségű Ocskay László brigadéros, a ki egész csapatját vitte át Pálffyhoz és még sok más, kikről már az előbbi fejezetben tettünk említést.

Pénzügyi zavarok is fokozták a bajt. A trencséni csata hírére a »kongó« pénzzel fizetett gyalogság eldobálta a libertásokat az érsekújvári piaczon. Más pénz meg nem volt.

A vitéz kurucz seregbe belé ütött az átok. Sehol sem mert többé szembeszállni a császáriakkal. A nép pusztult, mert egyfelől a ráczok, másfelől Rákóczy vezérei égették fel a falvakat, hogy az ellenségnek lehetetlenné tegyék az élelemszerzést.

A külföldön az oudenardei, majd 1709-ben a marplaqueti vereség végkép eldönté az örökösödési háború sorsát s ezzel Rákóczyét is.

A fejedelem azonban még ekkor sem csüggedt. Csodás energiája nem hagyta ellankadni és végső erőfeszitéssel még egyszer szerencsét próbált. 1710 január 22-én, 2000 főnyi lengyel zsoldossereggel Romhány és Vadkert között eldöntetlen csatát vívott a császáriakkal. Fordulatot azonban e harcz már nem idézhetett elő, annál kevésbbé, mert a lengyel zsoldosok rövid idő alatt megszöktek az országból; rakonczátlanságuk több kárt okozott, mint hasznot. Ugyanekkor Heister felhasználván ürügyül az áruló Ocskaynak Érsekújváron történt lefejeztetését, megkezdte a fogoly tisztek lemészárlását. Győrben 1710 januárjában tíz kuruczot végeztetett ki, köztük öt törzstisztet.

Kurucz vers Ocskayról.

Labancz már Ocskai; sok vitéz hadnagyi
Átkozva siratják az ő labanczságát:
Verje meg az Isten álhatatlanságát!

Kemény Beleznai, seriny Jávorkával,
Ama Bornemisza, híres Rácz Miskával
Esküsznek Ujvárban egymásnak kezére,
Erős esküvéssel Ocskai vesztére.

Jávorka pediglen paraszti ruhában,
Egynehány vitézzel csak bétör házában.
Viszik már, viszik már, kötve paripára,
Nyargalton-nyargalvást viszik már Ujvárra.

Hogy vitték a kapun, istráza kiáltott:
»Itt hozzák, itt hozzák az Ocskai Lászlót!«

Hadi szék emberi ott egybegyülének,
Hitiszegő fölött ők széket ülének.

— Mikor rézdobokat megütték a vártán,
Mikoron a sipot megfújták az bástyán:
Akkor a piarczon álltak mind fegyverben, —
Kihozzák Ocskait vasakkal terhelten.

Ott felzöndülének vitézek, hogy látták:
»Öld meg az árulót! Hozzá!...« azt kiálták.

S ha fejét nagyhamar a hóhér el nem csapja:
Testét vitézlő rend izekké szaggatja!

Föltüzék a fejét a bástya fokára,
Amely néz Nyitrára, — egy nagy árboczfára.

Nagy fekete hollók sűrűn szálldosának —
S ott környül kerengvén, ekkép károgának:

»Kár, kár, kár, kár vala Ocskai Lászlónak,
Illyen nagy vitéznek — lenni árulónak!
De nem kár, hazáját, vérit eladónak
Szemeit kivájni, fekete hollónak!

— Ezt szörzék Ujvárban, ezerhétszáz tizben...
Szeginy magyarokat segitse az Isten!

Az ország végromlásba jutott. A kurucz seregben pusztitott a pestis. »Hadaim — irja Rákóczy — majd mind elszéledtek, biztos helyekre szállitandók családjaikat. Napról-napra mélyebben szorultunk azon szögletbe, melyet a Tisza és a Beszkéd hegyek képeznek s a melynek alapja Munkács.« Mindenki fejvesztetten kapkodott fűhöz-fához. Csak még a fejedelem bízott. A francziákra nem támaszkodhatván, Nagy Péter orosz czárral igyekezett szövetséget kötni. Azonban itt is csak biztatást nyert. Végül is Rákóczy ismét a császárral akart egyezségre lépni. Olyan méltányos és mérsékelt békével kereste meg I. Józsefet, hogy ez úgy az udvarnál, mint a külhatalmaknál igen jó hatást gyakorolt.

A béke ügye komolyan előtérbe lépett. De a császár többé nem volt hajlandó külhatalmak közbenjárásának elfogadására. Egy megbizható emberére, *Pálffy* János tábornokra bizta az alkudozásokat.

»Pálffy, — irja a fejedelem, — miután a császárnak irántam való szives hajlamáról biztosita, sürgetőleg kért, irnék ezen fejedelemnek egy felsőbbségét elismerő levelet, mit, ha megteszek, biztosithat, hogy a császár megadandja úgy a nemzetnek, valamint az erdélyieknek mindazon szabadságait, melyek a törvényeken alapulnak s egyszersmind általános amnesztiát mindazoknak, kik még fegyverben vannak. A mi pedig saját személyemet illeti, nincs oly becsület, méltóság, kedvezés, vagyon, a mit — kivévén az erdélyi fejedelemséget — ne remélhetnék.« Rákóczy azonban, még a mostani nagy elhagyatottságában is, csak a szükségesnek tartott feltételek alatt akart megbékélni. Látta, hogy mindennek vége. Erdélyből csapatai már kiszorultak. Magyarországon pedig, csupán Kassa, Ungvár, Munkács, Huszt, Kővár és Szatmár vára s a köztük lévő vidék volt még kezei között. Ily viszonyok között a fejedelem lelkiismerete nem vállalhatja magára azt a felelősséget, hogy Magyarország végképeni leveretése után esetleg arra a sorsra jusson, mint Csehország a fehérhegyi csata után. Ezért tehát, élő tiltakozás gyanánt, elhatározta, hogy visszavonul. Kész volt inkább elveszíteni óriási birtokait, a kinált czimet és rangot, semhogy Magyarország feláldozását szentesitse.

1711 február 21-én elhagyta az országot, helyetteséül Károlyi Sándort nevezvén ki. Károlyi és Pálffy hosszas alkudozások után, megállapodtak a békében. Hiába volt a fejedelem tiltakozása, a ki, a mint arról értesült, hogy Károlyi április 27-ére Szatmárra összehivta egyezkedés czéljából a rendeket, egyre-másra küldte haza harczias leveleit. Megparancsolta, hogy Károlyinak senki se engedelmeskedjék; szemrehányást tett magának Károlyinak is, végül meg is átkozta,

VÁRŐRSÉG A XVII. SZÁZADBAN.

(Egykorú festmény gróf Berchtold Arthur birtokában.)

MULATÓ KURUCZOK.

(Egykorú festmény gróf Berchtold Arthur birtokában.)

VAY ÁDÁM.

(Egykorú festmény gróf Erdődy Ferenczné birtokában.)

mondván, hogy a kiöntendő vér szálljon reá és ivadékaira! A rendeknek is irt, a kik levelét még a szatmári gyűlés előtt vették kézhez. Hiába volt a hatalmas szózat; hiába itélte a békét olyannak, a mely »hajdani dicsőséges nemzetünknek örökös rabságára és eltemettetésére« vezet. Hiába hirdette, hogy nem Pálffy parancsol Bécsnek, hanem az Pálffynak és az udvar nem fogja megtartani igéretét. Hiába szólt fájdalmas rezignáczióval: »Nem ád-e már szállást minden bokor? Nem remélhető-e az holnap, a mit nem adott a mai nap?« Az osztrák igéretek, a csengő arany: gazok ragálya elbolonditotta a főurakat; fáradt volt mindenki — csak a fejedelem nem. A béke határozatba ment, a szerződést aláirták s megkezdődött a nagy nemzeti dráma zárójelenete.

Május 1-én, szép, napsütötte verőfényes napon, Károlyi Sándor a főtisztekkel és az egész sereggel: közel 12.000 emberrel, kivonult a kis-majtényi mezőre. Itt találkozott Pálffyval és ennek a lefegyverzésre odarendelt seregével ... Verőfényben ragyogott a táj; tavasz ébredése, szabadság halála! ... Oly ellentétben állott minden a kurucz vitézek szivével. Abban az őszi hervadás szomoru képe honolt.

Lobogó zászlókkal, teljes fegyverzetben helyezkedett el a kuruczság. A mint ez megtörtént, előlépett Károlyi s üdvözlő beszédet intézett Pálffyhoz, melynek végén letette a hűségesküt a labanczvezér kezébe; példáját követték a főtisztek. Ki volt a hitvány: Pálffy-e vagy Károlyi? Azt hiszem, kedves olvasó, könnyü erre megfelelni! Károlyi már ekkor nem tehetett többet. Pálffy adhatott volna többet is.

Az eskütétel után megszólalt a zene; »mindenféle muzsikák és eszközök hangozván és a zászlók sürüen lobogván, három izben való tüzadással, vagy lövéseknek ropogásával hadi mód szerint Te Deum laudamust tartottanak.« Azután szétosztották a passzusokat és »kiki a maga hazájába vette útját.«

Dobos már dobolhat,
Rákóczy unszolhat:
Rajta, Rajta, Rajta!
A tábor, a tábor
Zászlóit lehajtja
A majthényi páston
Szegény kurucz tábor.
Hej Károlyi Sándor!

A fejedelem maga, visszatekintve 8 évi szabadságharczára, így foglalja össze küzdelmének egész menetét: »Bárki itélend a magyar ügyekről, a háború szerencsés kezdetét, az ellenség felette nagy óvatosságának tulajdonithatja és annak, hogy az erősségek és helyőrségek nagyon rosszul valának ellátva és még roszszabbul védelmezve. A háború szerencsétlen végének okául pedig a nemzet *tapasztalatlanságát s tudatlanságát, a fegyver és pénz hiányát,* — a melyek a hadakozás idegei — a pestist és a franczia udvar által nyújtott segedelem csekélységét tulajdonítandja.«

A nagy nemzeti gyászban halottsirató énekek törtek föl a nép kesergő lelkéből. Mint a vihar sikoltása, úgy rázza meg a bujdosók szivét a hontalanság

sorvasztó érzése. Búcsuzó dalaik minden szavából, minden sorából kebelrázó zokogás hallatszik:

> Bölcsőm, vigasztalóm, dajkám és ápolóm,
> Szép Magyarországom! Jaj, szörnyü fájdalom,
> Meg kell tőled válnom. Vizeid folyását,
> Erdőid nyilását, mezőid kalászát,
> Lovam lába nyomát, te áldott földeden,
> Már többé nem látom.
> Nincs is már énnekem semmi reménységem,
> Megszakad a szivem, azt igen jól érzem,
> Érted, rab országom.

A BUJDOSÁS.

A szatmári béke Rákóczyra nézve látszólag elég kedvező intézkedéseket tartalmazott. Életére s a várak kivételével minden ingó és ingatlan javaira kegyelem biztosíttatott, azzal a föltétellel, hogy *három hét alatt leteszi a hűségesküt,* a kezén levő várakat a császáriaknak átadja s a maga őrségeit elbocsátja. Ha az országban nem akarna maradni, a hűségeskü letétele után Lengyelországba távozhatik. A föltételek végrehajtása után visszakapja fiait is, kik közül a nagyobbikat alig, a kisebbiket pedig még egyszer sem látta. A békekötés egy példányát azonnal megküldték Rákóczynak is, hogy, mint a szövetségesek vezére, megerősitse. Ő azonban nem akarta ezt megtenni. Nem bízott az udvar őszinteségében, aztán meg nem tartotta érvényesnek a szerződést azért, mert azt Pálffy, I. József időközben bekövetkezett halála után, tehát a tőle nyert teljes hatalom megszüntével kötötte meg. Kétszeres oka volt tehát az udvar iránti bizalmatlanságra.

Azt sem akarta elhinni, hogy XIV. Lajos annyi szép igéret után is végkép cserben hagyja, s legalább a tárgyalás alatt álló közbéke megkötésekor ne emlékezzék meg Magyarországról. Midőn aztán a franczia udvar e részben is aggodalmakra adott okot, leplezetlenül kifejezte előtte megütközését. »Úgy veszem észre — írja a külügyminiszternek, — egy idő óta úgy tekintenek az udvarnál, mint a kifacsart narancsot, melynek héját eldobják. Erről nemcsak segélypénzem felfüggesztése, de még inkább meggyőzött az a mély hallgatás, melyet irányomban tanusitanak.« Majd igy végzi levelét: »Remélem, gondoskodni fognak arról, hogy én és azok, kik sorsomban osztoznak, hiányt ne szenvedjünk. Mert senki sem tudja jobban, mint Ön, minő állapotba sülyesztett önzetlenségem s hazám szeretete.«

S csakugyan e világon senki sem hivatkozhatott jogosabban önzetlenségére, mint II. Rákóczy Ferencz. Hisz kétszer felajánlotta neki a hatalmas czár Lengyelország koronáját is, de Rákóczy nem fogadta el, mert akkor háttérbe szorult

I. JÓZSEF KORONÁZÁSA.

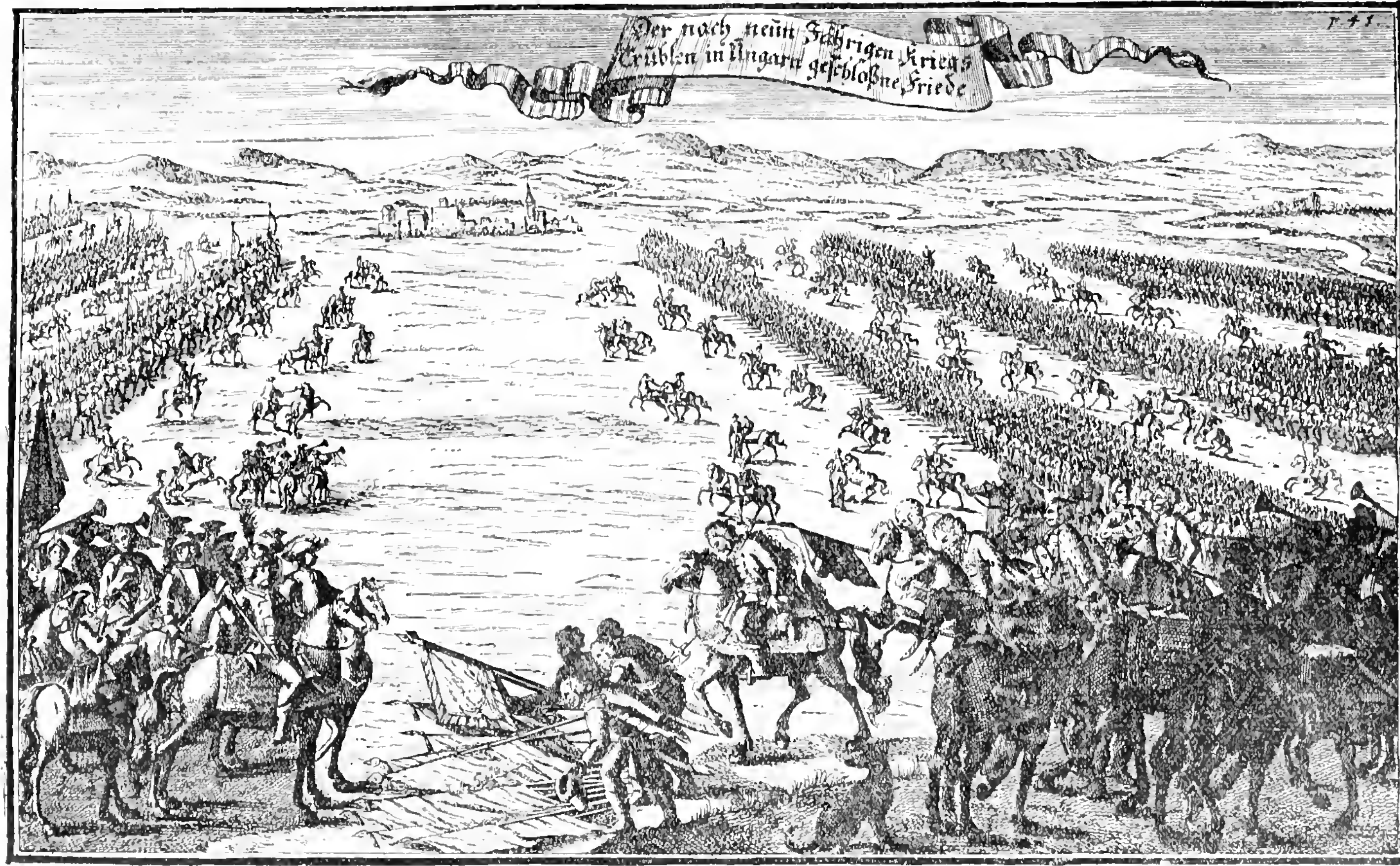
(Egykorú metszet után.)

Ernszt Lajos gyüjteményéből.

I. József halálára vert érem.

A NAGYMAJTÉNYI ESKÜTÉTEL.

I. József aláírása.

Pálffy Miklós nádor aláírása.

volna imádott hazájának érdeke. Feláldozta a szabadságért családi boldogságát, töméntelen kincseit; egy tollvonással visszaszerezhette volna mind — ha... Ha lelke nem lett volna ihletett mennyei fönségtől, mely nem engedte alászállni a porba...

Megkezdődött a bujdosás. Pedig, hajh, de keserű a számüzöttek kenyere!... Az 1711. év hátralévő részét és az 1712. esztendőt Lengyelországban töltötte a bujdosó fejedelem. A lengyel főurak kitüntető, lelkes hódolattal vették körül a hazafiak legmagasztosabb példaképét, a ki előbb jaroslawi uradalmában, majd pedig, hogy ne kelljen fejedelmi udvart tartania, Sárosi gróf álnév alatt Danckában lakott.

Számüzetésében is éber figyelemmel kisérte a nemzetközi viszonyokat, hogy ügye érdekében hasznositsa azokat. Udvara jó részét hazabocsájtotta, mert nem akarta, hogy mások is osztozzanak szomorú sorsában.

A politikában arra fektette a fősúlyt, hogy rábirja a hatalmakat arra, hogy Magyarország a kötendő európai közbékébe befoglaltassék. Alkudozott mindenfelé, de hiába!

Párisi és londoni követei észre is vették ezt s egyre azt tanácsolták Rákóczynak, hogy béküljön ki a császárral, ha másért nem, hát birtokai birásáért. Mert ha ez a töméntelen gazdaság a kezében van, többet tehet a hazáért, mint bujdosó. Úgyis hiába való minden erőlködése, mint Vetésy irta, mert »sohasem fogja fenséged azt a kedves hazát látni, hanemha a bécsi udvar jóakaratának kapuján át«.

Rákóczy azonban még mindig nem adta fel a reményt. Nem hihette, hogy igazságos ügyének el kell vesznie. 1712 november 16-án reménykedve indult útnak Danckából Angliába, a hová deczember végén meg is érkezett. A bécsi udvar azonban előtte járt. Annak tiltakozása folytán az angol királynő nem is fogadta a fejedelmet. Csalódottan odahagyta tehát Angliát és 1713 január 13-án partra szállott a francziaországi Dieppeben.

A fejedelem folyton Sárosi gróf név alatt utazott, de a franczia közvélemény fejedelmi fogadtatásban részesitette. Hazájáért aggódó lelke azonban nem törődött a külsőségekkel; már április 27-én emlékiratot nyujtott be XIV. Lajosnak, melyben szolgálataira hivatkozva kéri, hogy ne feledkezzék meg a közbéke megkötésekor Magyarországról. A király azonban ezúttal is csak jóformán a magánember kérelmeit vette tekintetbe. Rákóczy s társai számára évi dijat rendelt, ám a közbékét 1713. és 1714-ben *Utrechtben és Rastadtban* oly módon kötötték meg a hatalmak, hogy abban Rákóczyról és Magyarországról egy árva szó sem foglaltatott. Még az iránt sem történt intézkedés, hogy Rákóczynak a bécsi udvar kezében lévő fiai apjuknak kiadassanak. Ez módfelett elbúsitotta a fejedelmet, mert minden reményét az európai békekötésbe helyezte. Fájdalmát növelte, hogy hazulról is rossz hirek szállongtak feléje. A »haza atyját« gaz bitangok, szolgalelkű emberi állatok az 1715. évi XL. t.-czikkben hazaárulónak bélyegezték. Az országgyűlés törvénybe igtatta, hogy Rákóczy, Bercsényi és mindazon társaik, kik az egyetemes amnesztiát nem vették igénybe, »mint törvényes királyuknak és a hazának nyilvános ellenségei, *hazaárulók* és az igazi szabadság felforgatói jelen törvény erejénél fogva, törvényesen számüzetnek, s hogy meglakoljanak, üldö-

zendők és elfogandók. Összes ingó és ingatlan javaikra a királyi kincstár tegyen kezet. A velük való levelezés és közlekedés az összes és egyes országlakóknak felségsértés terhe alatt tilalmaztatik.«

Ám a napsugár el nem vész a köd alatt, sőt fénye tüzesebb, ha újra előtör. A »hazaáruló« neve imádság volt továbbra is a nép ajkán s kétszáz esztendő mulva egy Habsburg-utód tiszteletreméltó kegyelettel járul a »felségsértő« szent sírhalmához . . .

Míg idehaza honárulónak bélyegezték a fejedelmet, addig a franczia udvarnál, bár hivatalosan nem ismerték el, szerfelett nagy kegyben állott a számüzött fejedelem. Szeretetreméltó egyéniségét, melyet szerencsétlensége, európai hírneve ezenkívül is kiválóan érdekessé tett, a franczia udvar csupa gyöngédséggel halmozta el. Az öreg király személyes barátságára méltatta, törvénytelen fiai: a oulousei gróf, a mainei herczeg, úgyszintén az orleansi herczeg benső ismeretséget kötöttek vele. Együtt vadászgattak és szórakoztak állandóan.

Rákóczy különben előre megállapitotta, hogy milyen magatartást fog követni a franczia udvarban.

»Elhatároztam — írja önéletrajzában — a mértékfeletti s a királytól nyert kegydíjat meghaladó költséget kerülni, állásom méltóságát kifelé fenntartani, meg nem felelő ifjúi társaságokat, asszonyokkal való botrányos érintkezést mellőzni, a fejedelmek barátságát, az előkelőkkel való szives viszonyt, magam kisebbitése nélkül ápolni.« Ez sikerült is a fejedelemnek.

Nagy műveltsége — magyarul, latinul, francziául, olaszul, németül és lengyelül egyformán beszélt és irt — bámulatos kedves modorral egyesült. »Minden követeléstől ment magaviselete — írja róla személyes ismerőse: Saint Simon herczeg, — mindenki rokonszenvét megnyerte számára; mert lemondván rangbeli követeléseiről, őt mindenki könnyen megközelítheti s fesztelenül érzé magát vele.« Ezt különösen méltányolták benne. Mert Francziaországban úgyis napirenden volt a rangvita. Ilyen módon a fejedelem százszorta több tiszteletben és kitüntetésben részesült. Saint Simon, a világ legnagyobb memoire-irója, így festi tovább Rákóczyt: »Rákóczy magas termetű, de nem túlságosan. Testes, de nem elhizott, izmos és arányos növésű. Tekintete igen nemes, majdnem parancsoló, de a legkisebb durvaság nélkül. Arcza kellemes, de valóságos tatáridomú. Okos, szerény, óvatos s ha nem is szikrázó szellemű, de olyan, a ki mindent jól és értelmesen cselekszik. Igen udvarias, de az egyének különbsége szerint válogatással. Modora mindenkivel igen könnyed, s a mi ritkaság, egyszersmind méltóságos, a nélkül, hogy a legcsekélyebb hiúság, keresettség volna benne. Nem sokat beszél, de a társalgásban részt vesz s igen jól adja elő, a mit látott, tapasztalt, a nélkül, hogy valaha magáról beszélne. Igen becsületes, igazságos, őszinte, egyszerű, rendkívüli bátor, s igen kegyes, istenfélő, a nélkül, hogy ezt akár fitogtatná, akár titkolná. Titkon sokat ad a szegényeknek és sok időt tölt imádságban.«

A kornak vallásos rajongásra hajló iránya Rákóczyban is jó talajra talált. Vallásos hajlamai egyébként is vele születtek s ha csak tehette, mindennap misét hallgatott. E mellett türelemmel viseltetett a más vallásuak iránt.

GRÓF PÁLFFY JÁNOS NÁDOR.

(Egykorú festmény gróf Pálffy János birtokában.

KÁROLYI SÁNDOR.

(Egykorú festmény gróf Károlyi Lajos birtokában.)

Keserű csalódásai után egyedül Istenben keresett és talált megnyugvást II. Rákóczy Ferencz.

Egy ízben a karmelitáknál tett látogatást, s az egyszerű szerzetesek élete olyan hatást tett reá, hogy elhatározta, hogy visszavonul a világtól. Remeteségbe vágyott, e czélra a grosboisi kamalduliak zárdáját szemelte ki, melynek közelében lakva, istenben való »újjászületésen« fáradozott kegyes gyakorlatok által, 10 órakor feküdt le s már 1 órakor fölkelt a Boldogasszony officziumára.

Az udvarral ugyan ezentúl is összeköttetésben maradt, de lemondott a kártyáról, éjszakázásról, a világi mulatságokról. XIV. Lajos 1715 szeptember 1-én történt halála után már egyedül benső barátja Tessé tábornagy körében érezte magát jól.

Már-már azt hitték, hogy egyáltalán nem törődik többé magasztos múltjával. Azonban nem úgy volt! Figyelemmel kisérte a fejedelem az európai politikát. Sajgott a szive elnyomott hazájáért; dehogy feledkezett meg róla. A mikor 1715-ben Törökország és VI. Károly császár meg Velencze közt háború volt készülőfélben, Rákóczy azonnal útnak indította Pápay Jánost Törökország felé s nem eredmény nélkül. 1717 szeptemberében a háborúban szorongatott Törökország meghívására, 40 tagból álló kisérettel útnak indúlt és Spanyolország érintésével október 10-én Gallipoliban török földre érkezett.

Törökországban fényesen fogadták ugyan, de arról, hogy — a mint ő kivánta — külön keresztény sereg élére állitsák, tudni sem akartak. Úgy látszik, a török politikusok csak ijesztőnek akarták használni, hogy ezzel mozgolódást idézzenek elő Magyarországon.

Erre azonban Rákóczy nem akart vállalkozni.

1718 július 21-én tehát a nélkül köttetett meg a passaroviczi béke, hogy a háborúban Rákóczynak szerepe lett volna. A porta, bár kérték, ekkor megtagadta a bujdosók kiadatását.

Rákóczy ezután visszavágyott Francziaországba, bár a törökök jobban ellátták mindennel s nagy tisztelettel viseltettek iránta. Azonban Francziaországból, úgy vélte Rákóczy, jobban összeköttetésben maradhat a világgal.

A franczia régens, Orleansi Fülöp azonban, Ausztria iránti tekintetből, nem óhajtotta a bujdosók visszatérését.

Rákóczy tehát Törökországban maradt s Stambulhoz közel, a Boszporusmenti kies Jeniköi jelöltetett ki szállásául, Bercsényi pedig Konstantinápoly perai negyedébe költözött.

Így éltek két évig a bujdosók, mikor az osztrák császári követ fenyegetően követelte kiadatásukat. A szultán azonban becsületére és a koránra hivatkozva, kijelentette, hogy ily becstelenségre nem vállalkozhatik. »Te öntéd istenem — irja Rákóczy — azt az erélyt a török miniszterbe, a minőre keresztény fejedelmekben nem találtam. Ezek ily esetben azt szokták mondani, hogy állami érdekek nem engedik szavukat megtartani.«

Csak annyit tett meg a porta, hogy a bujdosókat a fővárostól kissé távolabb fekvő Rodostóba telepitette.

Harmat cseppjénél,
Anyák könnyénél,
Csillagsugárnál,
Kárpát havánál,
Legszebb s legszentebbnél;
A honszerelemnél
Tisztább, szeplőtlenebb
Ez a név — *Rákóczy!*

Gyászravatalnál,
Halotti dalnál,
Özvegyi ruhánál,
Fekete zászlónál,
S legfájóbb érzetnél:
A honfikeservnél
Búsabb és gyászosabb
Ez a név — Rodostó. (1862.)

A Márvány-tenger melletti, ebben a kies fekvésű városban rendezte be új otthonát a fejedelem. Egész kis magyar gyarmat alakult körülötte. Oda telepedtek Bercsényi, Forgács Simon gróf, Eszterházy Antal gróf, Csáky Mihály gróf, Sibrik Miklós, Zay Zsigmond báró, a két Pápay, Javorka ezredes és mások, kik közül nem egy elmondhatta a holtáig szintén ott lakott Mikessel: »énnekem semmi okom nem volt hazámból kibujdosni, csak az, hogy nagyon szerettem a fejedelmet«. Valóban, Rákóczy elbűvölő egyénisége volt ama bujdosó-csoport központja, kinek akarata szerint igazodott mindenki. Pedig a fejedelem valóságos zárdai életet hozott be új otthonába s szinte nehezükre esett kisérőinek őt követni.

A fejedelem korán kelt, minden nap misét hallgatott, délelőtt írt és olvasott, délután fúrt-faragott, butordarabokat esztergályozott. Csak néha hozott egy-egy vadászat némi változatosságot a bujdosók életére és — ha hír hallatszott hazulról, vagy megjelent egy-egy kesergő magyar.

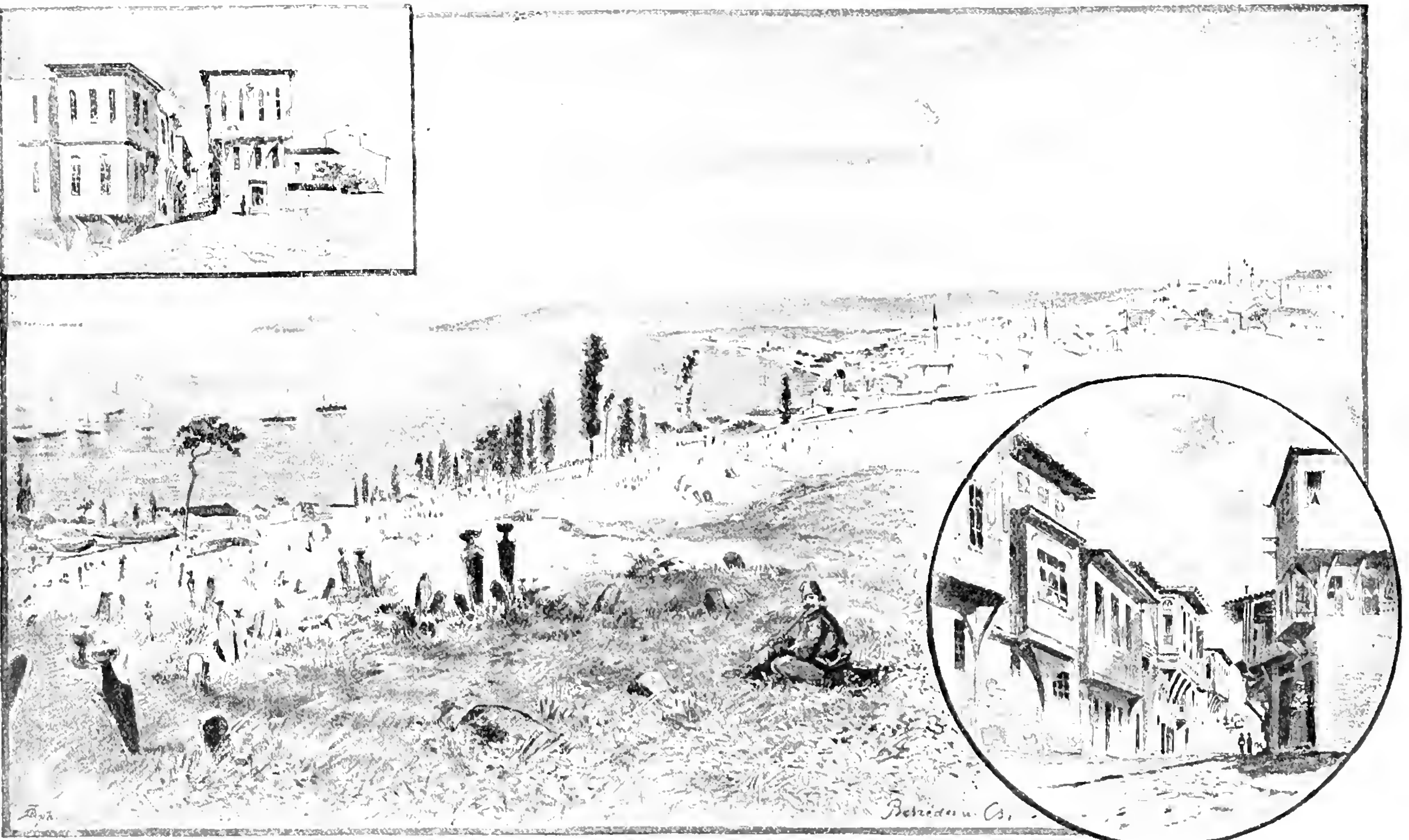
Az így érkezettek között különös háborgást Rákóczy Györgynek, a fejedelem fiának, megérkezése keltett s 1733-ban, a lengyel örökösödési háború is felvillanyozta egy kissé a bujdosókat. De elcsendesült minden.

»Peregnek a fákról az őszi levelek,
Kit erre, kit arra kergetnek a szelek.«

A fejedelem bujdosásában megirta »Emlékiratait a magyar háborúról« francziául, »Önéletrajzát« latinul és irt két nagyobb vallásos dolgozatot: a magyarul és latinul megjelent *Officium Rákócianumot,* mely kiválóan kedves ájtatossági könyv volt két századon át, és latinul s francziául ily czímen: »*Egy keresztény fejedelem állításai.*« Az első kettőből meritettünk mi is e szerény életleirásban.

1735 április 8-án a fejedelem sokat csalódott lelke odahagyta porhüvelyét.

»A mitől tartottunk — irta akkor a hű Mikes — abban már benne vagyunk. Az Isten árvaságra téve bennünket s kivevé ma közülünk a mi édes urunkat és atyánkat. Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálukat kell siratnunk! Az isten mára halasztotta urunknak halálát azért, hogy megszentelje halálának áldozatját annak érdemével, a ki ma megholt érettünk. A micsoda életet élt, s a micsoda halála volt, hiszem, hogy megmondották neki: »Ma velem leszesz a paradicsomban!« Hullassuk bőséggel könyeinket, mert a keserüségnek ködje valósággal reánk nehezedett. De ne azt a jó atyánkat sirassuk . . . hanem mi magunkat, a kik árvaságra jutottunk. Ki sem lehet mondani, micsoda nagy sirás és keserüség vagyon itt közöttünk, még csak a legalábbvalón is.

RODOSTÓ.

RODOSTÓ DÉLI VÉGE.

(Rákóczy egykori kertjei és földjei, a tengerparttal.)

II. RÁKÓCZY FERENCZ KARDJA ÉS ZÁSZLAJA.

(Rajzolta Cserna Károly.)

»A testét — irja Mikes — másnap fölbontottuk és az belsejét egy ládába tévén, a görög templomba (Rodostón) eltemettük. A testet pedig a borbélyok füvekkel becsinálták, mert még (1735 április 16-án) nem tudjuk, mikor vihetjük Konstantinápolyba (a fejedelem végső kivánsága szerint, hogy testét az édesanyja mellé, a galatai Szt. Benoit-kolostorba, minden világi pompa nélkül nyugosztassák). Az agya veleje annyi volt, mint két embernek szokott lenni, esze is volt annyi, mint tizenkettőnek. A szivét Francziaországban hadta, hogy küldjük (a grosboisi kamálduli kolostornak). A testet husvét után egy nagy palotán kinyujtóztattuk, a hol isteni szolgálat volt harmadnapig. A törökök nem hiszik, hogy megholt, hanem azt hirdetik, hogy titkon elment és mi mást öltöztettünk föl valakit helyébe. Bár igazat mondanának. Tegnap az isteni szolgálat után a testet koporsóba zártuk és egy kis házba tettük, a hol leszen mindaddig, mig szabadság nem lesz, hogy Konstantinápolyba vihessük.«

Ez csak három hónap mulva történt. Ekkor 1735. évi július 18-án igy ír Mikes:

»A porta megengedvén, hogy titkon a szegény urunk testét Konstantinápolyba vihessük, egy nagy ládát csináltatván, a koporsót belé zárattam, hajóra tétettem és egynéhány magammal 4-én megindultam, 6-án Konstantinápolyba érkezvén, a ládát, a kiben a koporsó volt, a jezsuitákhoz küldöttem. A koporsót kivévén belőle, fölnyitották, hogy a testet meglássák. Sirt pedig azon a helyen ástak, a hová temették volt az urunk anyját (Zrinyi Ilonát, a galatai St.-Benoit-kolostorban, Konstantinápolyban, a jobboldali kis oltár előtt).« Innen hozzuk most vissza.

A fejedelem kisérete, mely hatvan magyarból állott, igen visszavonult, majdnem kolostori életet élt. Kiséretében volt Eszterházy Antal gróf is, a ki előbb Konstantinápolyban volt internálva. A gróf itt halt meg 1732. év augusztus 10-én és a kis Panagia görög templomban temették el. Sirkövét Eszterházy Bálint gróf állíttatta fel.

Rákóczy udvarában kápolnát épittetett. Az udvari lelkész Óváry Antal volt, elhalt 1772. évben; tehát túlélte az egész Rákóczy-emigrácziót.

A fejedelem kiséretének és társainak kiválóbb tagjai, kik Rodostóban éltek a fejedelemmel, itt haltak el és az itteni görög, örmény és katholikus temetőkben vannak eltemetve, ezek: Kőszegi József, a fejedelem zászlósa, Sibrik Miklós udvarmester, Bercsényi Miklós gróf tábornok, Kotty András brigadéros, Kszachy Mihály gróf tábornok, Pázmándi ezredes, Kőszegi György, Mikes Kelemen főkamarás stb.

Halála előtt a szerető szive odaadó gondosságával intézkedett hátrahagyott családja és forrón szeretett bajtársairól.

Mindenikről megemlékezett valami adománynyal 1732 október 27-én kelt végrendeletében, melynek végrehajtásával négy franczia királyi herczeget bizott meg. A nagyvezérnek és Francziaország konstantinápolyi követének külön levélben kötötte szivére, hogy holta után ne feledkezzenek meg az elárvult bujdosókról.

Tetemeit hű kamarása, Mikes Kelemen a porta engedélyével 1735 július 6-án Konstantinápolyba vitte, és az ottani galatai, akkor jezsuiták templomában,

a fejedelem végakaratához képest, édes anyja Zrinyi Ilona mellé helyezte el. Innen hozza el most a magyar király parancsa a nagy fejedelmet. Visszatér a szabadság angyala elárvult hazájába, abba a földbe, mely méltó utódját Kossuth Lajost is magába zárja.

És eltemetjük a nagy fejedelmet a kuruczok székhelyére, Kassa városába ... Oltár borul sirja fölébe a legendás szentnek, a ki fénylik a fényesek közepette századok óta és még ezentúl is időtlen-időkig. És, oh magyar nép, járulj hódolattal ez oltár elé! Adj hálát a Mindenhatónak, hogy van ilyen oltárod! Mert drága kincs néked a számüzöttek sirja! A legszentebb oltár, melyen áldozhatsz a magyar szabadságnak! És e sirokat meg kell sokszorozni. Mert lehet! Vannak még számüzöttjeink!

Hozzuk haza Rákóczy bujdosóit mind! Nyugodjanak körülötte halóporukban, a kik körülrajongták az élőt. *Egyet, egyetlenegyet se hagyjunk ott, az idegen földön!*

Mert felsóhajtana, mint árvaságában Mikes Kelemen:

»Egyedül hallgatom tenger mormolását,
Tenger habja felett futó szél zúgását,
Egyedül, egyedül,
A bujdosók közül,
Nagy Törökországban . . .«

A RÁKÓCZY-CSALÁD.

Zsigmond (1606—1608.)
N. 1. Alaghy Judit. 2. Gerendy Anna. 3. Telegdy Borbála.

1. Erzsébet F. Homonnay Drugeth Bálint	2. **I. György** (1630—1648.) N. 1. Bethlen N. 2. Lorántffy Zsuzsánna	Zsigmond † 1620. N. Lorántffy Mária	3. Pál, országbiró † 1636. N. Hethesi Pethe Anna

I. György gyermekei:

1. **II. György** (1648—1660.) N. Báthory Zsófia	Zsigmond † 1652. N. Henrika, V. Frigyes cseh király, pfalzi választófejedelem leánya	Samu Ferencz

Pál gyermekei:

László † 1664. N. Bánffy Erzsébet	Mária Anna apácza

László leánya: Erzsébet
F. 1. Erdődy Ádám
2. Erdődy György

II. György fia: **I. Ferencz** † 1676.
N. Zrinyi Ilona

György † 1667.	Juliánna Borbála F. Aspremont Gobert Ferencz, őrgróf	**II. Ferencz** (1705—1711.) N. Karolina Amália Károly hessen-rheinfelsi tartományi gróf leánya

József † 1738.	György, 1742-ben még élt N. Bethune N.

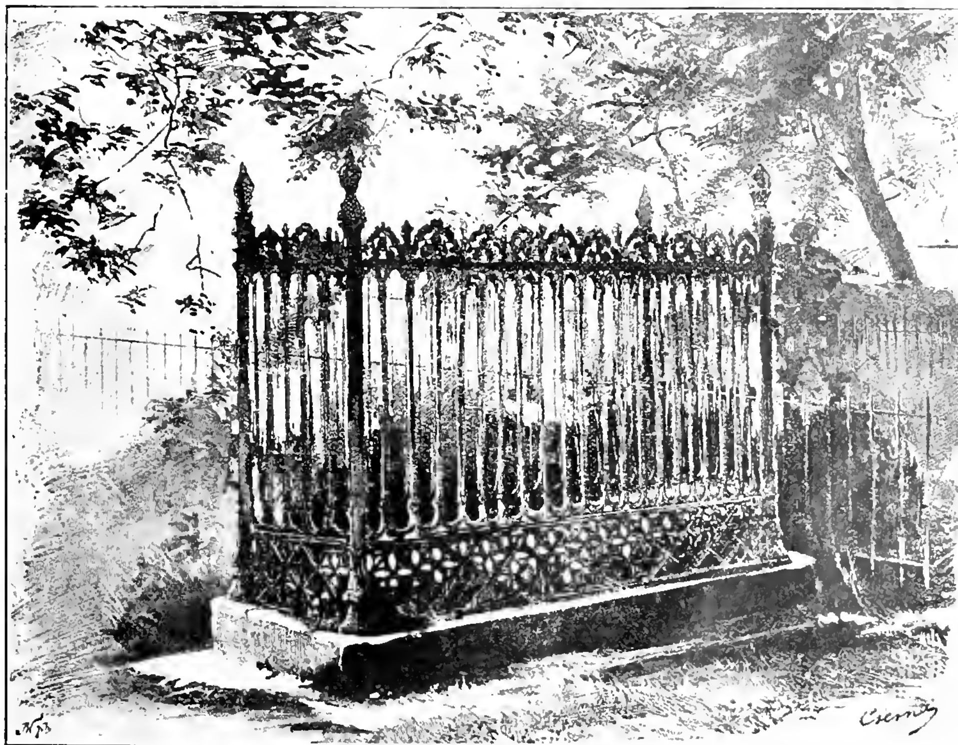
FEGYVEREK RÁKÓCZY KORÁBÓL.

(Rajzolta Cserna Károly.)

KURUCZ KARD ÉS TÁROGATÓ.

(Rajzolta Cserna Károly.)

THÖKÖLY SIRJA IZMIDBEN.

(Rajzolta Cserna Károly.)

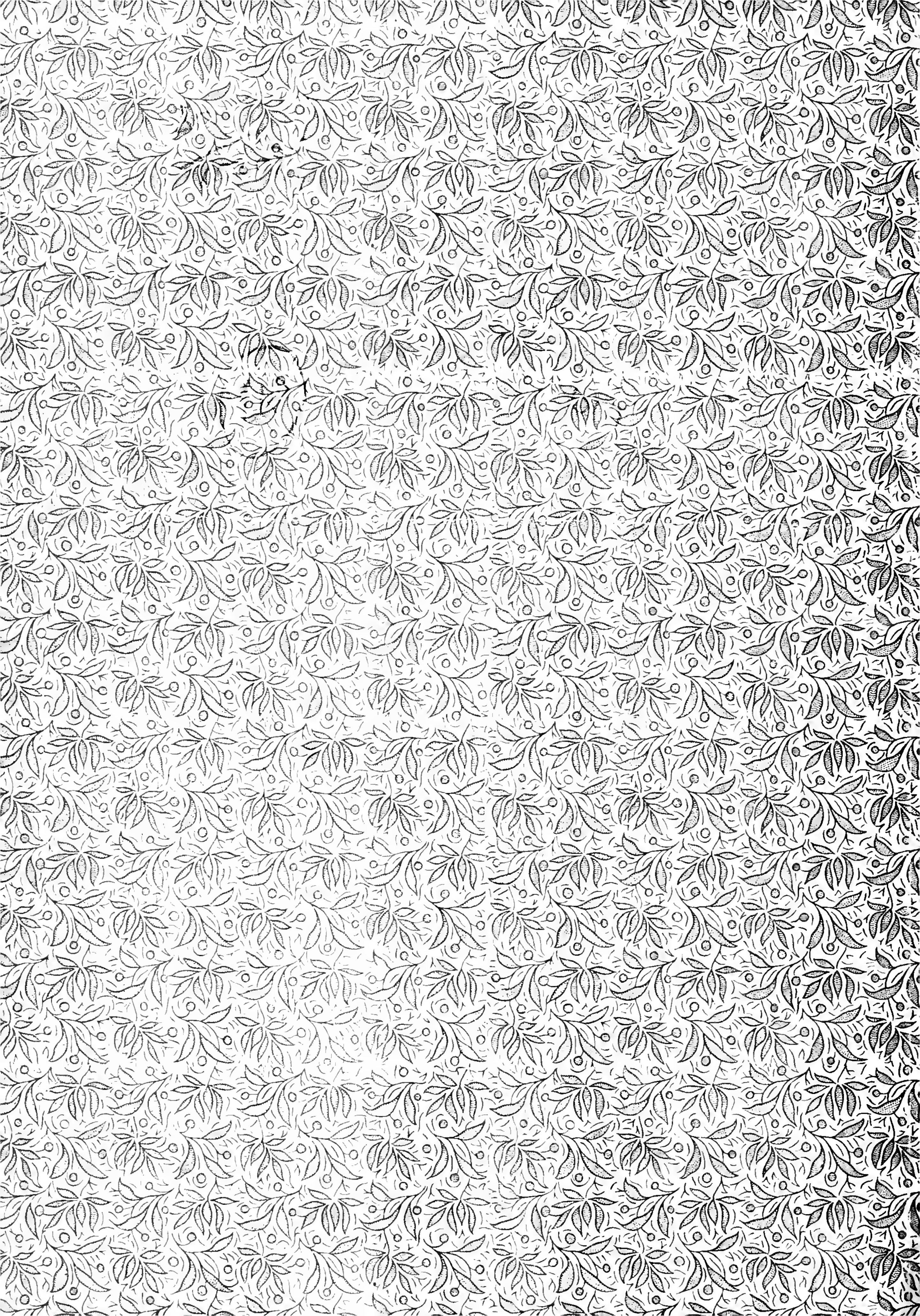
RÁKÓCZY JÓZSEF HERCZEG.
Erdélyi trónkövetelő 1738-ban. II. Rákóczy Ferencz idősebbik fia. (1700—1738.)

GRÓF RÁKÓCZY LÁSZLÓ.
(Egykorú metszet után.)

Rákóczy fejedelmi pecsétje.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB
932
.48
F4A33

Ferencz II, Rákóczy
II. [i.e. Második]
Rákóczi Ferencz

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 17 09 06 017 0